

288534

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

122.7.689

MAGYAR

NYELVTUDOMÁNY

KÉRDÉSEK-

ÉS

FELELETEKBEN

NAGYOBB TANULÓK' SZÁMÁRA.

(HANGMÉRTÉKKEL).

Nyelv tesz nemzetté, nemzet teszi a' hazát, ki az elsőt nem tudja,
nem tagja a' másodiknak; következőleg nem fia az utósónak.

IRTA

STANCSICS MIHÁL.

PESTEN,
KIADTA HECKENAST GUSZTÁV.

1840.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

238534

R
2

ORSZ. SZÉCHÉNYI-KÖNYVTÁR
N. Nővadásnapló
1956. évi 144. sz.

R
1963

AZ IFJUSÁGNAK.

Országos Széchényi Könyvtár

OSZK
MAGYAR KÖNYVTÁR

Országos Széchényi Könyvtár

Üdvözlök benneteket magyarhoni ifjak bármí nyelvűek legyetek, 's mindenek fölött értelmi fejlettséget ohajtok mindegyiteknek, hogy annak világánál láthassátok, mit kelljen a' nyelvügyben legjózanabbul tennetek; mert értelmi fejlődöttség nélkül ide's tova tétovázva gyümölcstelenül tűnik el a' vissza varázsolhatlan idő.

Az élet rövid, az idő drága, sokszor elmondott de sükeretlenül elhangzott igazságok. Hogy tehát a' rövid életpályán minél több jót élvezhessetek, olly eszközt válasszatok, melly leghamarabb célhoz vezet, 's melly által legtöbb időt megkímélhettek a' jónak élvezhetésére, 's ez nem más, mint hogy: csak egy nyelvet tanuljatok. Már mellyik legyen azon nyelv, tekintsétek a' körülményeket, 's kérjétek a' józanésztől tacsot. Ha ti a magyartól különböző nyelvű ifjak arról vagytok meggyőződve hogy előbb célrt érték akármellyik nyelvetekkel, ám tegyétek, csak az istenért sok nyelvre ne vesztegessétek az időt, mert az élet rövid: ha pedig nincs reményetek önállóságra fölvergődhetni, öleljétek a' Magyarinak dicső nyelvét.

Ti szép tehetségi csirút rejtő ifjak ismerjétek meg e' fonák mondás alaptalanságát: a' hány nyelvet tudsz, annyi embert érsz; ez nekünk

idősbeknek szinte evangeliomunkká vált ; de ti bizonyítsátok be az ellenkezőt, hogy az, ki csak egy nyelvet tud (gondolkodásra elég ideje maradván) többet ér, mint száz olly ember, ki sok nyelvtanulás miatt gondolkodni nem ért rá ; 's azon egy nyelvet, minél előbb tanuljátok, hogy aztán annál több időtök maradjon gondolkodásra és cselekedni.

Legyetek ti ifjak józanabbak mint mi idősbek, kik más tollaival szeretünk pompáskodni. Mi Mentelit, a' párizsi híres bölcset, a' zongorahőst Lisztet magyaroknak szeretjük híresztelni, ti máskép gondolkodjatok. — —

A' horvátok büszkék Zrinyiekre, az oláhok Hunyadiakra, de bár a' világnak mellyik szegletében születtek volna is e' dicsők, ők magyarok voltak, mert csak nyelv tesz nemzetté. Milly csekély e' munkácska 's belőle egy dicső nyelvet tanulhattok meg,

E L Ő S Z Ó.

Nem lévén sem a' kisebb, sem a' nagyobb tanulók számára készült czélszerű magyar Nyelvtudomány, mellyet olcsósága, rövidsége 's mégis lehető tökéletessége egyenlően ajánlhatna: szerző ez évben hármat készít, mellyekkel minden ebbeli szükségét pótolni kíván. — Az elsőt czélszerűnek véli kisebb tanulók számára; a' másikat német gyermekekre nézve tartja igen szükségesnek, melly magyar és német nyelven van írva. E' jelen munka pedig a' harmadik, melly tökéletesen kielégítene minden nagyobb tanulót. Hogy a' mostani úgy nevezett kézikönyv rossz 's nem felel meg a' célnak — az írásmód benne, azaz helyesírás, vagy inkább: helytelenírás homlokegyenest lenkezvén a' szokottal — mindenki megismeri, sőt céliránytalansága ellen általános a' panasz; ugyan is lehet é valami józantalanabb, mint nyelvünknek

igen egyszerű szabályait (mellyeket egy két hónap alatt csak közepszerű eszű ifju is könnyen megtanulhat) hat részre szaggatni 's hat évig latán nyelven tanítani?!! Illy móddal soha senki meg nem tanulja nyelvünket. De szükségtelen egy szót is mondani ellene, mert alig van ember ki azzal megelégedve volna, 's talán csak azért maradt mindeddig kézikönyvül, mivel czélszerűbb nem igen volt; tehát remélhető, hogy vagy ez, vagy más valamelly jobb vétetik be kézi könyvül helyette.

Íráni Pesten nyárutó 23-dikán 1840.

A' Szerző.

T A R T A L O M.

Bevezetés.

Mi a' Nyelvtudomány és hány főrészből áll?	Lap 1
--	----------

E L S Ő R É S Z.

Szónyomozás.

Első Szakasz.

S z a v a k' s z á r m a z á s a.

Mi a' Szónyomozás?	1
Miből áll a' szó?	2
Hány ilyen jel, vagy betű van a' magyar nyelvben?	2
Hányfélék a' betűk?	2
Miként osztatnak el a' magánhangzók?	3
Mi különös tulajdonságuk van a' magánhangzóknak?	3
Miként lesznek a' hangjelekből vagy betűkből szók?	3
Mi a' szótag?	4
Mit teszen szótagolni?	4
Mi a' szó?	4
Hányfélék a' szók? (1 — 4.)	5
Milly szabályok létesültek a' szótagolásra nézve?	5
Mi a' szóképző?	6
Hányfélék a' szóképzők? (1, 2, 3.)	6
Mi különbség van a' szóképzők és ragok közt?	6

Második Szakasz.

Beszédrészek.

Miből áll és támad a' beszéd?	7
Hány része van a' beszédnek?	7

Első Fejezet.

Névmutató.

Mi a' névmutató?	7
Mit kell tudni a' névmutatóról? (1 — 6.)	7

Második Fejezet.

Nevek.

	Lap
Mi a' név általában?	8
Hányféle a' név általában?	9

Első Cikkely.

Főnév.

Mi a' főnév?	9
Hányféle a' főnevek?	9
1. Eredetre, II. Összsetétel, III. Tárgyra nézve.	9
Milly képzőkkel képezhetni főneveket és honnét?	10
1. Főnevekből, 2. Melléznevekből 3. Igékből,	
4. Igenevekből, 5. Igehatározókból	
Mit kell tudnunk a' nevek' módosulásáról?	12
Miként képeztetik a' többes szám?	12
Vannak é a' többes szám' képzését tárgyazó szabályok alól némelly kivételek?	13
Mit kell még észrevennünk a' többes' képzésekor?	14
Miként módosulnak vagy ragasztatnak a' nevek?	16
1. Helyragok, 2. Különféle ragok	17
Mire kell még figyelni a' névragasztásban?	17
Van é még némely észrevétel a' névragasztásra nézve?	18

Második Cikkely.

Melléknév.

Mi a' melléknév 's hányféle? (1. 2. 3.)	20
---	----

Első Osztály.

Tulajdonképi melléknév.

Mit kell tudnunk a' melléknévről? 1) 2)	20
Mit kell még ezen kívül a' hasonlításról tudni? (1—8.)	21
Minő képzőkkel képezhetni mellézneveket 's milly beszédrészekből? 23	
1. Főnevekből, 2. Melléznevekből, 3. Igékből, 4. Névha- tározókból, 5. Igehatározókból	23 — 24

Második Osztály.

Számnév.

	Lap
Mi a' számnév és hányféle?	24
1. Sarkszám	24
Mit kell észrevennünk a' sarkszámokra nézve?	25
2. Rendszám, 3. Sokszorozó szám	26
4. Különböző szám, 5. Osztó szám	27

Harmadik Osztály.

Részesülő.

Mi a' részesülő és hányféle?	28
1. Jelen, 2. Mult, 3. Jövő részesülő	28
Mi rokonsága van a' részesülőnek a' melléknévvvel?	28

Harmadik Fejezet.

Névmás.

Mi a' névmás?	29
Hányféle a névmás?	29
1. Személyes, 2. Viszszahozó, 3. Mutató, 4. Kérdő, 5. Köt, 6. Határozatlan, 7. Birtokos névmások	30
Miként használtatik a' birtokos névmás?	30
Miként ragasztatik a' személyes névmás?	31
1. Helyragokkal, 2. Különböző ragokkal	99
Mit kell az eddig előadott beszédrészekről tudni?	32

Negyedik Fejezet.

Névhatározó.

Mi a' névhatározó 's hányféle?	34
1. Magánosan állók, 2. Névhez ragadók	34
Ragaszthatók e a' magánosan álló névhatározók?	33
Mit kell még tudnunk a' névhatározókról?	33

Ötödik Fejezet.

I g e.

Mi az ige?	35
Hányfélek az igék általában?	35

E l s ő C z i k k e l y.

Szabályos igék.

	Lap
Mellyek a' szabályos igék és hányfélék?	35
A) Cselekvő igék	36
Hányfélék ismét a' cselekvő igék?	36
1. Átható, 2. Viszszaható, 3. Miveltető	36
Hányfélék lehetnek még a' cselekvő igék?	36
1. Gyökükre, 2. Tárgyukra nézve	37
B) Szenvedő igék	37
Mi a' szenvedő ige 's honnét képeztetik?	37
C) Közép igék	37
Hányfélék a' közép igék?	37
I. Alakukra, II. Értelmökre nézve?	37
Milly képzőkkel 's milly beszédrészekből képezhetni igéket?	38
I. Cselekvő igéket: 1) 2) 3)	38
II. Szenvedő igéket	38
III. Közép igéket: 1) 2) 3)	39
Mit kell az igéről tudnunk? 1) 2) 3)	40
Milly formák szerint ragasztatnak az igék?	40
1. Határozatlan, 2. Határozott, 3. Szenvedő-ikes	40
Mikor tétetik az ige határozott formába?	45
Milly észrevételek fordulnak elő az igeragasztásra nézve? 1 — 9	45

M á s o d i k C z i k k e l y.

Rendhagyó igék.

Mik 's mellyek a' rendhagyó igék?	48
Miként ragasztatnak a' rendhagyó igék?	48
Mit kell tudni még e' rendhagyó igékről?	49
Miként ragasztatik a' v a n személyes ige?	50

H a r m a d i k C z i k k e l y.

Személytelen igék.

Mik 's mellyek a' személytelen igék?	50
Miként ragasztatik 's használtatik a' kell ige?	51
Miként ragasztatnak a' v a n , n i n c s és s i n c s igék?	53
Miként használtatik a' f á j személytelen ige?	55

H a t o d i k F e j e z e t.

Igehatározók.

Mik az igehatározók 's hányfélék?	55
1. Eredetükre, II. Értelmükre nézve	55

Hogyan származtathatni igehatározókat 's milly beszédrészekből?

1) 2) 3)	56
Mellyek a' módjelentő határozók?	56
Mellyek az időt jelentők?	56
Mellyek a' többi különféle körülményt jelentők?	57

Hetedik Fejezet.

Kötszó.

Mi a' kötszó 's hányféle? (1 — 10.)	57
-------------------------------------	----

Nyolczadik Fejezet.

Indulatszó.

Mi az indulatszó 's hányféle? (1 — 10.)	58
---	----

MÁSODIK RÉSZ.

Helyesírás.

Mi a' Helyesírás?	59
Hol használunk nagy kezdő betűket? (1 — 10.)	59
Mit kell tudnunk a' szótagok 's szavak' elválasztásáról?	60
Mit kell tudnunk némelly egyes betűkre nézve?	60
Mire kell ügyelnünk az idegen szavakban?	63
Hogyan kell azon jeleket elrakni, mellyek a' helyesírásban megkívántatnak?	63

HARMADIK RÉSZ.

Szókötés.

Mi a' Szókötés?	66
Hány főrésze van a' szókötésnek?	66
1. Megegyeztetés, 2. Vonzás	66

Első Fejezet.

Megegyeztetés.

Mit értünk a' megegyeztetés alatt?	66
Mi a' mondás és hányféle?	66
Hány 's minő részekből áll minden mondás?	67
Minő beszédrész teszi az alapszót?	67
Hányfelének mondathatik a' mondás? (1 — 5.)	67
Hányféle az alapszó 's tulajdonítmány?	68

Első Cikkely.

A' nevek' megegyeztetése 's helyzete.

	Lap
Mit kell tudnunk a' nevek' megegyeztetéséről és elhelyeztetéséről? (1 — 6.)	68
Mit kell tudni a' melléknevek' megegyeztetéséről? (1 — 6.)	70

Második Cikkely.

Névmások.

Mit kell megjegyeznünk a' névmásokról? (1 — 4.)	71
Mit kell észrevennünk a' személyes névmás te, ti második személyről? (1 — 4.)	72
Mire kell ügyelni a' birtokos névmásoknál?	72

Harmadik Cikkely.

Az igék' megegyeztetése 's helyzete.

A) Cselekvő igék.

Mit kell tudnunk az igék' helyzetéről 's megegyeztetéséről?	73
Mikor áll mégis az ige inkább a' mondás' elején?	75
B) A' kell és van igék' használata 's helyzete.	
Miként helyeztetik a' kell ige?	75
Mit kell tudnunk a' van igeről?	75

Negyedik Cikkely.

A' kötszók' 's igehatározók' helyzetéről.

Miként kell az igehatározókat, kötszókat, 's más kisebb jelentésű beszédrészeket elhelyezni?	76
Mellyek mégis a' megtartandó szabályok? (1 — 5.)	76

Második Fejezet.

Vonzás.

Mit értünk a' vonzás alatt?	78
---------------------------------------	----

Első Cikkely.

Melléknevek.

Mit kell a' melléknevek' vonzásáról tudni? (1 — 18.)	79
--	----

Második Cikkely.

I g é k.

Mit kell tudni az igék' vonzásáról? (1 — 13.)	79
---	----

NEGYEDIK RÉSZ.

Hangmérték.

Mi a' Hangmérték? (Prosodia)	94
------------------------------	----

Első Cikkely.

A' szótagok' mértéke.

Honnét ítélhetni meg a' szótagok' hosszúságát és rövidségét?	84
Vannak e az idő' hosszúságán vagy rövidségén kívül a' szótagok' mértékét ismertető jelek?	84
Meghosszabbítják e a' következő kettős vagy összetett mássalhangzók: cz, cs, gy, ly, ny, sz, ty, zs, a' különben rövid hangzón szótagot?	85
Milyen mértékűek a' mássalhangzók?	86
Miként egyeztetik meg a' nyelvbeli hangmérték az énekbeli vagy muzsikai hangmértékkel?	86
Mit kell a' fölebbi két általános szabályon kívül még tudni? (1 — 8.)	86
Mi a' költői szabadság?	87
Minő hangmértékűek van a' mythologiai neveknek?	88
Mellyek a' hangmértéki jegyek?	88
Mellyek a' szokottabb hangmértéki lábok?	88
Vannak e még más verslábok?	88

Második Cikkely.

Versnemek.

I. Hatmértékű (hexameter), hősköltemény.

Milly szerkezetű e' versnem, 's mire használtatik főképen?	89
--	----

II. Alagya.

Minő lábokbul alakul az alagya?	90
Mit kell még az alagyáról észrevenni?	91

III. Vetősversek (Jambus?)

Hányféle a' vetős vagy jambus?	91
--------------------------------	----

IV. Alcaicus.

Milly mértékű 's alaku az alcaicus vers?	92
--	----

V. Saphóivers (saphicus.)

Hány lábbul áll e' vers?	92
--------------------------	----

VI. Anacreoni vers.

Hány lábbul áll az anacreoni vers? 93

VII. Adonicus.

Hány lábbul áll az adonicus? 93

VIII. Lejtüvetős (Asclepiadeus).

Hányféle az asclepiadeus? 94

IV. Trochaicus vers.

Milyen alaku a' trochaicus vers? 94

X. Rimek.

A) Szorosan vett rimek.

Milly verset mondunk rimnek? 94

1. Mértékes, 2. Mértéketlen 94

B) Sonet vagy hangzatka.

Milly nzerkezetű a' sonet? 95

*E' tartalomrészletességének a' szerző meggyőződése szerint
a' tanulók nagy hasznát vehetendik.*

BEVEZETÉS.

Mi a' nyelvtudomány és hány főrészből áll?

A' nyelvtudomány az, melly nyelvünknek alapszabályaival esmérkedtet meg, 's arra tanít, miként kelljen gondolatinkat olly világosan kijelentenünk, hogy mások bennünket tökéletesen megérthessenek, 's *négy* főrészből áll, mellyek a' következők: *Szónyomozás, Helyesírás, Szókötés, és Hangmérték.*

ELSŐ RÉSZ.

SZÓNYOMOZÁS.

ELSŐ SZAKASZ.

SZAVAK' SZÁRMAZÁSA.

Mi a' szónyomozás?

Szónyomozás az, midőn azt vizsgáljuk, fürkészszerűk és nyomozzuk, hogy: miből áll, 's honnét származik akár-melly szó? és hogy lehet è egy szóból másikat származtatni és miként? összszetehetni è némelly szókat és hogyan? p. o. Szabályozásnak; ha azt keresem, mellyik e' szónak

gyöke, mellyik *a'* származtatás-*rag*? vagy, képviseli azt kutatva, egyszerű szó *è* ez, vagy öszszetett? Szó-ny o m o z á s n a k mondatik.

Miből áll a' szó?

A' szó egy vagy több hangbol áll, melly hangokat bizonyos jelekkel szoktuk megjegyezni, 's azon jeleket *betű*nek nevezzük. Minthogy egyik nyelvben több, másikban kevesebb hang létezik, ugyanazért egyik nemzet' nyelvében több, másikéban kevesebb betű van. — Nyelvünk *e'* tekintetben, talán *a'* lengyelt kivéve, minden europai nyelvet felülmúl.

Hány ilyen jel, vagy betű van a' magyar nyelvben?

Mivel magyar nyelvünkben harminczkilencz egymástól érezhetőleg különböző hang van, tehát *a'* hangjelek' vagy betűk' száma is éppen annyi, mellyek *e'* következők:

**A Á B C Z C S D E È É F G G Y H I Í J
K L L Y M N N Y O Ó Ö Ő P R S S Z T
T Y U Ú Ü Ű V Z Z S.**

**a á b c z c s d e è é f g g y h i í j k l l y
m n n y o ó ö ő p r s s z t t y u ú ü ű
v z z s.**

Hányfélék a' betűk?

A' betűk általában kétfélék: *magánhangzók* és *mássalhangzók*. Magánhangzó *e'* következő 15: *a á e è é i í o ó ö ő u ú ü ű*, *a'* többiek mássalhangzók, mint: *b c z c s d f g g y h j k l l y m n n y p r s s z t t y v z z s*. — Mint látszik, némelleyek *a'* mássalhangzók közül *kettős* alakúak, de *a'* mellyek azért csak *egy* hangot jelentvén *egy* betűnek vétetnek és egymástól el nem választatnak. *)

*) Vannak még *e'* nevezett betűkön kívül más betűk is, mint: *dz dzs ch y w eo*. *A'* két elsőbetűt némelleyek szinte egyes hangjelnek veszik, 's következő szavakban fordulnak elő: *findzsa*,

Miként osztatnak el a' magánhangzók?

A' magánhangzók elosztatnak:

1.) Hangjaiknak *hosszúságára* és *rövidségére* nézve; tudniillik azon magánhangzók, mellyek vonattal (némelylek kettővel) jegyeztetnek, *hosszúk*, mint: *á é í ó ő ú ü*; a' többiek pedig, mint: *a e è o ö u ü*, *rövidék*.

2.) Hangaiknak *mélységére*, *magosságára* és *élességére* nézve; ugyanis: *a á, o ó, u ú, mély*; *e ë, ö ő, ü ü, magos*; *é i í* pedig *éles* hangu magánhangzóknak neveztetnek.

Mi különös tulajdonságuk van a' magánhangzóknak?

A' magánhangzóknak azon] igen különös és nagyon fontos tulajdonságuk van, hogy a' mélyhangzók csak a' maguk osztályabeli hangzókból alakult képzőket vagy ragokat, a' magosak ellenben csak magos hangukat vesznek föl a' ragasztásban, vagy általában a' szavak' módosulataiban, p. o. vár, vár-*ok*; tanul, tanul-*tam*; olvas, olvas-*and*; — örül, örül-*ők*, nevel, nevel-*ünk*; nevet, nevet-*tem* 'stb. A' három éles hangu pedig (mellyek közép-hanguaknak is neveztetnek, mivel a' két elsőbbi osztály között mintegy középosztályi szerepűek) majd a' mély, majd a' magos hanguakkal csadakozik, mint: vár-*ék*, nevet-*ék*; buda-*i*, atya-*i*, pest-*i*; sir-*ok*, szív-*ek*, hid-*ak*, nagy-*ít*, örök-*ít*, 'stb.

Miként lesznek a' hangjelekből vagy betűkből szók?

Minthogy csupán egy betű még nem tesz szót, kivevén az *ó ő* betűket, tehát minden világos értelemmel bíró szónak alkotására legalább két (rendesen több) betű kívánatik meg, egy magánhangzó és egy mássalhangzó, p. o. *á* még nem szó (ha csak magát a' betű' nevét nem értjük),

lándzsa, dzsida, madzag, bodza. A' *ch* *cs*, *w* *v*, *y* *i*, *eo* *ő* helyett használtatnak régi irományokban és családnevekben, p. o. Markovich, Jankowich, — Wesselényi, Georch, Kisfaludy, Cháký, Forgách.

de ha *g*-t tesztek hozzá, értelmes szó válik belőle: mint: *ág*. Így alakul minden szó, két vagy több betüből, p. o. *á-gy*, *f-ő*, *h-a-j*, *k-e-z*, *sz-e-n-t*.

Mi a' szótag?

Minden magánhangzó, akár egyedül, akár egy vagy több mássalhangzóval kimondva, *szótag*nak mondatik ugyan megszokottságból, mint: *a*, *e*, *i*, *o*, *öl*, *el*, *fa*, *fü*, *füst*, 'stb. de tulajdonképpen csak az *a'* szótag, melly egy szónak tagját vagy részét teszi; mert: *fej*, *has*, *mell*, *kéz*, *fa*, 'stb. nem tagjai *a'* szónak, hanem teljes értelmű egész szók; de ezek: *hom-lok*, *vír-ág*, *em-ber*, *pol-gár*, *ír-ás* 'stb. szótagok, mivel csak egy-egy részit teszik azon egésznek, melly által *a'* tárgyat értelmesen jelenthetem. Azonban *a'* teljes értelmű egész szók is csupán szótagokká válnak, ha azokbul más szókat származtatok vagy képezek, p. o. *fej-sze*, *fej-e-delem*, *fej-es*, *has-ít*, *has-as*, *mell-ény*, *mell-ék*, *mell-ék-es*, *kez-tyü*, *fa-tál* 'stb.

Mit teszen szótagolni?

Szótagolni tesz: egy vagy több mássalhangzót egy magánhangzóhoz foglalva, az egész szónak egyes részeit különválasztani, azaz széttagolni és ismét összerakni, p. o. ha *e'* szónak: *em-ber-te-len-ség*, minden magánhangzóját *a'* hozzá tartozó mássalhangzójával egyenként kimondom, neveztetik szótagolásnak.

Mi a' szó?

A' mássalhangzó betűnek valamelly magánhangzóval olly öszszetétele, hogy azt érteni lehessen 's valamelly tárgyat jelentsen, szót képez. Tehát szó, *a'* mi vagy tárgyat vagy minemüséget vagy időt 'stb. jelent, p. o. *könyv*, *toll*, *én*, *szél*, *tűz*, *vár*, *mellett*, *hogy*, *négy*, *régen*, *júj*; ellenben: *fe*, *szé*, *vá*, *me* 'stb. nem szók, hanem csak hangok.

Hányféleké a' szók?

A' szók általában véve:

1-ör) Vagy gyökszók, mellyek törzsökszóknak is mondatnak, mint: *íz, fő, szem, vár, só, fű, ront, föld, én, nap* 'stb. E' gyökszók ismét részint a) egytáttatuk, a' hogy imént láttuk: *fő, nép, kek, zöld*; részint b) több hangyak, mint: *ember, gyermek, ország, felhő, halom* 'stb.

2-or) Vagy származottak, mint: *sir-ás, er-ény, vad-ász, jó-ság, gond-ol-at, remény-ség, fárad-hat-lan-ság* 'stb.

3-or) Vagy összeszetettek, p. o. *nap-fény, fa-héj, szán-út, toll-kés, só-ház, sör-főző* 'stb.

4-er) Vagy változhatlanok, mint a' kötszók és indulatszók, p. o. *hogy, is, és, mert, juj! ejnye! juj! hé!* vagy pedig változhatók, azaz inkább ragaszthatók, mint minden nevek 's igék.

Milly szabályok létesültek a' szótagolásra nézve?

A' szótagolás következő szabályok szerint történik:

1-ör) Ha két vagy három magánhangzó fordul elő valamely szóban egymás mellett, mindegyik vagy a' mellette lévő mássalhangzóval, vagy magánosan különös szótagot képez, p. o. *ma-i, haza-i, fi-a-ím, mi-e-ink, ti-e-i-tek, sógora-é-i*.

2-or) Ha két magánhangzó között egy mássalhangzó áll, ez mindig az utóbbi magánhangzóhoz foglaltatik, p. o. *e-rő, fé-reg, fé-szek, a-gár, ö-kör, me-ző* 'stb.

3-or) Mikor pedig két vagy három mássalhangzó van két magánhangzó között, az utóbbi magánhangzóhoz csak egy foglaltatik, mint: *gyer-mek, em-ber, nyolcz-van* 'stb.

4-er) Végre a' származtatott szókban tanácsos és józan-észszerű a' gyökszót eredetileg meghagyni, 's a' képző szótagot úgy választani el, mint a' gyökszóhoz tételt, p. o. *kert-ész, olvas-ás, ír-ok, ügy-ész, rag-ad*.

5-ör) Utoljára az összeszetett szók, részeik szerint választatnak el, mint: *kar-szék, vas-út, gőz-hajó, víz-ár, szék-só* 'stb.

Mi a' szóképző és hányféle?

Azon betű vagy szótag, melyet a' gyökszóhoz olly végből teszünk, hogy abból valamelly más szót alakítsunk, szóképzőnek neveztetik, p. o. vad-*ász*, csúf-*ság*, kert-*ész*, tür-*elem*, sár-*os*, mutat-*vány*, tör-*edék*, 'stb. az *ász*, *ság*, *ész*, *elem*, *os*, *vány*, *edék* szóképzők.

Hányféle a' szóképzők?

A' szóképzőknek *három* fő osztálya van:

1-ör) Névképzők, mint: *ság ség, ász ész, vány vény, mány mény, alék elék, alom elem, os es, ál él, ály ély, any ény, nok nek, at et, ás és*, 'stb.

2-or) Igeképzők, p. o. *ol el, az ox ez, lal lel, it, aszt eszt, tatik tetik, kodik kedik, ul ül, odik edik, ad ed, lik, og eg, hat het, tat tet, gat get*, 'stb.

3-or) Igehatározóképzők, mint: *anként enként, ul ül, ast est, an on en, szor ször szer, vást vést, va ve*, 'stb. E' különbféle képzők a' maguk helyén alább részlete-sen előadatnak.

Mi különbség van a' szóképzők és rago k közt?

A' szóképzők és puszta ragok között az a' különbség van, hogy azok (a' szóképzők) olly szót alkotnak, mellyek még módosúlhatnak, azaz, magokat a' ragokat is fölveszik; ellenben ezek (a' ragok), magok után semmit többé föl nem vesznek, p. o. vár-*os*-nak, ember-*ség*-et, ol-vas-*tat*-ok, néz-*het*-ni, ház-*a*-ról, üdvöz-*ül-het-és*-ben 'stb. e' szavakban: *os, ség, tat, het, a, ül-het-és*, képzők; mert a' gyökszóhoz tétetve más értelmű szót alkotnak 's a' ragokat fölveszik; ellenben *nak, et, ok, ni,ról, ben*, puszta ragok, mellyek miután a' szókhöz ragasztattak, azoknak más módosulását meg nem engedik. *)

*) Az újabb, vagy csak legújabb időben némelleyek még e' módo-sulást nem tűrő ragokhoz is kezdenek képzőt tenni, jelesen az *i-t*, mellyel a' való' kihagyása pótoltatik, p. o. atyjávi be-szélgetése; gyermekeiben reménye 'stb.

MÁSODIK SZAKASZ.

BESZÉDRÉSZEK.

Miből áll és támad a' beszéd?

A' beszéd különféle szónemekből áll és támad, melyek beszédrészeknek neveztetnek, 's együvé foglaltatván a' mondást értelmessé teszik, a' gondolatokat világosan kifejezik, 's egymásba füződve beszédet alkotnak.

Hány része van a' beszédnek?

A' beszédnek következő 8 része van: 1. Névmutató, 2. Név, 3. Névmás, 4. Névhatározó, 5. Ige, 6. Igehatározó, 7. Kötszó, 8. Indulatszó; mely részokről e' szakasz' folytában fejezetenként bőven szólnak.

ELSŐ FEJEZET.

Névmutató.

Mi a' névmutató?

A' névmutató ama' kis beszédrész, mely a' főnév elébe tétetvén, azt mintegy megmutatja 's kijelenti: honnét nevezet is veszi, 's e' következő: *az*, vagy ha a' rákövetkező név mássalhangzón kezdődik, *z* betűjét elhagyván: *a'*, p. o. *az* ember, *az* ész, *a'* szabadság, *a'* rabság. — A' névmutató mindig a' név előtt áll, és pedig soha sem változva. — Vannak, kik a' számnévnek az elsőjét: (*egy*) is névmutatónak veszik; ezt határozatlannak, a' azt határozottnak nevezve.

Mit kell tudni a' névmutatóról?

A' névmutatóról e' következőket szükséges tudni:

1-ör) A' mutató névmással (*az*), föl nem kell cserélni; a' kettő közt az a' különbség, hogy ez ragad, a' az pedig nem, p. o. *az* ember, annak *az* embernek, azért *az* emberért, a'zzal *az* emberrel, azt *az* embert, 'stb.

2-or) A' tulajdonnevek, hónapok és ünnepek' nevei előtt kimaradhat, p. o. Magyarország gazdag lehetne. Budapesten sok ingyenélő lakik. Franklin alapítá Éjszakame-rika' jólétét. Télhó' utolsó napjaiban megjő a' hideg. Ka-rácson tájban hó esett. Lajos jó természetű fiú. *)

3-or) A' birtoknevek előtt is kimarad, p. o. könyveit elharácsolta. Iskoláját félbeszakasztotta. Jövedelmét kevésli.

4-er) Ezen kérdező névmások előtt is elhagyatik: *ki?* *kicsoda?* *mi?* *micsoda?* *kik?* *mik?* p. o. Mi az? óra, könyv. Ki az? egy ember, pap, tanácsnok.

5-ör) Midőn határozatlanul szólunk, p. o. Buzát ve-ténk, 's konkolyt aratánk. Valót keresel 's csak ár-nyéko-t találsz. Ha férfiak volnátok, minden másként lenne.

6-or) A' névmutatót néha e' számnév pótolja: *egy*, p. o. *Egy* embert ismertem, kinek lelke feketébb volt mint a' szerecsen' bőre. Álmomban *egy* haza' képét láttam, melyet ébren' sem felejtetek 'stb.

MÁSODIK FEJEZET.

Nevek.

Mi a' név általában?

Névnek mondatik általában mind azon szó, mely:

1-ör) Tárgyot, azaz *személyt* vagy *dolgot* jelent: mint: Árpád, Hunyadi, Budapest, hegy, Duna, ész, tu-domány, fa, viz, tűz, gabona, gyümölcs 'stb.

2-or) Mi a' tárgynak, vagyis személynek 'és dolognak tulajdonságát, azaz millyenségét vagy mennyi-ségét jelentí, p. o. hires, nagy, szép, hosszú, keskeny, világos, rendetlen; egy, kettő, három, négy, öt, hat, hét, 'stb.

*) Némellykor mégis a' tulajdonnevek előtt is használtatik a' név-mutató, sőt a' birtokos és hónapok, ünnepek előtt is, mint: A' Tisza sokkal rendetlenebb mint a' Duna. A' juhait eladta. A' lovaira több gondot fordít, mint a' gyermekeire.

Hányféle a' név általában?

A' név általában kétféle:

1-ör) Főnév, ez magában foglalja a' Tulajdonnevet és a' Köznevet.

2-or) Melléknév, melyhöz tartozik a' Számnév is, a' melléknévvel egy természetű lévén. Sőt ide számítható az Igenév vagy Részesülő is.

ELSŐ CZIKKEL Y.

Főnév.

Mi a' főnév?

Főnév az, melly magát a' tárgyat, azaz a' személyt és dolgot jelenti, 's úgy szólva megnevezi, p. o. föld, világ, erkölcs, fa, kő, nap, ember.

Hányfélék a' főnevek?

A' főnevek többfélék, ugyan is:

I. Eredetre nézve:

Gyöknevek, mint: íz, víz, ár, só, vér, nép, nap, vas, kő, jég.

Eredt v. származott nevek, mint: pap-ság, szerénység, jut-alom, igaz-ság.

II. Öszszetételükre nézve:

Egyszerű nevek, p. o. erény, ember, jog, falu, erdő, kertész.

Öszszetett nevek, mint: város-ház, ország-gyűlés, fa-haj, ház-födél, nyak-kendő, kert-ajtó, föld-abrosz, toll-kés 'stb.

III. Tárgyukra nézve:

1. *Személyi nevek*, ezek ismét kétfélék, t. i.

a) Tulajdon személynév, mint: Árpád, Etele, Mózes, Washington, Franklin, Mahomed, Napoleon, Socrates, Fichte, Luther, 'stb.

b) *Közös személynév*, p. o. ember, aszszony, férfiú, János, Mihál, Lajos, lány, gyermek, ifju, Ilka, Sára, 'stb.

2. *Dolog-nevek*, melyek szinte kétfélék,

a) Tulajdon dolognév, p. o. Budapest, Párizs, Duna, Somlyó, Balaton, Debreczen, Somogy 'stb.

b) *Közös dolognév* *), mint: ország, város, folyó, hegy, haj, orr, sziv, test, óra, ökör, pénz, papiros 'stb.

3. *Képzeleti nevek*, melyek érzékeinkre nem hatnak, következőleg csak képzelt dolgot 's személyt jelentenek, p. o. kedv, szeszély, erény, jóság, lélek, angyal, 'stb.

Melly képzőkkel képezhetni főneveket és honnét?

A' következő képzőkkel:

1-ör) *Főnevekből:*

ság, ség: ember-ség, pap-ság, erdő-ség, polgár-ság, gyermek-ség.

ály, ély: lap-ály, szesz-ély, dag-ály, ked-(v)-ély.

ász, ész: vad-ász, kert-ész, hal-ász, seb-ész.

mány, mony: tok-mány, tyúk-mony.

asz, esz: szak-asz, rek-esz, tám-asz.

csa, cse, v. acs, ecs: ur-acsa, tó-csa, vér-cse, kö-v-ecs, szár-csa.

ócz, öcz: gomb-ócz, gömb-öcz.

os, es, as: lakat-os, asztal-os, láb-as, nád-as.

nok, nek, nők: titok-nok, fegyver-nek, el-nők.

öly, oly: gyám-oly, bög-öly, gomb-oly, zug-oly.

tyu, tyü: sark-(an-)tyu, ferge-tyü, kez-tyü.

vány, vény: bál-vány, ör-vény.

ány, ény: lap-ány, göd-ény.

*) Vannak nyelvünkben olly szavak is, melyek már az egyes számban többséget jelentenek, 's azok közönségesen Gyűjtőneveknek mondatnak, ilyenek: csoport, falka, nyáj, sereg, nép, nemzet. Vannak illy természetű melléknévek is, mint: sok, kevés, temérdek; úgy szinte vannak névmások, mint: néhány, minden, mindnyája.

alom, elem: ur-(od-)alom, kegy-elem.

nya, nye: ká-nya, berek-nye (berkenye).

szág: or-szág (ur-ság); — *encz*: kegy-encz.

za, zsa: bod-za, tor-zsa.

né, nő: szabó-né, kovács-né, színész-nő, gróf-nő.

lya, lye: csák-lya, gereb-lye, dereg-lye.

2-or) Melléknevekből:

ság, ség: goromba-ság, kevély-ség, szerény-ség, buta-ság,
drága-ság, szép-ség, jó-ság.

szág: jó-szág; — *onc*: új-onc.

and: vak-and; — *lek*: apró-lek.

3-or) Igékből:

alom, elem: jut-alom, kér-elem, rág-alom, fél-elem.

at, et: gondol-at, néz-et, akar-at, él-et.

ás, és: ir-ás, néz-és, lát-ás, int-és.

ál, él: hal-ál, köt-él, föld-él.

ály, ély: oszt-ály, vesz-ély, szeg-ély, szab-ály.

ány, ény: vág-ány, köt-ény.

vány, vény: tanít-vány, szök-(e-)vény, nyugtat-vány.

mány, mény: kohol-mány, keres-mény, enged-mény.

csó, cső: hág-csó, lép-cső, téker-(e-)cs, vakar-(a-)cs.

alék, elék: told-alék, függ-elék, főz-elék.

lék, ék: pót-(o-)lék, fest-ék, borít-ék.

adék, edék: hull-adék, söp-r-edék.

adal, edel: vi-adal, él-edel (eledel).

ú, ű: fagy-ú (fagygyú), szür-ű, vés-ű, vál-ú.

am, em: foly-am, kell-em.

ag, eg: avat-ag, renget-eg.

ap, ep: isz-ap, ül-ep.

ek: rejt-ek, vét-ek.

ó, ő: szab-ó, ás-ó, es-ő, fest-ő.

ár, ér: bú-v-ár, füz-ér.

ték: mér-ték, hasít-ték.

dok, asz: nyom-dok, dug-asz, 'stb.

4-er) Igenevekből:

ság, ség: romlott-*ság*, veszett-*ség*, halandó-*ság*.

5-ör) Igehatározókból:

ság, ség: távol-*ság*, meszsze-*ség*.

Mit kell tudnunk a' nevek' módosulásáról?

A' következőket:

Nem elég a' tárgyaknak csak nevet adni, vagy azokat megnevezni tudni; hanem olly tulajdonsággal is kell birniok, hogy a' köztük és mi köztünk levő viszonyt, körülményt, 's általok gondolatinkat világosan 's értelmesen kijelenthes-sük, a' mit bizonyos rago k által viszünk végbe, mellyek névhatározó rago knak neveztetnek, 's mindig a' nevek' végéhez ragasztatnak.

Miként képeztetik a' többes szám?

Igen egyszerűleg, a' következő módon:

1) Ha a' név magánhangzón végződik, *k* betű tétetik hozzá, 's azonnal többes szám lesz belőle, p. o. idő-*k*, kapu-*k*, álgyu-*k*, ásó-*k*, 'stb. — Vagy pedig ekkép is állíthatjuk e' szabályt: Ha a' szó, vagy inkább név, magánhangzón végződik, a' többes szám' képzőjének magánhangzója kihagyatik, hogy két magánhangzó össze ne ütközzék, 's a' kimondást valamiképen ne kellemetlenítse, p. o. idő, a' többes képző' (*ak*, *ek*) hangzója, *a* *e* kimarad, 's nem mondjuk: idő-*ek*, kapu-*ak*, álgyú-*ak*, ásó-*ak*: hanem idő-*k*, kapu-*k*, ásó-*k*, 'stb.

2) Ha a' név mássalhangzón végződik: *ak*, *ok*, *ek*, *ök* képzők' egyikével képeztetik a' többes szám, p. o. ház, ház-*ak* vagy ház-*ok*; föld, föld-*ek*; ördög, ördög-*ök*. — Mikor kelljen ezen képzőknek egyikét vagy másikat használni, bajos meghatározni, hanem a' jobb hangzás határoz, p. o. Azon nevek, mellyekben *o* *u* hangzók vannak, *ak* képzőt látszanak kívánni, mint: lúd, lud-*ak*, kút, kut-*ak*, rúd, rud-*ak*, 'stb. mégis azt mondjuk: kulcs, kulcs-*ok*; szunyog, szunyog-*ok*, 'stb. Ellenben azon szavak, mellyekben *a* *á* hangzók vannak, *ok* képzőt kívánnak inkább,

mint: ablak, ablak-ok; vám, vám-ok; ács, ács-ok, 'stb. de azért mégis mondjuk: ágy-ak, vár-ak, ház-ak 'stb. de így is: ágy-ok, vár-ok, ház-ok, 'stb. — Így van ez a' magas hangú szavakkal is, néha *ek*, máskor *ők* képző hangzik velök kellemesebben *), mint: erkölcs, erkölcs-*ők*; erős, erős-*ek*; könyök, könyök-*ők*; könyv, könyv-*ek*; görcs, görcs-*ők*, 'stb.

Vannak e a' többes szám' képzését tárgyazó szabályok alól némelly kivételek?

Igen is vannak, még pedig a' magánhangzókra nézve; ugyan is:

a) Némelly *í* *ű*, főkép pedig *i* végzetű szavak nem elégsznek meg a' többes szám' képzésében csupa *k* betűvel, hanem egész *ak* vagy *ek* képzőt kívánnak, illyek: *téli*, *tavaszi*, *nyári*, *ősi*, *győri*, *földi*, *pesti*, *fi*, *férfi*, *urfi*, *atyafi*, *hazafi*, *Péterfi*, *tegnapi*, *minapi*, *holnapi*, 'stb. szóval mind azok, mellyek *i*-vel végződnek; úgy szinte azok is, mellyek *y*-nal (tudnillik mert az *y*, *i* gyanánt hangzik) végződnek, mint: Kisfaludy, Kajdácsy; végre: keserű, szomorú, gyönyörű, kedvű, 'stb. p. o. *téli-ek*, *nyári-ak*, *győri-ek*, *minapi-ak*, *atyafi-ak*, *Kisfaludy-ak*, *gyönyörű-ek* 'stb.

b) A' következők: *ló*, *só*, *hó*, *lé*, *fű*, *tó*, *tő*, *kő*, *nyű*, *bő*, *szó*, *mű*, *cső*, *hő*, *jó*, *ó*, *bű*, *hű*, *szű* (szív), a' többes szám' képzője előtt *v* közbetételt kívánnak, p. o. *fű-v-ek*, *cső-v-ek*. Némelleyek ezek közül hangzójukat másra változtatják, mint: *hó*, *ha-v-ak*; *só*, *sa-v-ak*; *tó*, *ta-v-ak* 'stb. Mind ezen elszámolt szavak, midőn többes szám (úgy szinte midőn a' szenvedő eset és birtokos név) képeztetik belőlük, hoszu hangzójukat rövidre változtatják, p. o. *cső*, *cső-v-ek*; *ló*, *lo-v-ak*.

*) Ezek miatt teljességgel nincs oka a' tanulónak nagyon töprenkednie, hogy vajjon mellyik képzőt kelljen használnia; akár-melleyiket használja, nem valami különös hiba, 's midőn nagyobb gyakorlottsága leszen, észrevétlenül önként szokik ahhoz, mit többször hall, vagy többször olvas.

c) E' néhány névnek kétfélekép lehet többese, úgy szinte birtokosa és szenvedő esete is, p. o.

Név	többes	birtokos	szenvedő eset
borju	borju-k, bor-jak	borjum, borjam	borju-t, borjat
biró	biró-k, bir-ák	biró-m, birám	biró-t, bir-át
fiu	fiu-k, fiak	fiam	fiú-t, fi-at
ifju	ifju-k, ifj-ak	ifju-m, ifj-am	ifju-t, ifj-at
hamu	hamu-k, ham-vak	hamu-m, ham-vam	hamu-t, ham-vat
daru	daru-k, darvak	darum, dar-vam	daru-t, dar-vat
odu	odu-k, od-vak	odu-m, od-vam	odut, od-vat
fenyű	fenyű-k, feny-vek	fenyű-m, feny-vem	fenyű-t, feny-vet
tetű	tetű-k, tet-vek	tetű-m, tet-vem	tetű-t, tet-vet
sarju	sarju-k, sar-jak	sarju-m, sar-jam	sarju-t, sar-jat
mag	mag-ok, mag-vak	mag-om, mag-vam	mag-ot, mag-vat.

Mit kell még észrevennünk a' többes' képzésekor?

A' többes szám' képzésekor azt kell még megjegyeznünk, hogy e' következő: *og, ol, om, ok, oly, or, on; ek, eg, er, ör, öm, öl* végzetű 's két szótagu szavak, úgy az *alom, elem* végződésű több taguak is, az utolsó szótag' hangzóját kihagyják. Sőt akkor is, ha midőn *birtoknevet* és *szenvedő* esetet képezünk belőlük, 's azon szavak e' következők: *)

Név.	többes.	birtokos.	szenvedő eset.
akol	ak-l-ok	ak-l-om	ak-l-ot
alom	ál-m-ok	ál-m-om	ál-m-ot
árok	ár-k-ok	ár-k-om	ár-k-ot
átok	át-k-ok	át-k-om	át-k-ot
bagoly	bag-ly-ok	bag-ly-om	bag-ly-ot
barom	bar-m-ok	bar-m-om	bar-m-ot
berek	ber-k-ek	ber-k-em	ber-k-et
bokor	bok-r-ok	bok-r-om	bok-r-ot
bürök	bür-k-ök	bür-k-öm	bür-k-öt
czukor	czuk-r-ok	czuk-r-om	czuk-rot

*) Ez itt előadott szavakról mindenkorra megjegyezzük, hogy az egész nyelvtudományon végig az említett birtokos nevek' és szenvedő eset' képzésekor utolsó hangzójukat kihagyják, 's nem leszzen szükséges ismét és újra megjegyezni.

<i>Név.</i>	<i>többs.</i>	<i>birtokos.</i>	<i>szenvedő eset.</i>
csöbör	csöb-r-ök	csöb-r-öm	csöb-r-öt
csupor	csup-r-ok	csup-r-om	csup-r-ot
dolog	dol-g-ok	dol-g-om	dol-g-ot
eper	ep-r-ek	ep-r-em	ep-r-et
ezer	ez-r-ek	ez-r-em	ez-r-et
élelem	élel-m-ek	élel-m-em	élel-m-et
féreg	fér-g-ek	fér-g-em	fér-g-et
fészek	fész-k-ek	fész-k-em	fész-k-et
fodor	fod-r-ok	fod-r-om	fod-r-ot
fogoly	fog-ly-ok	fog-ly-om	fog-ly-ot
gödör	göd-r-ök	göd-r-öm	göd-r-öt
gyomor	gyom-r-ok	gyom-r-om	gyom-r-ot
győzödelem	győzödel-m-ek	győzödel-m-em	győzödel-m-et
halom	hal-m-ok	hal-m-om	hal-m-ot
kegyelem	kegyel-m-ek	kegyel-m-em	kegyel-m-et
kéreg	kér-g-ek	kér-g-em	kér-g-et
korom	kor-m-ok	kor-m-om	kor-m-ot
köröm	kör-m-ök	kör-m-öm	kör-m-öt
lélek	lel-k-ek	lel-k-em	lel-k-et
majom	maj-m-ok	maj-m-om	maj-m-ot
malom	mal-m-ok	mal-m-om	mal-m-ot
marok	mar-k-ok	mar-k-om	mar-k-ot
méreg	mér-g-ek	mér-g-em	mér-g-et
mocsok	mocs-k-ok	mocs-k-om	mocs-k-ot
nyereg	nyer-g-ek	nyer-g-em	nyer-g-et
ököl	ök-l-ök	ök-l-öm	ök-l-öt
ökör	ök-r-ök	ök-r-öm	ök-r-öt
pokol	pok-l-ok	pok-l-om	pok-l-ot
reték	ret-k-ek	ret-k-em	ret-k-et
síralom	síral-m-ak	síral-m-am	síral-m-at
szeder	szed-r-ek	szed-r-em	szed-r-et
titok	tit-k-ok	tit-k om	tit-k-ot
tükör	tük-r-ök	tük-r-öm	tük-r-öt
torok	tor-k-ok	tor-k-om	tor-k-ot
üröm	ür-m-ök	ür-m-öm	ür-m-öt
üszög	üsz-g-ök	üsz-g-öm	üsz-g-öt
vászon	vász-n-ak	vász-n-am	vász-n-at
vödör	vöd-r-ök	vöd-r-öm	vöd-r-öt
verem	ver-m-ek	ver-m-em	ver-m-et
veszedelem	veszedel-m-ek	veszedel-m-em	veszedel-m-et
véték	vét-k-ek	vét-k-em	vét-k-et
torony	tor-ny-ok	tor-ny-om	tor-ny-ot

<i>Név.</i>	<i>többes.</i>	<i>birtokos.</i>	<i>szenvedő eset.</i>
tulok	tul-k-ok	tul-k-om	tul-k-ot
haszon	hasz-n-ok	hasz-n-om	hasz-n-ot
három	—	hár-m-a	hár-m-at
gyakor	gyak-r-ak	—	—
farok	far-k-ak	far-k-a	far-k-ot
gyilok	gyil-k-ok	gyil-k-om	gyil-k-ot
horog	hor-g-ok	hor-g-om	hor-g-ot
járom	jár-m-ok	jár-m-om	jár-m-ot
kapocs	kap-cs-ok	kap-cs-om	kap-cs-ot
kapor	kap-r-ok	kap-r-om	kap-r-ot
kebel	keb-l-ek	keb-l-em	keb-l-et
öböl	öb-l-ök	öb-l-öm	öb-l-öt
piszok	pisz-k-ok	pisz-k-om	pisz-k-ot
sarok	sar-k-ok	sar-k-am	sar-k-ot
sulyok	suly-k-ok	suly-k-om	suly-k-ot
szatyor	szaty-r-ok	szaty-r-om	szaty-r-ot
szitok	szit-k-ok	szit-k-om	szit-k-ot
szobor	szob-r-ok	szob-r-om	szob-r-ot
szurok	szur-k-ok	szur-k-om	szur-k-ot
tegez	teg-z-ek	teg-z-em	teg-z-et
teher	ter-h-ek	ter-hem	ter-het
lélek	lel-k-ek	lel-k-em	lel-k-et
vehem	vem-hek	vem-hem	vem-het
pehely	pely-hek	pely-he	pely-het. *)

Miként módosulnak vagy ragasztatnak a' nevek?

Hogy a' nevek által gondolatinkat érthetőleg 's világosan kifejezhessük, bizonyos ragoknak hozzájuk tétele által módosítjuk, melly ragok a' következő példában láthatók, 's *névhatározóknak* neveztetnek, és ezen ragoknak a' nevekhez függesztése *névragasztásnak* mondatik, p. o.

*) Ezen nevek egyéb származékban vagy módosulásban is elhagyják véghangzójukat, ha a' hozzájuk járuló képző vagy rag, magánhangzón kezdődik, p. o. szurok, szur-kos, pisz-kol, suly-kol, fér-ges, hár-mas, ál-mos 'stb.

1.) H e l y r a g o k.

Egyes szám.

	Mélyhangúak.		Magoshangúak.	
<i>Beható.</i>	ház-ba	tó-ba	kert-be	erdő-be
<i>Marasztaló.</i>	ház-ban	tó-ban	kert-ben	erdő-ben
<i>Kiható.</i>	ház-ból	tó-ból	kert-ből	erdő-ből
<i>Közelítő.</i>	ház-hoz	tó-hoz	kert-hez(höz)	erdő-hez,
<i>Határvető.</i>	ház-ig	tó-ig	kert-ig	erdő-ig
<i>Felható.</i>	ház-ra	tó-ra	kert-re	erdő-re
<i>Allapító.</i>	ház-on	tó-n	kert-en	erdő-n
<i>Leható.</i>	ház-rol	tó-ról	kert-ről	erdő-ről
<i>Távolító.</i>	ház-tól	tó-tól	kert-től	erdő-től
<i>Vesztető.</i>	ház-nál	tó-nál	kert-nél	erdő-nél

2.) Különféle ragok.

<i>Független birt.</i>	ház-é	tó-é	kert-é	erdő-é
<i>Mássalálló birt.</i>	ház-nak	tó-nak	kert-nek	erdő-nek
<i>Tulajdonító.</i>	ház-nak	tó-nak	kert-nek	erdő-nek
<i>Szenvedő.</i>	ház-at	ta-vat	kert-et	erdő-t
<i>Okadó.</i>	ház-ért	tó-ért	kert-ért	erdő-ért
<i>Segítő.</i>	ház-zal(val)	tó-val	kert-tel(vel)	erdő-vel
<i>Fordító.</i>	ház-zá(vá)	tó-vá	kert-té, (vé)	erdő-vé
<i>Mutató.</i>	ház-ul	tó-ul	kert-ül	erdő-ül

Többes szám.

<i>Beható.</i>	ház-ak-ba	ta-vak-ba	kert-ek-be	erdő-k-be
<i>Marasztaló.</i>	házak-ban	tavak-ban	kert-ek-ben	erdők-ben
<i>Kiható.</i>	házak-ból	tavak-ból	kert-ek-ből	erdők-ből
<i>Közelítő.</i>	házak-hoz	tavak-hoz	kert-ek-hez	erdők-hez
	'stb.	'stb.	'stb.	'stb.

Fölöslegesnek látszik, az egész többes számot is az egyesként végig ragasztani; mert hiszen kiki látja, hogy a' többeshöz is ugyan azok ragok függesztetnek, melyek az egyeshöz.

Mire kell még figyelni a' névragasztásban?

A' következőkre, tudniillik:

1-ör) A' melly szóban, vagy inkább névben, eredetileg *éles* és *mélyhangu* magánhangzók vannak, a' ragasztás-

ban mindenkor *mélyhangu* ragot kíván, p. o. széna, széná-ra; szilaj, szilaj-ság; hasíték, hasíték-ok; ajándék-ot 'stb.

2-or) Olly szók 's nevek' ragasztásánál, mellyekben *mély* és *magos* hangzók vannak, arra kell vigyázni, hogy: millyen hangzó van az utósó szótagban; ha *mély*-hangzó van, ezen osztálybeli hangzós rag tétetik hozzá, p. o. betyár, betyár-nak, betyár-tól; gyertya, gyertyá-val; eszterág, eszterág-ot; Jeremiás, Jeremiás-nak; Ezeikiás, Ezeikiás-nál, 'stb. — Ha pedig az utósó szótagban *magos*-hangzó van, ezen osztálybeli hangzós rag járul hozzá, mint: Abel, Abel-nek; József, József-től, József-nek; Sámuel, Sámuel-től, Sámuel-ek; korhely, korhely-nek, korhely-től, 'stb.

3-or) Ha a' név két *összszetett* szóból áll, mellyeknek egyike *mély*, a' másika *magos* vagy *éles* hangzót foglal magában: az *összszetett* névnek utósó része szerint kívánja a' ragokat, p. o. szekér-út, szekérút-on; szék-láb, székláb-ot; csata-mező-re; Rába-köz, Rábaköz-ben; rak-hely, rakhely-en; kar-szék, karszék-et; toll-kés, tollkés-sel, 'stb.

Kivétetnek azonban e' szabály alól azon egytagu szók, mellyekben az *i* *éles*-hang találtatik 's mindig *mély* hangzót kívánnak, mint: híd, fa-híd-ra, kő-híd-nál, nyul-zsir, nyul-zsir-ral, 'stb.

Van e' még némelly észrevétel a' névragasztásra nézve?

Hogy minden nevet hibátlanul ragaszthassunk a' főlebbi módosulás' példája szerint, a' következőket kell észrevennünk:

1-ör) A' szenvedő esetben e' ragok' *ot at et öt* hangzója kimarad, ha a' ragasztandó név *magánhangzón*, vagy e' következő *mássalhangzókon*: *j, l, ly, n, ny, r, s, sz, z, zs*, végződik, mint: erdő-t, idő-t, adó-t; baj-t, zaj-t; angyal-t, asztal-t; szabály-t, homály-t; kalán-t, len-t; bárány-t, fővény-t; bor-t, kor-t; hús-t, más-t; vadász-t, ész-t; amaz-t, gőz-t; darázs-t, varázs-t, 'stb. — De

ha ezen említett betűk előtt még másik mássalhangzó van, a' rag' magánhangzóját nem hagyják ki; sőt némely-lyek, mássalhangzótul meg nem előzve is, megkivánják az egész ragot, p. o. bors-ot, toll-at; vas-at, haj-at, kez-et, 'stb.

2-or) A' következő *éles*-hangu 's *egytagu* nevek mindig *mély*-hangu ragokat kívánnak, mint:

csik, csel, héj, sip, gyík, sík, kín, sír, zsír, híd, szíj, nyíl, díj, híg, ír, ín, víg, p. o. csik-ot, csik-ok, csik-ban; zsír-os, zsír-ral; híd-ra, híd-ról, 'stb. Ezen nevek főkép a' magánhangzón kezdődő rag előtt a' hosszú *i*-t gyakran rövid *i*-re változtatják, mint: *ínak, sík-ot*, 'stb.

3-or) Némelly nevek a' *többses* számban, *birtokos* név-
vé tételökkor, és a' *szenvedő* esetet képezve, vonásukat el-
hagyják, p. o. kerék, kerék-ek, kerék-em, kerék-et; 's
azok leginkább e' következők:

agár	ér	hét	légy	pohár	tél
bél	ész	hév	levél	réz	tenyér
bogár	fazék	jég	lúd	sár	tíz
cserép	fedél	kanál	madár	sugár	tűz
dél	fél	kenyér	mész	sudár	úr
dér	fenék	kerék	mozsár	szamár	út
derék	fonál	kevés	nehéz	szekér	veréb
egér	fövény	kosár	név	szél	víz *)
egyéb	fűz	kötél	nyár	szén	
elég	geréb	közép	nyél	tehén	
ég	gyökér	kút	nyúl	téj	

4-er) A' melly nevek *a e* hangzókon végződnek, 's
valamelly képző vagy rag tételik hozzájuk, az *a* elváltozik
á-ra, az *e* pedig *é*-re, p. o. atya, atyá-nak, atyá-tol, atyá-m,
atyá-k, eké-vel, eké-m, eké-k, 'stb. — Azonban a' kö-
vetkező ragok előtt: *ság, ség, i*, nem változnak el az em-

*) Nem csupán a' fön említett esetekben, hanem más ragasztásban
is gyakran elhagyják e' nevek a' vonást, p. o. het-es, víz-es,
víz-el, szel-el, 'stb. Egyébiránt nem éppen teljességgel szük-
séges, hogy a' vonás kihagyassék, mert így is helyesen mond-
juk: gyökér-t, fedél-t, pohár-t, 'stb.

litett betűk, p. o. durva-ság, büszke-ség, ma-i, buda-i, réde-i. *)

5-ör) A' segítő és fordító ragok (*val vel, vá vé*) azon betűre változtatják *v* betűjüket, a' melyen a' név végződik, mellyhöz tétetnek, p. o. ház-zal, ház-zá; láb-bal, láb-bá; szent-tel, szent-té; az-zal, ez-zel, 'stb. ezek helyett: ház-val, ház-vá, láb-val, láb-vá, szent-vel, szent-vé, az-val, ez-vel.

MÁSODIK CÍKKELV.

Melléknév.

Mi a' melléknév 's hányféle?

Melléknév az, mi a' tárgynak tulajdonságát vagy minőségét jelenti; vagy pedig a' tárgyak' mennyiségét, számát határozza meg. A' melléknév' tulajdonságával bírván a' részesülők és számnevek is, tehát háromféle melléknevet állíthatni.

1-ör) Tulajdonképi melléknév, mint: nehéz, könnyű; nagy, kicsiny; fehér, fekete; rövid, hosszú; keskeny, széles. 'stb.

2-or) Számnév, mint: egy, kettő, három, négy, öt, tíz, húsz, száz, 'stb.

3-or) Részesülő vagy igenév, például: vérző, érző, tanult, adott, halandó, leendő, mulandó 'stb.

Első osztály.

Tulajdonképi melléknév.

Mit kell tudnunk a' melléknévről?

A' melléknévről azt kell tudnunk, hogy e' két különös fő tulajdonsága van, tudniillik, hogy:

*) Néha midőn a' hangkellem megengedi, vagy éppen kívánja, más ragok előtt sem változnak el az említett betűk, p. o. háza-é, háza-ig, háza-ért, kezes-e-ül, tartozás-a-ul 'stb.

1-ör) A' főnév előtt, hol többnyire használtatik, semmi ragasztást meg nem szenved, p. o. *jó* gyermek, *jó* gyermeket, *jó* gyermeknek, *jó* gyermekek, *jó* gyermekektől 'stb. E' példából látni, hogy bármiként módosítjuk is a' főnevet ragasztás által, az előtte levő melléknév ragasztatlan marad. — De ha a' melléknév és az utána következő főnév közt névmutató van, akkor a' melléknév a' többes számi képző ragot fölveszi, ha a' név többesben van, p. o. *szomorúk* az emberek, *hidegek* az éjszakák, *ilányok* a' vetések. Ha pedig a' melléknév magánosan, vagy a' főnév után áll, ragasztathatik, p. o. a' *jót*, a' *jók*, a' *jónak*, a' *jóbul* 'stb. pénzt sokat örökölt, de földet keveset: fiakkal *jókkal* áldott meg az isten; embernek *jónak* mondják, de tanítónak *rosznak* 'stb.

2-or) Két hasonlító lépcsőt vesz föl. E' tulajdonsága a' melléknévnek semmi más beszédrésszel nem közös. E' hasonlítás a' dolgok' tulajdonságának természetéből szükségképp foly, mert egyik dolog vagy tárgy nagy, a' másik pedig kis mértékben bír egy vagy más tulajdonsággal.

Melleyek a' hasonlítás' lépcsői és miként történik a' hasonlítás?

A' millyenséget jelentő melléknévnek két lépcsőjét teszik e' kis részecskék: *abb*, *obb*, *ebb*, és *leg*; 's a' hasonlítás e' következő igen egyszerű módon történik: Az *obb* vagy *ebb* képző ragot a' melléknévhez hátul tesszük, a' *leg* szócskát pedig elül, p. o. nagy, nagy-*obb*, *leg*-nagy-*obb*; vad, vad-*abb*, *leg*-vad-*abb*; erős, erős-*ebb*, *leg*-erős-*ebb*; zöld, zöld-*ebb*, *leg*-zöld-*ebb*.

Mit kell még ezen kívül a' hasonlításról tudni?

A' hasonlításról tudnunk kell, hogy még másképp is megtörténhetik, tudniillik e' szócskákkal: *olly*, *mint*, *inkább*, *kevésbé*.

1-ör) Ha egyik tárgy a' másikat tulajdonságára nézve nem haladja felül, hanem vele egyenlő mértékben bírja azt, *olly* vagy *szintolly* szócskát használunk. p. o. az eső *olly*

szükséges *mint* a' napfény; a' balitéletek *szintolly* ártalmasok *mint* a' vétek.

2-or) Ha egyik tárgy' tulajdonsága nem éri föl a' másikat, amazét ez alsóbbbsági fokkal vagy képzővel: *kevésbé, nem olly*, szócskakkal teszszük ki, p. o. a' halál *kevésbé* rémitő az erényesnek *mint* a' gonosznak; az iróság *nem olly* jövedelmező *mint* a' könyvárusság.

3-or) Ha a' tárgy két különböző mértékű tulajdonsággal bir, vagy két tárgy közül egyik felülmúlja a' másikat, ugyan azon tulajdonságra nézve; *inkább* szót téve a' melléknév elébe, lesz a' hasonlítás, mint: Ferencz *inkább* könnyelmű *mint* rossz; a' mult tél *inkább* száraz volt *mint* nedves; az ostoba gyakran *inkább* boldogul *mint* az eszes.

4-er) Ha a' melléknév magánhangzón végződik, a' hasonlító lépcső' képzőjének magánhangzója kimarad, p. o. durva, durvá-bb; görbe, görbé-bb, 'stb.

5-ör) Az s-en végződő melléknevek' hasonlításában a' képzőnek hangzója is kimaradhat 's az egyik *b* is, p. o. kedves, kedves-b; üdvös, üdvös-b, 'stb.

6-or) Az öszszetett melléknevek majd az első majd a' második résznél kívánják a' hasonlati lépcsőt, p. o. Ez az anyag kékes-zöld, de amaz még kékesebb-zöld, amaz pedig sárgás-zöldebb.

7-er) A' névből *u ü* által képzett 's előlrül más melléknévvel öszszetett melléknevek csak az elsőben kívánják a' hasonlítási lépcsőt, p. o. bő kezű, bővebb kezű; nagy óru, nagyobb óru; jó szívű, jobb szívű.

8-or) Némelly melléknevek rendetlenül veszik föl a' hasonlítási képzőt. Ugyan is a) Némellyek kihagyják előbb végső hangzójukat a' rag előtt, mint: hoszu, hossz-abb; könyű, köny-ebb; b) Mások a' főszabálytól térnek el, (melly szerint ha magánhangzón végződik a' melléknév, csak *bb*-t kíván) 's egészen kívánják a' ragot, mint: szomorú, szomorua**bb**; keserű, keserüebb, 'stb. c) Ismét mások egészen rendetlenül képezik, p. o. szép, szebb; jó, jobb;

kicsiny, *kisebb*; bátor, *bátrabb*. d) Végre némelly v közbetételt kíván, mint: bő, *bővebb*.

Minő képzőkkel képezhetni mellékneveket 's milly beszédre-szekből?

A' következő képzőkkel:

1-ör) Főnevekből:

as os, esős, s képzővel: has-*as*, agyag-*os*, fény-*es*, köd-*ös*, erő-*s*, só-*s*.

i, nyi: buda-*i*, pest-*i*, földi-; öl-*nyi*, láb-*nyi*, arasz-*nyi*, fő-*nyi*.

só ső, ú ű: al-*só*, vég-*ső*, szél-*ső*; méltóság-*ú*, tehetség-*ű*, elmé-*ű*.

talan, telen: haszon-*talan*, erkölcs-*telen*, ember-*telen*.

tlan, tlen: anyá-*tlan*, idő-*tlen*, erő-*tlen*, hazá-*tlan*.

beli: város-*beli*, hely-*beli*, elme-*beli*.

ge: für-*ge* (fürj-*ge*), kér-*ge*, rez-*ge*, bal-*ga*.

ony, ény, ány: vék-*ony*, ke-mény (kőmény), sov-*ány*.

da: san-*da*, ron-*da* (rom-*da*).

a: káb-*a*, sím-*a*.

2-or) Melléknevekből:

es, s: zöld-*es*, kék-*es*, fehér-*es*, sárgá-*s*.

dud, ded: hoszu-*dud*, kerek-*ded*, kis-*ded*, lasú-*dud*.

ka, ke: kondor-*ka*, szegény-*ke*, fiatal-*ka*.

talan, telen: boldog-*talan*, szerény-*telem*, hív-*telem*.

tag: balga-*tag*.

ocska, ecske: nagy-*ocska*, szép-*ecske*, jó-*cska*.

E' melléknevek, többnyire kisebbítik a' gyök-mellék-névnek értelmét, p. o. zöld-*es*, nem egészen zöld, csak kevéssé.

3-or) Igékből:

atlan, etlen: vár-*atlan*, enged-*etlen*, kér-*etlen*, fő-v-*etlen*, sül-*etlen*.

ánk, énk: nyal-*ánk*, fél-*énk*, nyúl-*ánk*.

ékony, ékeny : porlad-*ékony*, fél-*ékeny*, hajl-*ékony*.

ár, árd : csal-*ár*, kop-*ár*, csal-*árd*.

ász, ész : huny-*ász*, mer-*ész*.

or : foszt-*or*; — *fa* : csal-*fa*.

4-er) Névhatározókból:

i képzővel, mint: alatt-*i*, iránt-*i*, mellett-*i*, után-*i*,
való : mellett-*való*, alatt-*való*, alá-*való*, felebb-*való*, irán-
ta-*való*.

levő : benne-*levő*, mellette-*levő*, alatta-*levő*. 'stb.

5-ör) Igehatározókból:

i képzővel, mint: rég-*i*, tegnap-*i*, holnap-*i*, ma-*i*, utóbb-*i*,
egyszer-*i*, kétszer-*i*, háromszor-*i*, tízszer-*i*, százszor-*i*.

os, es : mint: hatszor-*os*, kétszer-*es*, tízszer-*es*.

való : egyedül-*való*, semmire-*való*; (Igéből:) vágni-*való*.

levő : hátra-*levő*, kinn-*levő*, meg-*levő*. 'stb.

M á s o d i k o s z t á l y.

Számnév.

Mi a' számnév és hányféle?

A' számnév a' tárgyak' (azaz személyek' és dolgok')
mennyiségét jelenti 's számát határozza meg, és ez több-
féle, t. i. Sarkszám, Rendszám, Sokszorozó-szám, Külön-
ző-szám, Osztó-szám.

1-ör) Sarkszám.

A' Sarkszámok a' dolgok' vagy tárgyak' mennyiségét
mondják vagy jelentik e' kérdésre: *hány?* melyek jeleikkel
a' következők:

1 egy	7 hét	13 tizenhárom
2 kettő	8 nyolcz	14 tizennégy
3 három	9 kilencz	15 tizenöt
4 négy	10 tíz	16 tizenhat
5 öt	11 tizenegy	17 tizenhét
6 hat	12 tizenkettő	18 tizennyolcz

19 tizenkilencz	30 harmincz	1000 ezer
20 husz	40 negyven	2000 kétezer
21 huszonegy	50 ötven	5000 ötezer
22 huszonkettő	60 hatvan	8000 nyolczezer
23 huszonhárom	70 hetven	9000 kilenczezer
24 huszonnégy	80 nyolczvan	1840 ezer nyolcz-
25 huszonöt	90 kilenczven	száz negyven
26 huszonhat	100 száz	100,000 száz-ezer
27 huszonhét	200 kétszáz	1,000,000 egy mil-
28 huszonnyolcz	500 ötszáz	lio.
29 huszonkilencz	800 nyolczszáz	

Mit kell észrevennünk a' Sarkszámokra nézve?

Azt, hogy a' Sarkszámoknak két főtulajdonságuk van, ugyan is:

a) Az utánok következő neveket mindenkor egyes számba kívánják, p. o. két öl, három kötet, négy mérő, öt óra, hat mértföld, hét esztendő, nyolcz ember, kilencz forint, száz arany 'stb.

b) Melléknévi tulajdonsággal birván, a' név előtt éppen úgy nem változnak vagyis ragadnak, mint egyéb melléknevek, p. o. *hat* mértföldet, *hat* mértföldre; *tíz* ölet, *tíz* ölből, *száz* akóban 'stb.

c) A' többes szám' képzőjét nem szokták fölvenni, mert nem mondjuk: *kettők*, *hármak*, *ötök* 'stb. Azonban *ad ed* közbevetésekkel mégis szokottak, mint: *tizedek*, *századok*, *ezredek*.

d) A' többes számi képzőn kívül egyéb ragokat fölvesznek, midőn magánosan vagy a' főnév után állnak, p. o. *kettőt*, *kettőben*, *kettőnek*, *kettő-től*, *százzal*, *százért*; *ökröt négyet* vett, de *tehenet tizedet*. Lóval *ötvennel* nem nyert annyit, mint *ökrrel harminczszal* 'stb.

e) A' *kettő*-ről azt kell tudni, hogy ha főnév következik utána, *két* használtatik helyette, p. o. *két* év, *két* óra, *két* ember, *két* forint 'stb.

f) A' sarkszámokbul e' kérdésekre: *hányan?* *hány-szor?* igehatározók lesznek *an en* képzőkkel, mint: *kett-en*,

hár-m-an, négy-en, öt-en, hat-an; két-szer, három-szor, négy-szer, tíz-szer, száz-szor 'stb.

2-or) Rendszám.

A' rendszámok a' rendet jelölik ki ezen kérdésre: *hányadik?* 's a' sarkszámoktól *adik, odik, edik, ödik* képzőkkel készülnek, mind szabályosan, csak az *első* és *második* rendetlenül, ugymint:

1-ső, első (egyedik.)	30-dik, harminczadik
2-dik, második (kettődik)	40-dik, negyvenedik
3-dik, harmadik	50-dik, ötvenedik
4-dik, negyedik	60-dik, hatvanadik
5-dik, ötödik	70-dik, hetvenedik
6-dik, hatodik	80-dik, nyolczvanadik
7-dik, hetedik	90-dik, kilenczvenedik
8-dik, nyolczadik	100-dik, századik
9-dik, kilenczedik	105-dik, százötödik
10-dik, tizedik	110-dik, száztizedik
11-dik, tizenegyedik	300-dik, háromszázadik
15-dik, tizenötödik	500-dik, ötszázadik
20-dik, huszadik	898-dik, nyolczszáz kilencz-
23-dik, huszonharmadik	ven nyolczadik 'stb.

A' rendszámokból szinte lesznek igehatározók e' kérdésre: *hányadszor? szor, szer* ragokkal, 's akkor rendesen az *ik* kimarad, p. o. *elő-szor, másod-szor, harmad-szor, negyed-szer, ötöd-szor* 'stb.

3-or) Sokszorozó szám.

A' sokszorozó számok szaporodást, sokasodást jelentenek 's e' kérdésekre: *hányas? hányszoros? hányretű?* felelnek, *os as, esős; szoros, szeres, retű* képzőkkel alakulván a' sarkszámokból, p. o.

egyes	hetes	harminczas	kétszázas
kettős	nyolczas	negyvenes	ezres
harmas	kilenczes	ötvenes	egyszeres
négyes	tizes	hatvanas	kétszeres
ötös	tizenegyed	hetvenes	háromszoros
hatos	húszas	száz	négyezer

ötszörös	tízszeres	egyrétű	ötrétű
hatszoros	húszszoros	kétrétű	tízrétű
hétszeres	negyvenszeres	háromrétű	húszrétű
nyolcszoros	százszoros	négyrétű	százzrétű
			és így tovább.

Az *as os, esős* képzőü sokszoró számnevek, főnevek gyanánt is használtatnak pénzdarabok' jelentésére, p. o. ötös, hetes, tízes, huszas.

4-er) Külö n z ő s z á m.

A' külö n z ő s z á m o k a' t á r g y a k' külö n f é l e s é g é t j e l e n t i k e' k é r d é s r e: *hán y f é l e?* 's f é l e k é p z ő v e l a l a k u l n a k s z i n t e a' s a r k s z á m o k b u l, p. o.

egyféle	ötféle	tízféle	hatvanféle
kétféle	hatféle	húszféle	hetvenféle
háromféle	nyolczféle	harminczféle	százzféle
négyféle	kilenczféle	ötvenféle	ezerféle 'stb.

Ezekből *kép* vagy *képen* rag által igehatározók készülnek, p. o. egyféle*kép* vagy egyféle*képen*, kétféle*kép*, háromféle*kép*, négyféle*kép*, tízféle*kép*, százzféle*képen* 'stb.

5-ör) O s z t ó s z á m.

Az osztószámok a' tárgyak' külön több részekre osztatását jelentik e' kérdésre: *hán y f é l e?* 's f e l é r a g g a l k é p e z t e t n e k. Az osztószámok nem nevek, hanem igehatározók, mert a' névhöz járulható ragokat föl nem veszik 's mindig csak igével társul használtatnak, p. o. ezen jószágot négy*felé* osztják; a' kenyeret három*felé* vágta; a' ruháját két*felé* hasította. Rendben így következnek, mint már a' fölebb mondottakból is tudhatni:

kétféle	ötféle	huszonegyféle	százzféle
háromféle	tízféle	huszonkétféle	ötszázzféle
négyféle	huszféle	harminczféle	ezerféle 'stb.

A' tulajdonképi melléknevekből ide a' számnevekhöz tartoznak a' következők is: *sok, kevés, néhány, temérdek, számtalan, elég*, — mert ezek is egyesbe kívánják a' rájuk

következő főneveket, 's a' számnevek szerint többséget jelentenek, p. o. *sok* ember lakik Budapesten; *temérdek* katonára veszett el a' háboruban; *kevés* ifju tud józanon gondolkodni; *számtalan* példa bizonyítja 'stb.

Harmadik osztály.

Részesülő.

Mi a' részesülő és hányféle?

A' részesülő olly tulajdonságu melléknév, hogy időt, cselekvést és személyt egy szóban jelent. Időre nézve háromféle, 's mindig az igetörzsöktől származik, vagy képeztetik: *ó ő, ott ött ett t, andó endő*, képzők által.

1-ör) *Jelen részesülő*: vár-*ó*, ér-z-*ő* (érező), cseveg-*ő*, hajl-*ó* (hajol-*ó*), bájl-*ó* (bájol-*ó*) zajl-*ó* (zajlik). — A' magyar neveknek egy nem csekély része a' jelen-részesülőkből áll, még pedig főnevekkül használva, p. o. eső, adó, ásó, bíró, szabó, arató, író, lugzó.

2-or) *Mult részesülő*: olvas-*ott*, nyug-*ott*, ad-*ott*, tanul-*t*, roml-*ott*, sért-*ett*, üz-*ött*, nyomorgat-*ott* 'stb. — Kiki látja, hogy a' mult részesülő nem egyéb, mint az ige-
nek határozatlan formában levő mult idejének egyes harmadik személye.

3-or) *Jövő részesülő*: melly a' jövő időnek harmadik személyéhez tett *ó ő* által képeztetik, mint: várand-*ó*, kelend-*ő* vagy kel-*endő*, járand-*ó*, dicsérend-*ő*, haland-*ó* 'stb.

Mi rokonsága van a' részesülőnek a' melléknévvel?

A' részesülőnek a' melléknévvel azon rokon tulajdonsága van, hogy:

1-ör) A' főnév előtt változatlanul vagyis ragasztatlanul áll mint egyéb melléknév vagy számnév, 's a' tárgynak tulajdonságát jelenti mint a' melléknév, p. o. *érző* szív, *érző* szívek, *érző* szíveket; a' *váró* lány, a' *váró* lánynak; a' *csevegő* gyermek, a' *csevegő* gyermekek; a' *tanult* ifjú, a'

tanult ifjunak; a' nyugott lelkismeret nagyobb kincs mint a' pénz; a' sértett kebelben; a' járandó fizetésért; a' halandó embernek; dicsérendő tulajdonságul 'stb.

2-or) A' hasonlítási lépcsőket némellyek fölveszik, például: érző, érző-bb, leg-érező-bb; tanult, tanult-abb, leg-tanult-abb; nyugott, nyugott-abb, leg-nyugott-abb; kelendő, kelendő-bb, leg-kelendő-bb; hajlandó, hajlandó-bb, leg-hajlandó-bb, 'stb.

HARMADIK FEJEZET.

Névmás.

Mi a' névmás?

A' névmás, melly névpótólónak is neveztetik, olly beszédrész, melly a' nevek helyett szokott tétetni, hogy azok' ismétlését elkerüljük; mert p. o. ha így, mindig ismételve a' nevet, irnánk: *Tanító* nem szeretlek *gyermekeket*, mert *gyermek*ek nem vagytok szorgalmasok, sokszor buzdítottalak *tanító* arra, hogy iparkodjatok, de *gyermek*ek nem ügyeltetek az *tanító* szavaimra, holott *gyermek*ek' boldogságát mozdítanátok elő, ha *tanítónak* szót fogadnátok; menyivel kellemesebben hangzik így: *Én* nem szeretlek *benneket*, mert *ti* nem vagytok szorgalmasok, sokszor buzdítottalak *én* arra, hogy iparkodjatok, de *ti* nem ügyeltetek az *én* szavaimra, holott a' *magatok*' boldogságát mozdítanátok elő, ha *nekem* szót fogadnátok.

Hányféle a' névmás?

A' névmás hétféle, mellyek ekképen következnek:

1-ör) Személyes névmás: *én, te, ő; mi, ti, ők.*

2-or) Viszszahozó névmás: *magam, magad, maga, magunk, magatok, magok.* — Ezen visszaható névmások a' személyes névmásokkal illy módon öszszetéve is használtatnak nagyobb nyomadék - adás végett: *en* magam, *ten* magad, *ön*maga, *min*magunk, *tin*magatok, *ön*maguk.

3-or) Mutató névmás: *az ez, amaz emez, azon ezen, ugyanaz, ugyanez.*

4-er) Kérdő névmás: *ki? kicsoda? személyekről* csak magánosan; *mi? micsoda?* csak dologról 's mind magánosan mind társilag valamely névvel használtatik, p. o. *mi* járatban vagy? *micsoda* üzenetet hozol? Itt a' *mi* és *micsoda*, név' társaságában fordul elő. A' többi kérdő névmások e' következők: *mellyik? millyen? micsodás? minemű? minő? miféle? hány? hányféle? mennyiféle?*

5-ör) Kötnévmás: *melly* azért mondatik kötnév-másnak, mivel két mondást köt össze; a' kötnévmás e' következő kettő: *ki* vagy a' *ki* személyről mondatik, *melly* vagy a' *melly* személytelen dolgokat jelent, p. o. Az az ember, *kit* mondottál; a' cél, *mellyet* magadnak kitűztél, dicséretes. — Egyébiránt *melly* névmást gyakran személyről is használjuk, mint: a' *melly* ember kötelességét nem teljesíti, terhére van a' társaságnak. De úgy tetszik, itt a' *melly*-ből az *ik* kimaradt, és *mellyik* névmást kell érteni.

6-or) Határozatlan névmások: *kiki*, akárki, valaki, senki, mindenki, mindnyájan, akármellyik, valamellyik, némellyik, akármelly, akármí, valami, semmi; olly, illy, olyan, illyen, akármillyen, különféle; egyik, másik, egymás; néhány, valahány, mind, annyi, ennyi.

7-er) Birtokos névmások. Ezek kétfélék: a) függetlenek, mint: *enyém, teéd, övé; enyeim, teeül, övéi; mienk, tietek, övék; mieink, tieitek, övéik*; b) ragnévmások, mint: *om em m, od ed d, a e ja je; aim eim im, aid eül id, ai ei i; unk ünk, utok etek, uk ük; aink eink, aitok eitek, aik eik ik.* — Ezen utolsók magánosan sohasem használtatnak, hanem csak a' nevekhöz ragasztva.

Miként használtatik a' birtokos névmás?

A' birtokos névmás következő módon használtatik :

1-ör) A' független névmás csak magánosan főnév nélkül, vagy pedig a' főnév után e' kérdésekre: *kié? kiéi? ki-*

*ké? kikéi? p. o. kié ez a' könyv? enyém; kiéi ezek a' to-
lak? enyeim, vagy Jánoséi; kiké ez a' könyv? mienk vagy
tietek; ez a' könyv enyém, ezek a' könyvek övéi, 'stb.*

2-or) A' ragnévmások a' névvel hátul özszeragadnak,
mint a' következő példák mutatják:

Egyes szám.

Ház-om	ház-od	ház-a	ház-aim	háza-id	ház-ai
könyv-em	könyv-ed	könyv-e	könyv-eim	könyv-eid	könyv-ei
óra-m	óra-d	óra-ja	óra-im	óra-id	óra-i
kefé-m	kefé-d	kefé-je	kefé-im	kefé-id	kefé-i

Többes szám.

ház-unk	ház-atok	ház-uk	ház-aink	ház-aitok	ház-aik
könyv-ünk	könyv-etek	könyv-ük	könyv-eink	könyv-eitek	könyv-eik
óra-nk	óra-tok	óra-jok	óra-ink	óra-itok	óra-ik
kefé-nk	kefé-tek	kefé-jök	kefé-ink	kefé-itek	kefé-ik

Miként ragasztatik a' személyes névmás?

Minden más ragasztható beszédrész szabályosan ragad,
kivevén a' személyes névmást: *én, te, ő; mi, ti, ők*, mely-
lyek rendetlenül, tudnillik elül 's néha egészen elváltoztat-
va veszik föl a' segéd- vagy egyébütt ragnévmásokat, mint
a' példában láthatni.

Egyes szám.

Helýragok.

<i>Nevező.</i>	én	te	ő
<i>Beható.</i>	belé-m	bel-éd	bel-é
<i>Marasztaló.</i>	henn-em	benn-ed	benn-e
<i>Kiható.</i>	belől-em	belől-ed	belől-e
<i>Közelítő.</i>	hossz-ám	hossz-ád	hossz-á
<i>Felható.</i>	rá-m	rá-d	rá-ja
<i>Allapító.</i>	rajt-am	rajt-ad	rajt-a
<i>Leható.</i>	ról-am	ról-ad	ról-a
<i>Távolító.</i>	től-em	től-ed	től-e
<i>Vesztelő.</i>	nál-am	nál-ad	nál-a

Különféle ragok.

<i>Tulajdonító.</i>	nek-em	nek-ed	nek-i
<i>Szenvedő.</i>	engem-et	téged-et	ő-t
<i>Okadó.</i>	ért-em	ért-ed	ért-e
<i>Segítő.</i>	vel-em	vel-ed	vel-e

T ö b b e s s z á m.

Helyragok.

<i>Nevező.</i>	mi	ti	ők
<i>Beható.</i>	belé-nk	belé-tek	belé-jök
<i>Marasztaló.</i>	benn-ünk	benn-etek	benn-ük
<i>Kiható.</i>	belől-ünk	belől-etek	belől-ük
<i>Közelítő.</i>	hozz-ánk	hozz-átok	hozzá-jok
<i>Felható.</i>	rá-nk	rá-tok	rá-jok
<i>Allapító.</i>	rajt-unk	rajt-atok	rajt-uk
<i>Leható.</i>	ról-unk	ról-atok	ról-uk
<i>Távolító.</i>	től-ünk	től-etek	től-ük
<i>Vesztelő.</i>	nál-unk	nál-atok	nál-uk

Különféle ragok.

<i>Tulajdonító.</i>	nek-ünk	nek-tek	nek-ik
<i>Szenvedő.</i>	mink-et	titek-et	ők-et
<i>Okadó.</i>	ért-ünk	ért-etek	ért-ük
<i>Segítő.</i>	vel-ünk	vel-etek	vel-ük

Mit kell az eddig előadott beszédrészekről tudnunk?

Az eddig előadott beszédrészekről azt kell tudnunk, hogy mind valamennyi, a' főlebb 17 lapon látható példa szerint, szabályosan ragad, (a' Névmutatót kivevén); minél fogva a' magyar nyelvben nem létezik első vagy második vagy éppen harmadik 's negyedik úgy nevezett ejtegetés (declinatio), mert nem gondolhatni nevet, melly a' már említett példa szerint nem ragasztathatnék, p. o.

Tulajdonnév: Móses-be, Móses-ben, Móses-ből, Móses-től, Móses-sel, Móses-nek, Móses-ért, 'stb.

Köznév: város-ba, város-ban, város-bul, város-tol, város-sal, város-nak, város-ért, város-nál, város-ig; 'stb.

Melleknév : nagy-*ba*, nagy-*ban*, nagy-*ból*, nagy-*tól*, nagy-*gyal*, nagy-*ért* 'stb.

Számnév : kilencz-*be*, kilencz-*ben*, kilencz-*ből*, kilencz-*től*, kilencz-*ig*, kilencz-*ért*.

Részesülők : { író-*ba*, író-*ban*, író-*bul*, író-*tul*, író-*val* 'stb.
sértett-*be*, sértett-*ben*, sértett-*ből*, sértett-*től*.
halandó-*ba*, halandó-*ban*, halandó-*bul*, ha-
landó-*tul*.

Névmás : ki-*be*, ki-*ben*, ki-*ből*, ki-*től*, ki-*vel*, ki-*t*.

Független névmás : enyém-*be*, enyém-*ben*, enyém-*ből*, enyém-*től*.

Birtokosnév : órá-*ba*, órá-*ban*, órá-*ból*, órá-*tól*, órá-*at*.

[NEGYEDIK FEJEZET.

Névhatározó.

Mi a' névhatározó's hányféle?

Névhatározó az, melly a' név' értelmét módosítja 's mindig közvetlen a' név után szokott állni, honnét *utoljáró*-nak is neveztetik. — Tulajdonságukra nézve a' névhatározók nem sokat különböznek egymástól, hanem csak alakukra. A' névhatározók kétfélek: *magánosan állók* és *névhez ragadók*.

1-ör) *Magánosan állók*, mellyek a' következők:

alá	elé	föle	íránt	körött	mellett
alatt	előtt	fölött	kivül	köröl	mellől
alól	elől	gyanánt	közé	mögé	miatt
belé	ellen	hegyé	között	mögött	után
belül	felé	hegyett	közöl	mögöl	végett.
belől	felől	helyett	köré	mellé	

2-or) *Névhez ragadók*, mellyek a' következők, mint már fölebb a' névragasztásnál láttuk:

ba, be: ház-*ba*, könyv-*be*, város-*ba*, emlékezet-*be*.

ban, ben: ház-*ban*, könyv-*ben*, város-*ban*, erdő-*ben*.

ból, ből, bul, bül: ház-*ból*, könyv-*bül*, város-*bul*, viz-*ből*.

ért: ház-*ért*, könyv-*ért*, toll-*ért*, nyereség-*ért*.

hoz, hex : ház-*hoz*, kert-*hez*, hid-*hoz*, eredeté-*hez*.

ig : ház-*ig*, kert-*ig*, hid-*ig*, a' temető-*ig*.

on, an, en, ön, n : ház-*on*, kert-*en*, könyv-*ön*, erdő-*n*.

nak, nek : ház-*nak*, kert-*nek*, más-*nak*, ész-*nek*.

nál, nél : ház-*nál*, kert-*nél*, más-*nál*, tűz-*nél*.

ra, re : ház-*ra*, könyv-*re*, más-*ra*, tűz-*re*.

ról, ről, rul, rül : ház-*ról*, só-*rul*, tűz-*ről*, kő-*rül*.

at, ot, et, öt, t : ház-*ot*, út-*at*, tűz-*et*, gyök-*öt*.

tól, től, tul, tül : ház-*tól*, kert-*től*, város-*tul*, viz-*tül*.

ul, ül : ház-*ul*, kert-*ül*, emlék-*ül*.

val, vel : ház-*zal* (val), emlék-*kel* (vel).

vá, vé : ló-*vá*, eső-*vé*, ház-*zá*, kert-*té*.

Ragaszthatók-e a' magánosan álló névhatározók?

A' magánosan álló névhatározók következőkép ragasztatnak :

alá- <i>m</i>	alatt- <i>am</i>	kívül- <i>em</i>	után- <i>am</i>	között- <i>em</i>
alá- <i>d</i>	alatt- <i>ad</i>	kívül- <i>ed</i>	után- <i>ad</i>	között- <i>ed</i>
alá- <i>ja</i>	alatt- <i>a</i>	kívül- <i>e</i>	után- <i>a</i>	között- <i>e</i>
alá- <i>nk</i>	alatt- <i>unk</i>	kívül- <i>ünk</i>	után- <i>unk</i>	között- <i>ünk</i>
alá- <i>tok</i>	alatt- <i>atok</i>	kívül- <i>etek</i>	után- <i>atok</i>	között- <i>etek</i>
alá- <i>jok</i>	alatt- <i>uk</i>	kívül- <i>ök</i>	után- <i>uk</i>	között- <i>ük</i>
mellé- <i>m</i>	mellett- <i>em</i>	ellen- <i>em</i>	föle- <i>m</i>	fölött- <i>em</i>
mellé- <i>d</i>	mellett- <i>ed</i>	ellen- <i>ed</i>	föle- <i>d</i>	fölött- <i>ed</i>
mellé- <i>je</i>	mellett- <i>e</i>	ellen- <i>e</i>	föle- <i>e</i>	fölött- <i>e</i>
'stb	'stb	'stb	'stb.	'stb

Mit kell még tudnunk a' névhatározókról?

A' névhatározókról e' következőket kell még tudnunk :

1-ör) Vannak még némelyek a' főlebb előszámláltakon kívül, melyek nem szenvednek ragasztást, ilyenek : *innen, túl, fogva, gyanút, képen, nézve, mulva, együtt, képest, óta* : ide tartoznak még e' következők is, mint : *áttalellenében, elébe, fölébe, irányában, javára, létere, módra, számra, okáért, tájban, kedveért, felül*.

2-or) E névhatározók közül némelyek az előttük lévő neveket bizonyos ragokkal kívánják használtatni, így p. o. *val vel* ragot kíván : *együtt; bátyjával, nénjével együtt. nál nél* : — *fo g va*; *hajánál fogva* huzta ki *öt*.

ra, re: — nézve; eszére nézve derék, de erkölcsére nézve hitvány ember.

tól, től: — fogva; holnaptól fogva, vagy ma estvétől fogva nem dolgozom.

nak, nek: — javára, kedveért, okáért, általehlenében, p. o. hazának javára, barátságának okáért, anyám' kedveért.

on, en, n: kívül, tul, innen, belül, alul, által, felül, mint: a' fizetésen felül, a' városon kívül, az árkon belül 'stb.

hoz, hez: — képest; a' munkához v. fizetéshez képest.

ÖTÖDIK FEJEZET.

I g e.

Mi az ige?

Az ige olly beszédrész, melly létet, vagy cselekvést, vagy szenvedést jelent, 's mellynek módjai és idői, azaz: minden egyéb beszédrészekről különböző tulajdonságai vannak; számbeli és személybeli tulajdonsága a' nevekkel és névmásokkal is közös, p. o. irok, irtam, irjon, irnék, irandának, irtam volna 'stb.

Hányfélék az igék általában?

Az igék általában háromfélék, tudniillik:

1-ör) Szabályos vagy rendkövető igék.

2-or) Rendhagyók vagy nem tisztán szabályosak.

3-or) Személyetlen igék.

ELSŐ CZIKKELY.

Szabályos igék.

Mellyek a' szabályos igék és hányfélék?

Szabályos igék azok, mellyeknek ragasztatása bizonyos rend szerint történik, 's attól sem módra sem időre nézve el nem távoznak.

A' szabályos igék három osztályuak, t. i.

1-ör) Cselekvő vagy mivelő igék.

2-or) Szenvédő igék.

3-or) Közép igék.

A) Cselekvő igék.

Hányfélék ismét a cselekvő igék?

A' cselekvő igék, melyek tárgyas igéknek is nevezethetnek, ismét háromfélék:

1-ör) *Átható*; minden cselekvő igét áthatónak mondunk, ha a' cselekvés nem magára a' cselekvőre, hanem más tőle különböző tárgyra vitetik vagy irányoztatik, p. o. *én becsülöm embertársomat; te nem ohajtod a' haza' minden polgárának boldogságát. Ő gyermekeit rosszul neveli. Itt: én, te, ő, a' cselekvők, a' tárgyak pedig: embertársomat, boldogságát 's gyermekeit; a' cselekvő igék pedig: becsülöm, ohajtod, neveli.*

2-or) *Visszaható*; ha a' cselekvés nem más tárgyra hanem magára a' cselekvőre hat vissza, az ige természetesen visszahatónak neveztetik; p. o. *ő elbizzá magát; fiam jól viseld magadat! mi csak magunkat vádolhatjuk: elbizzá, viseld, vádolhatjuk, visszaható igék, mivel a' cselekvők és tárgyak ugyanazok.*

3-or) *Miveltető*; ha az alapszó alatt értetett személy nem maga cselekszik, hanem közvetve más által megvége a' cselekvés, akkor az ige *tat, tet*, vagy ha az ige csak egy tagu, *at, et*, képzővel nevekedik és miveltetőnek mondatik, p. o. *én tégedet megtanítatlak, ha magadat érdemessé teszed rá; te rosszul neveltet ed gyermekeidet.*

Hányfélék lehetnek még a' cselekvő igék?

1-ör) *Gyökükre nézve a) tiszta törzsökűek* vagy egy taguak, mint: *lát, hall, ad, vár. b) kétséges törzsökűek*, vagy több taguak, mint: *keres, nevet, ígér, hárít, használ* stb.

2-or) *Tárgyukra nézve a) határozottak*, p. o. *látja nyomoruságát; ismeri körülményeimet; megadom a' mit ígérek; b) határozatlanok*, p. o. még ő is *lát* majd egykor nyomo-

ruságot; ő senkit sem ismer; ő sokat kölcsönöz, de meg nem ad semmit.

B) Szenvendő igék.

Mi a' szenvendő ige 's honnét képeztetik?

A' szenvendő ige nem egyéb mint átváltozott cselekvő, azaz: a' mi a' cselekvő igés mondasban tárgy volt, az alapszóvá vagy cselekvővé leszen, p. o. *a' jó nevendéket szereti a' nevelő*; e' mondasban: nevelő az alapszó, szereti cselekvő ige, 's nevendéket a' tárgy; e' mondas így megfordítva szenvendő értelmű leszen: *a' jó nevendék szerettetik a' nevelőtül*.

A' szenvendő ige csak cselekvő igétől képeztethetik következő képzőkkel: *tutik tetik*, vagy ha a' cselekvő ige egytagu: *atik, etik* *), p. o. keres-*tetik*, ajánl-*tatik*, vár-*atik*, kér-*etik*. Mind a' három személyben 's mind a' két számban így történik a' képzés: ajánl-*tatom*, ajánl-*tatol*, ajánl-*tatik*, ajánl-*tatunk*, ajánl-*tattok*, ajánl-*tatnak*; kér-*etem*, kér-*etel*, kér-*etik*, kér-*etünk*, kér-*ettek*, kér-*etnek*, vár-*atom*, vár-*atol* 'stb.

C) Közép igék.

Hányfélék a' közép igék?

A' közép igék, mellyek tárgyatlan igéknek is helyesen neveztetnek, lehetnek kétfélék:

I. *Alakakra* nézve: *ik*-esek, mint: dolgoz-*ik*, gondolkoz-*ik*, ábrándoz-*ik*, aggód-*ik*, vagy: *ik*-telenek, mint: jár, kell, függ, vigyáz, fut.

II. *Értelmökre* nézve vannak háromfélék:

1-ör) *Cselekvő középigék*, mellyek szinte cselekvést jelentenek ugyan, de a' cselekvés külső tárgyra nem terjed,

*) Tulajdonképen a' szenvendőige' képzője csak *tat tet, at et*; mert az *ik* mint nem lényeges rész, a' jelen és jövő időt kivéve, mindenütt elmarad, ugyanis nem mondjuk: vár-*atikám*, vár-*atiktam*, kér-*etikhém*, hanem az *ik*-et kihagyva így: vár-*atám*, vár-*attam*, kér-*etném*, kér-*ettünk*, ajánl-*tatott* 'stb.

's így magok mellett szenvedő esetet nem kívánnak, p. o. mozog, fut, fürdik, gondolkodik, forgolódik 'stb.

2-or) *Szenvedő középigék*, melyek az alapszónak mintegy belső szenvedését jelentik, mint: sinlődik, emésztődik, irtózik, aggódik, tengődik, ütődik, betegeskedik 'stb.

3-or) *Allapot- vagy létigék*, melyek sem cselekvést, sem szenvedést nem, hanem *levést, létmódot, létezést* jelentenek, mint: szépül, nevededik, áll, fekszik, aluszik, lesz, létezik, van, ül, ásitózik 'stb.

Milly képzőkkel 's milly beszédrészekből képezhetni igéket?

I. Cselekvő igék képeztetnek:

1-ör) Főnevekből következőkkel:

- a) *ol el al*, mint: gond-*ol*, ügy-*el*, tűz-*el*, vas-*al*, szag-*ol*.
- b) *ász ész*: vad-*ász*, hal-*ász*, eger-*ész*, böng-*ész* 'stb.
- c) *oz az ez z*: kötel-*ez*, oltal-m-*az*, szeg-*ez* 'stb.
- d) *lál lel*: kém-*lel*, szám-*lál*, hir-*lel*, táp-*lál*.

2-or) Melleknevekből e' képzőkkel:

- a) *ít*, mint: nagy-*ít*, szép-*ít*, fehér-*ít*, rút-*ít* 'stb.
- b) *al ol el l*: sok-*al*, rossz-*al*, röst-*el*; keves-*el*, drágá-*l*.

3-or) Igékből a' következő képzőkkel:

- a) *at et, tat tet*: ir-*at*, olvas-*tat*, kér-*et*, keres-*tet*.
- b) *hat het*: ir-*hat*, kér-*het*, olvas-*hat*, keres-*het*, néz-*het*.
- c) *gat, get*: olvas-*gat*, számít-*gat*, üzen-*get* 'stb.
- d) *ogat eget*: ir-*ogat*, kér-*eget*, ad-*ogat*, ver-*eget*.
- e) *dos des*: csap-*dos*, ver-*des*, csip-*des*, lök-*dös*.
- f) *kál*: ir-*kál*, jár-*kál*.
- g) *oz öz*: önt-*öz*, köt-*öz*.
- h) *aszt eszt*: fogy-*aszt*, függ-*eszt*, fül-*aszt* 'stb.

II. Szenvedő igék formáltatnak:

Csak cselekvő igéktől, ha az ige egy tagu, *atík etík*, ha pedig az ige több tagu: *tatík tetík* képzőkkel; melly képzők megegyeznek a' miveltetőigének némelly képzőivel, p. o. *szenvedő*: olvasat-*om*, olvasat-*ol*, olvasat-*ík*, olvasat-*unk* 'stb.

miveltető: olvasat-*om*, olvasat-*od*, olvasat—, olvasat-*juk*.

szenvedő: vár-*atám*, vár-*attam*, vár-*atnám*, vár-*aték*.

miveltető: várat-*ám*, vár-*attam*, vár-*atnám*, vár-*atá*.

A' tanuló úgy tudhatja, hogy vajjon szenvedő vagy miveltető é az egész mondás, ha a' névragokra ügyel; mert a' szenvedő ige *távolító*, a' miveltető pedig *szenvedő* ragot kíván, p. o. én Jánostul tanítatom, én János-*t* tanítatom; én Pétertül kérettem, én Péter-*t* kérettem 'stb.

III. Közép igék képeztetnek:

1-ör) Melleknevekből:

- a) *kodik*, *ködik*, *kedik* képzőkkel: gondos-*kodik*, dühös-*ködik*, kedves-*kedik*.
- b) *ul*, *ül* képzőkkel, mint: bús-*ul*, kék-*ül*, rút-*ul*, szép-*ül*, lágy-*ul*.
- c) *odik*, *edik* képzőkkel, mint: bátor-*odik*, erős-*odik*, keskeny-*edik*, piros-*odik*.
- d) *szik* képzővel, mint: öreg-*szik*, meleg-*szik*, beteg-*szik*

2-or) Főnevekből:

- a) *ad*, *ed* képzőkkel: ár-*ad*, szél-*ed*, dag-*ad*, tér-*ed* (terjed).
- b) *odik*, *edik* képzőkkel: alkony-*odik*, kerek-*edik*, vágy-*odik*.
- c) *kedik*, *ködik*: törvény-*kedik*, bűn-*hödik*.
- d) *kozik*, *kezik*: barát-*kozik*, tanács-*kozik*, szövet-*kezik*.
- e) *zik* képzővel, mint: virág-*zik*, mag-*zik*, hab-*zik*, eső-*zik*.
- f) *lik* képzővel, mint: hajnal-*lik*, dög-*lik*, hám-*lik*, rém-*lik*, fény-*lik*.

3-or) Igékből:

- a) *kodik*, *kedik*, *ködik* képzőkkel, mint: gondol-*kodik*, öltöz-*ködik*, nevel-*kedik*.
- b) *og*, *ög*, *eg* képzőkkel: füstöl-*ög*, gőzöl-*ög*, teker-*eg*, éldel-*eg*, párol-*og*.
- c) *ozik*, *ezik*, mint: akad-*ozik*, oszt-*ozik*, reped-*ezik*, mulat-*ozik*.

d) *gál, gél*, mint: *szalad-gál, néz-gél*.

e) *dogál, dögél* képzővel: *áll-dogál, ül-dögél*.

f) *kál* képzővel: *jár-kál, mász-kál*.

Mit kell az igékről tudnunk?

A' következőket kell tudnunk és megjegyeznünk :

1-ör) Az igéknek *három* ragasztási formájuk van, tudniillik: *határozatlan, határozott*, és *szenvedő-ikes*; ezen három forma szerint ragad minden kigondolható igenem és faj, magokat a' rendhagyókat sem véve ki.

2-or) Minden igének *négy* módja van: *jelentő, köt-parancsoló, ohajtó* és *határozatlan*, 's *öt* ideje, mint: jelen, félmult, mult, régenmult és jövő.

3-or) Minden mód, idő 's személy, úgy a' többes szám is, az egyes szám' harmadik személyétől származik; vagyis a' jelentő mód' jelen idejének egyes harmadik személye a' határozatlan formában törzsöke mindennek, mi csak igéből származtathatik.

Milly formák szerint ragasztatnak az igék?

Minden nemű 's faju igék e' következő három forma szerint ragasztatnak, ezeken kívül más forma nem létezik; p. o.

Határozatlan.

Határozott.

Szenvedő-ikes.

Jelentő mód.

Jelen idő.

vár (lak)
vár-ok
vár-sz
vár-unk
vár-tok
vár-nak

vár-om
vár-od
vár-ja
vár-juk
vár-játok
vár-ják

vár-atom
vár-atol
vár-atik
vár-atunk
vár-attok
vár-atnak

kér (-lek)
kér-ek
kér-sz
kér-ünk
kér-tek
kér-nek

kér-em
kér-ed
kér-i
kér-jük
kér-itek
kér-ik

nevel-kedem
nevel-kedel
nevel-kedik
nevel-kedünk
nevel-kedtek
nevel-kednek

Félmult idő.

vár-ék	vár-ám	vár-atám
vár-ál	vár-ád	vár-atál
vár-a	vár-a (-lak)	vár-aték
vár-ánk	vár-ók	vár-atánk
vár-átok	vár-átok	vár-atatok
vár-ának	vár-ák	vár-atának
kér-ék	kér-ém	nevel-kedém
kér-él	kér-éd	nevel-kedél
kér-e	kér-e (-lek)	nevel-kedék
kér-énk	kér-ők	nevel-kedénk
kér-étek	kér-étek	nevel-kedétek
kér-ének	kér-ék	nevel-kedének.

Mult idő.

vár-tam	vár-tam	vár-attam
vár-tál	vár-tad	vár-attál
vár-t	vár-ta (-lak)	vár-atott
vár-tunk	vár-tuk	vár-attunk
vár-tatok	vár-tátok	vár-attatok
vár-tak	vár-ták	vár-attak
kér-tem	kér-tem	nevel-kedtem
kér-tél	kér-ted	nevel-kedtél
kér-t	kér-te (-lek)	nevel-kedett
kér-tünk	kér-tük	nevel-kedtünk
kér-tetek	kér-tétek	nevel-kedtetek
kér-tek	kér-ték	nevel-kedtek.

Régenmult idő.

vár-tam volt	vár-tam volt	vár-attam volt
vár-tál —	vár-tad —	vár-attál —
vár-t —	vár-ta —	vár-atott —
vár-tunk —	vár-tuk —	vár-attunk —
vár-tatok —	vár-tátok —	vár-attatok —
vár-tak —	vár-ták —	vár-attak —
kér-tem volt	kér-tem volt	nevel-kedtem volt
kér-tél —	kér-ted —	nevel-kedtél —
kér-t —	kér-te —	nevel-kedett —
kér-tünk —	kér-tük —	nevel-kedtünk —
kér-tetek —	kér-tétek —	nevel-kedtetek —
kér-tek —	kér-ték —	nevel-kedtek —

Jövő idő.

vár-andok
vár-andasz
vár-and (-lak)
vár-andunk
vár-andotok
vár-andanak

kér-endek
kér-endesz
kér-end (lek)
kér-endünk
kér-endetek
kér-endnek

vár-andom
vár-andod
vár-andja
vár-andjuk
vár-andjátok
vár-andják

kér-endem
kér-ended
kér-endi
kér-endjük
kér-enditek
kér-endik

vár-atandom
vár-atandol
vár-atandik
vár-atandunk
vár-atandotok
vár-atandnak

nevel-kedendem
nevel-kedendel
nevel-kedendik
nevel-kedendünk
nevel-kedendetek
nevel-kedendenek.

Más jövő idő

várni fogok
— fogsz
— fog
— fogunk
— fogtok
— fognak

kérni fogok
— fogsz
— fog
— fogunk
— fogtok
— fognak

várni fogom
— fogod
— fogja
— fogjuk
— fogjátok
— fogják

kérni fogom
— fogod
— fogja
— fogjuk
— fogjátok
— fogják

váratni fogok
— fogsz
— fog
— fogunk
— fogtok
— fognak

kéretni fogok
— fogsz
— fog
— fogunk
— fogtok
— fognak.

Köt- parancsoló mód.

Jelen 's jövő idő.

(egyéb idei nincsenek)

vár-jak
vár-j
vár-jon
vár-junk
vár-jatok
vár-janak

vár-jam
vár-jad v. vár-d
vár-ja (-lak)
vár-juk
vár-játok
vár-ják

vár-assam
vár-assál
vár-assék
vár-assunk
vár-assatok
vár-assanak

kér-jek
kér-j
kér-jen
kér-jünk
kér-jetek
kér-jenek

kér-jem
kér-jed v. kér-d
kér-je (-lek)
kér-jük
kér-jétek
kér-jék

nevel-kedjem
nevel-kedjél
nevel-kedjék
nevel-kedjünk
nevel-kedjetek
nevel-kedjenek.

O h a j t ó m ó d.

Jelen idő.

vár-nék
vár-nál
vár-na
vár-nánk
vár-nátok
vár-nának

vár-nám
vár-nád
vár-ná (-lak)
vár-nók
vár-nátok
vár-nák

vár-atnám
vár-atnál
vár-atnék
vár-atnánk
vár-atnátok
vár-atnának

kér-nék
kér-nél
kér-ne
kér-nénk
kér-nétek
kér-nének

kér-ném
kér-néd
kér-né (lek)
kér-nők
kér-nétek
kér-nék

nevel-kedném
nevel-kednél
nevel-kednék
nevel-kednénk
nevel-kednétek
nevel-kednének.

Mult idő.

vár-tam volna
vár-tál —
vár-t —
vár-tunk —
vár-tatok —
vár-tak —

vár-tam volna
vár-tad —
vár-ta (lak) —
vár-tuk —
vár-tátok —
vár-ták —

vár-attam volna
vár-attál —
vár-atott —
vár-attunk —
vár-attatok —
vár-attak —

kér-tem volna
kér-tél —
kér-t —
kér-tünk —
kér-tetek —
kér-tek —

kér-tem volna
kér-ted —
kér-te (-lek) —
kér-tük —
kér-tétek —
kér-ték —

nevel-kedtem volna
nevel-kedtél —
nevel-kedett —
nevel-kedtünk —
nevel-kedtetek —
nevel-kedtek —

(Régen mult idő hiányzik.)

Jövő idő.

vár-andanék
vár-andanál
vár-andana

vár-andanám
vár-andanád
vár-andaná (-lak)

vár-atandanám
vár-atandanál
vár-atandanék

vár-andanánk
vár-andanátok
vár-andanának

kér-endenék
kér-endenél
kér-endene
kér-endenénk
kér-endenétek
kér-endenének

vár-andanók
vár-andanátok
vár-andanák

kér-endeném
kér-endenéd
kér-endené (-lek)
kér-endenők
kér-endenétek
kér-endenék

vár-atandanánk
vár-atandanátok
vár-atandanának

nevel-kedendeném
nevel-kedendenél
nevel-kedendenék
nevel-kedendenénk
nevel-kedendenétek
nevel-kedendenének

Más jövő idő.

várni fognék
— fognál
— fogna
— fognánk
— fognátok
— fognának
kérni fognék 'stb.

várni fognám
— fognád
— fogná (-lak)
— fognók
— fognátok
— fognák

vár-atni fognék
— fognál
— fogna
— fognánk
— fognátok
— fognának
kéretni fognék 'stb.

Határozatlan mód.

Személytelenül.

vár-ni
kér-ni

vár-atni
nevel-kedni

Személyes ragokkal.

vár-nom kell
vár-nod —
vár-nia —
vár-nunk —
vár-notok —
vár-niök —

kér-nem kell
kér-ned —
kér-nie —
kér-nünk —
kér-netek —
kér-niök —

vár-atnom kell
vár-atnód —
vár-atnia —
vár-atnunk —
vár-atnotok —
vár-atniök —

nevel-kednem kell, nevel-kedned kell
nevel-kednünk — nevel-kednetek — nevel-kednie kell
nevel-kedniök —

Állapotjegyző.

vár-ván, várva
kér-vén, kér-ve

vár-atván, vár-atva
nevel-kedvén, nevel-kedve

Részesülők.

Jelen : vár-ó, kér-ő
Mult : vár-t, kér-t
Jövő : vár-andó, kér-endő

vár-ató, nevel-kedő
vár-atott, nevel-kedett
vár-atandó, nevel-kedendő.

Mikor tételik az ige határozott formába?

Az ige határozott formában használtatik:

1-ör) Minden tulajdonnevek' szenvedő esetével, akár megelőzze akár pedig kövesse az az igét; p. o. még Magyarországot sem ismered, már is külföldre utazol; a' Dunát szabályozandják; ha Franklint követned, meggazdagodhatnál; Budapestet a' leendő híd egy várossá teendi; a' Balatont igen mélynek mondják, 'stb.

2-or) Valahányszor a' szenvedő esetben levő köznevet névmutató előzi meg, p. o. a' dolgot kerüli, az ujságot olvassa; a' könyveket rendezi; nem az igazságot tartja szem előtt; a' gazdasági tudományokat csak mellékes dolgoknak tartják.

3-or) A' birtokosnév' szenvedő esetével, p. o. hazáját elárulta; szorgalmadat bámulom; könnyelműségedet még egykor megsiratod; a' jobbágyok eddig csak használatul birt telkeiket örök áron megvehetik 'stb.

4-er) Ezen névmások előtt vagy után: őt, őket, azt, am azt, ezt, em ezt, magamat, magadat, magát, magunkat, magatokat, magukat, mindnyájukat, egymást; sőt ha e' mutató névmások: azt, ezt, csak alattomban értetnek is, őt nem ismerem; őket is meghítad? nekem mindegy, akár azt akár ezt használod; am azt megtartom, em ezt eladom; csak magamat vádolhatom; ha nem boldogultok, magatokat okozzátok; azt hallom hogy elútaozott; gondolom (azt) mért akar oda menni; beszélík (azt) de nem hiszem (azt) 'stb.

5-ör) Az ik-kel végződő nevek' szenvedő esetével, mint: a' jobbikat neked adom, a' rosszabikat megtartom; a' harmadikat elvesztettük; a' tizediket választja; a' leg-hitványobbikat küldötte el 'stb.

Milly észrevételek fordulnak elő az igeragasztásra nézve?

Hogy minden ígét helyesen és hibátlanul ragaszt-hassunk, a' következő pontokat szükséges szem előtt tartanunk:

1-ör) Ha a' gyökige vagy igerörzsök magánhangzón, kiváltkép ó ő í ú -n végződik, olly képzők vagy ragok

előtt, melyek szinte magánhangzón kezdődnek, *v* közbetélt kíván, p. o. ró, ro-*v*-ok, ro-*v*-ék, ro-*v*-ám; lő, lö-*v*-ök, lö-*v*-ünk, lö-*v*-end; hí, hi-*v*-ok, hi-*v*-at, hi-*v*-and; szí, szí-*v*-á, szí-*v*-ók, szí-*v*-unk; jó, jő-*v*-ök; bú, bu-*v*-ok, bu-*v*-ék; fú, fu-*v*-ok, fu-*v*-om 'stb. — Ezen említett magánhangzók hoszúk lévén, ragasztásban mindig rövidre változnak, mint: lő, lö-*v*-ünk, lö-vők, lö-vém; hí, hi-vom; ri, ri-vás 'stb.

2-or) Ámbár a' második személy az igetörzsüktől a' határozatlan forma' jelentő módjának jelen idejében *sz-szel* képeztetik, de ha a' törzsökige *s sz z* betükön végződik, a' második személy (szebb hangzás vagy könnyebb kiejtés végett) nem *sz-szel*, hanem *ol al öl* ragokkal képeztetik, p. o. olvas, ás, mász, vadász, keres, öntöz, a' második személy: olvas-*ol*, ás-*ol*, mász-*ol*, vadász-*ol*, öntöz-*öl*, 's nem: olvas-*sz*, ás-*sz*, mász-*sz*, keres-*sz*, öntöz-*sz* 'stb. ezek nehéz kimondatuak lévén.

3-or) A' *t* vagy *ít*, 's általában két mássalhangzón végződő ige a' hozzá járuló képző vagy *rag* előtt, néha a' szebb hangzás, máskor pedig a' könnyebb kimondhatás végett majd *a e*, majd meg *ot et öt* közbetélt kíván, p. o. mond-*a*-ni, mond-*a*-sz, mond-*ot*-tam, mond-*a*-nék; vet-*et*-tem; int, int-*e*-ni, int-*e*-ném, int-*e*-sz, int-*et*-tem; önt, önt-*öt*-tem, önt-*öt*-tünk; hasít, hasít-*a*-sz, hasít-*ot*-tam 'stb.

4-er) Olly magoshangu igék, melyeknek végtagjaiban *ö ó ü ű* betűk' valamellyike találhatik, mint: öl, tör, ül, füstöl, öntöz, örül, örül 'stb. *ek, em, ed, tek* ragok helyett *ök, öm, öd tök* ragokat kívánnak, p. o. tör-ök, ül-ök, ül-tök; örül-tök, örül-ök, öntöz-ött 'stb.

5-ör) A' köt-parancsoló módban *j* ugyan a' képző betű, de ha az igetörzsök *t s sz z* betükön, aztán *ít* szótagon végződik, következőket szükséges tudnunk:

a) A' *t* végű igék *e' t* betűt *ss*-re változtatják, mint: vet, vessünk, vessetek; üt, üssétek, meg ne üssetek; fut,

fussunk 'stb.; ha pedig a' *t* betű előtt valamely mássalhangzó van, vagy *e'í*, csak a' parancsoló mód' *j* betűje változik *s*-re, mint: ért, értsétek, egyetértsünk; intsetek, intsünk; vét, ne vétsetek senkinek, még ellenségünknek se vétsünk; hasít, hasítsátok el; tart, tartsátok meg fogadástokat 'stb.

b) Az *s sz z* betűkön végződő igék a' parancsoló mód' *j* betűjét ezen betűkre kívánják változtatni, p. o. ás, ásuk, ássatok, áss; olvas, olvassunk, olvassátok; halász, halászsztatok; vadász, sokan csak a' maguk hasznát vadászsza; öntöz, öntözzetek; néz, nézzétek 'stb.

6-or) A' határozott forma' jelen idejének egyes harmadik személye, a' mely hangu igékben mindig *ja* raggal képeztetik, de ha az igetörzsök *s sz z* betűkön végződik, a' *ja* ragnak *j* betűje ez említett betűkre változik, p. o. ásom, ászod, ássa; vadászom, vadászod, vadászsza 'stb. 's ez a' többes számban is megtartatik, mint: ássuk, ássátok; vadászsza, vadászsztatok 'stb.

7-er) Az igék közül némely többtagu 's *eg og ög, el ol öl, ed od öd, or er ör, ez oz öz* végzetűek, ragasztással utolsó hangzójukat kihagyják, de a' *j*-vel 's egyéb mássalhangzóval kezdődő ragok előtt nem, p. o. mozog, moz-gok, moz-gunk, moz-gat; tipor, tip-rom, tip-rod, tiporja; kesereg, keser-gek, keser-günk, keseregjen; gyötör, gyöt-röm, gyötörjük 'stb. Ilyenek a' következők: könyörög, háborog, érdemel, söpör, üröz, érez, szerezh, terem, gyakorol, vezérel, öldököl 'stb.

8-or) A' következők: *metsz, fest, ereszt, fúraszt, epeszt, veszt v. veszejt*, némileg rendetlenül veszik föl a' köt-parancsoló' ragát, p. o. *metsz*: messek, mess, messen, messünk, messetek, *fest*: fessek, fess, fessen, fessünk, fessetek, fessenek, *ereszt*: ereszszer, ereszszer, ereszszeretek, *fúraszt*: fúraszszer, fú-

raszson, fáraszsunk, fáraszsz, *epeszt*: *epeszsz*, *epeszszünk*, *epeszszetek*, *epeszszük*, *veszt*, *veszejt*, *veszejtsék*, *veszejtsünk* 'stb.

9-er) A' határozott forma' köt-parancsoló módjának egyes második személyében *jad jed* helyett igen gyakran csak *d* használtatik, p. o. vár-*d*, add, tarts*d*, néz*d*, nevel*d*, fizess*d*, 'stb. vár-*jad*, ad-*jad*, tart-*sad*, néz-*zed*, nevel-*jed*, fizess*ed* helyett. *Hagy*, *lát*, rendetlenül is ragasztatnak, p. o. hadd, ládd, mint: hadd lám, hadd beszéljen.

MÁSODIK CZIKKELY.

Rendhagyó igék.

Mik 's mellyek a' rendhagyó igék?

Mind rendhagyó igék azok, mellyek a' főlebb előadott szabályos igék' ragasztásától némileg eltávoznak. Azonban a' rendhagyó igéknek szabálytalansága nem a' hozzájuk toldandó ragok' rendtelenségében áll, — mert a' ragok (egy pár igeit kivéven) mindig ugyanazok, — hanem az ige-törzsök' utolsó betűjének elváltozásában, néha pedig kihagyatásában, p. o. *vesz*, *tesz*, *hisz* 'stb. e' rendhagyó igék utolsó betűjüket elhagyják, 's *t v* betűt vesznek föl helyettök, vagy pedig, a' mi mindegy, elváltoztatják; mint: *vet*-tem, *tet*-tem, *hit*-tem, *hi-v-ék*, *te-v-ék* 'stb. A' hozzájuk járulandó ragok éppen azok, mellyek a' szabályosoknál.

Miként ragasztatnak a' rendhagyó igék?

A' rendhagyó igéket egyenként ragasztatni hoszadalmas lenne, elég leszen csak azon időket kitenni, mellyekben az ige-törzsök' betűje elváltozik vagy kimarad, 's a' rendtelenség történik. A' rendhagyó igék betűrendben ekkép következnek, 's mellyek' törzsökének elváltozandó, vagy kimaradó része a' gyöktől vonás által különböztetik el, 's a' helyette teendő rag követi.

<i>Törzsök,</i>	<i>felmult,</i>	<i>mult,</i>	<i>jövő.</i>	<i>ohajtó mód,</i>	<i>jel.rész.</i>	<i>határo- zatlan.</i>
alu-szik	-vám	-dtam	-vandom	-dnám	-vó	-dni
beteg-szik	-edém	-edtem	-edendem	-edném	-edő	-edni
cselek-szik	-vém	-edtem	-edendem	-edném	-edő,-vó	-edni
dicsek-szik	-vém, edém	-edtem	-edendem	-edném	-edő,-vó	-edni
eskü-szik	-vém	-dtem	-dendem	-dném	-dő, -vó	-dni
e-szik	-vém	-ttem	-endem	-nném	-vó	-nni
fek-szik	-vém	-üdtam	-vendem	-üdném	-vó	-üdni
harag-szik	-udám	-udtam	-udandom	-udnám	-uvó	-udni
hideg-szik	-edém	-edtem	-edendem	-edném	-edő	-edni
hi-sz	-vék	-ttem	-endek	-nnék	-vó	-nni
i-szik	-vám	-ttam	-andom	-nnám	-vó	-nni
le-sz	-vék (lön)	-ttem	-endek	-nnék	-vó	-nni
meleg-szik	-edém	-edtem	-edendem	-edném	-edő	-edni
me-gy	-nék	-ntem	-nendek	-nnék	-nő	-nni
menek-szik	-vém	-edtem	-vendem	-edném	-vó	-edni
nevek-szik	-edém	-edtem	-edendem	-edném	-edő	-edni
részeg-szik	-edém	-edtem	-edendem	-edném	-edő	-edni
nyug-szik	-vám	-odtam	-vandom	-odnám	-vó	-odni
öreg-szik	-edém	-edtem	-edendem	-edném	-edő	-edni
te-sz	-vék (tön)	-ttem	-endek	-nnék	-vó	-nni
veszek-szik	-edém	-edtem	-edendem	-edném	-edő	-edni
ve-sz	-vék (vön)	-ttem	-endek	-nnék	-vó	-nni
vi-sz	-vék	-ttem	-endek	-nnék	-vó	-nni.

Mit kell még e' rendhagyó igékről tudni?

Ez igékről még e' következőket kell tudni, hogy :

1-ör) Némellyek a' köt-parancsoló módban *j* helyett *gy*-t kívánnak, mint: eszik, hisz, iszik, lesz, tesz, vesz, visz, p. o.

egyem	egyé	egyek,	együnk	egyetek	egyenek
higyek	higy	higyen,	higyünk	higyetek	higyenek
igyam	igyál	igyék,	igyunk	igyatok	igyanak
legyek	légy	legyen,	legyünk	legyetek	legyenek
tegyek	tégy	tegyen,	tegyünk	tegyetek	tegyenek
vegyek	végy	vegyen,	vegyünk	vegyetek	vegyenek
vigyek	vigy	vigyen,	vigyünk	vigyetek	vigyenek.

2-or) Némellyek, főkép *szik* végzetűek, *edik*-kel is végződnek és akkor a' szabályos igék' formája szerint raggasztatnak, mint: veszekszik v. veszekedik, betegszik v. betegedik, hidegszik v. hidegedik 'stb. p. o. betegedém, betegedél, betegedék, betegedénk, betegedétek 'stb.

3-or) Ez előadott rendhagyó igéknek kitett első személyét tudván, a' többi személyek is szabályosan következnek, p. o.

vivék, vittem, viendek, virél, vittél, viendesz, vive, vitt, viend, vivénk, vittünk, viendünk, vivétek, vittetek, viendetek, vivének, vittek, viendenek'stb.

4-er) A' következők: *hisz, tesz, visz, vesz*, cselekvő igék; sőt egyebek is válhatnak közölők cselekvő értelműekké, mint: *eszik, iszik*.

Miként ragasztatik a' v a n személyes ige?

A' van személyes ige következőleg ragasztatik:

Jelentő mód.

Kivánó mód.

<i>jelen idő.</i>	<i>félmúlt idő.</i>	<i>múlt idő.</i>	<i>jelen idő.</i>	<i>múlt idő.</i>
vagyok	valék	voltam	volnék	voltam volna
vagy	valál	voltál	volnál	voltál —
van	vala	volt	volna	volt —
vagyunk	valánk	voltunk	volnánk	voltunk volna
vagytok	valátok	voltatok	volnátok	voltatok —
vagnak	valának	voltak	volnának	voltak —

Részesülők.

Jelen részesülő: való. *Múlt részesülő:* volt.

(Ezen igenek egyéb módjai és idői hibáznak).

HARMADIK CZIKKELY.

Személytelen igék.

Mik 's mellyek a' személytelen igék?

Személytelen igéknek azokat mondjuk, mellyek nem mind a' három személyben, hanem csak az egyes szám' harmadik személyében használatnak. Egyébiránt egészen szabályosan ragadnak mint a' rendes igéknek harmadik személye, p. o. *Jelentő mód:* jelen idő: *esik*, félmúlt: *esek*, múlt idő: *esett*, jövő: *esendik*; *köt-parancsoló:* *essék*; *kivánó mód:* *esnék*, *esett volna*; *határozatlan mód:* *esni*, 's így minden személytelen ige, mellyek a' következők:

esik	hajnallik	kitetszik	tetszik
estvéledik	hallatszik	látszik	történik
fáj	illik	lehet	van
havazik	ízlik	megesik	villámlik
harmatozik	kell	menyödörög	nincs

Miként ragasztatik 's használtatik a' kell ige?

Következő módon. Minthogy kötelezést is és szükségét is jelent, kétfélekép használtatik. Midőn köteleztetést jelent, a' *nevet* vagy *névmást* tulajdonító esetben, az *igét* pedig személyes raggal kívánja; mikor pedig szükségét jelent, a' szükséges tárgy nevező esetben marad, 's ez értelemben többes száma is van:

Jelentő mód.

Jelen idő.

Nekem irnom kell
 neked irnod —
 neki irnia —
 nekünk irnunk —
 nektek irnotok —
 nekik irniok —

nekem pénz kell
 neked pénz —
 neki pénz —
 nekünk pénz —
 nektek pénz —
 nekik pénz —

nekem mennem kell
 neked menned —
 neki mennie —
 nekünk mennünk —
 nektek mennetek —
 nekik menniök —

nekem könyvek kellenek
 neked könyvek —
 neki könyvek —
 nekünk könyvek —
 nektek könyvek —
 nekik könyvek —

Félmult idő.

nekem irnom kelle
 neked irnod —
 neki irnia —
 nekünk irnunk —
 nektek irnotok —
 nekik irniok —

nekem pénz kelle
 neked pénz —
 neki pénz —
 nekem könyvek kellének
 nektek könyvek —
 nekik tollak —

Mult idő.

nekem irnom kellett
 neked irnod —
 neki irnia —
 nekünk irnunk —
 nektek irnotok —
 nekik irniok —

nekem pénz kellett
 neked pénz —
 neki pénz —
 nekünk könyvek kellettek
 nektek tollak —
 nekik kocsik —

Jövő idő.

nekem írnom kellend
neked írnod —
neki írnia —
és így tovább.

nekem pénz kellend
neked kocsi —
nekem lovak kellendenek
és így tovább.

Köt- parancsoló mód.

nekem írnom kelljen
neked írnod —
neki írnia —
'stb.

nekem pénz kelljen
neked toll —
nekünk könyvek kelljenek
'stb.

Kívánó mód.

Jelen idő.

nekem írnom kellene
neked írnod —
neki írnia —
nekünk írunk —
'stb.

nekem pénz kellene
neked eszköz —
neki könyvek kellenének
nektek pipák —
'stb.

Mult idő.

nekem írnom kellett volna
neked írnod — —
neki írnia — —
nekünk írunk — —
'stb.

nekem pénz kellett volna
neked pénz — —
neki könyvek kellettek volna
nektek könyvek — —
'stb.

Jövő idő.

nekem írnom kellendene
nekünk írunk —
'stb.

nekem pénz kellendene
nekünk könyvek kellendene-
nek. 'stb.

Határozatlan mód.

Állapotjegyző.

nekem írnom kellvén
neked írnod —
'stb.

nekem pénz kellvén
nekünk könyvek kellvén
'stb.

Miként ragasztatnak a' van, nincs és sincsigék?

A' következő módon: a) A' *név* vagy *név*más tulajdonító esetben, a' *dolog* birtokba tételük. b) A' *nincs* igének csak jelen ideje van, többi idei a' *van* és *lesz* ideivel pótoltatnak. c) A' *sincs* fogyatkozott ige (melly *is nincs*-ből vagy *se nincs*-ből alakult) csak az előre-bocsátott *nincs* igés tagadó mondat' ismételésének erősítéseül használtatik, magánosan sohasem, 's akkor a' birtoknév elmarad.

Jelentő mód.

Jelen idő.

nekem	van	tollam	nekem	nincs	tollam	nekem	sincs
neked	—	tollad	neked	—	tollad	neked	—
neki	—	tolla	neki	—	tolla	neki	—
nekem	vannak	tollaim	nekem	nincsenek	tollaim	nekem	sincsenek
neked	—	tollaid	neked	—	tollaid	neked	—
neki	—	tollai	neki	—	tollai	neki	—
nekünk	van	tollunk	nekünk	nincs	tollunk	nekünk	sincs
nektek	—	tollatok	nektek	—	tollatok	nektek	—
nekik	—	tolluk	nekik	—	tolluk	nekik	—
nekünk	vannak	tollaink	nekünk	nincsenek	tollaink	nekünk	sincsenek
nektek	—	tollaitok	nektek	—	tollaitok	nektek	—
nekik	—	tollaik	nekik	—	tollaik	nekik	—

Felmúlt idő.

nekem	vala	tollam	nekem	nem	vala	tollam	nekem	sem	vala
neked	—	tollad	neked	—	—	tollad	neked	—	—
neki	—	tolla	neki	—	—	tolla	neki	—	—
nekem	valának	tollaim	nekem	n. valának	tollaim	nekem	sem	valának	
neked	—	tollaid	neked	—	—	tollaid	neked	—	—
neki	—	tollai	neki	—	—	tollai	neki	—	—
nekünk	vala	tollunk	nekünk	nem	vala	tollunk	nekünk	sem	vala
nektek	—	tollatok	nektek	—	—	tollatok	nektek	—	—
nekik	—	tolluk	nekik	—	—	tolluk	nekik	—	—
nekünk	valának	tollaink	nekünk	n. valának	tollaink	nekünk	sem	valának	
nektek	—	tollaitok	nektek	—	—	tollaitok	nektek	—	—
nekik	—	tollaik	nekik	—	—	tollaik	nekik	—	—

Múlt idő.

nekem	volt	tollam	nekem	nem	volt	tollam	nekem	sem	volt
neked	—	tollad	neked	—	—	tollad	neked	—	—
neki	—	tolla	neki	—	—	tolla	neki	—	—
nekem	voltak	tollaim	nekem	nem	voltak	tollaim	nekem	sem	voltak
neked	—	tollaid	neked	—	—	tollaid	neked	—	—
'stb.			'stb.			'stb.			

Jövő idő.

nekem tollam leend	nekem nem leend tollam	nekem sem leend
neked tollad —	neked — — tollad	neked — —
neki tolla —	neki — — tolla	neki — —
nekem tollaim leendenek	nekem n. lendenek tollaim	nekem s. leendenek
neked tollaid —	neked — — tollaid	neked — —
neki tollai —	neki — — tollai	neki — —
nekünk tollunk leend	nekünk nem leend tollunk	nekünk sem leend
'stb.	'stb.	'stb.

Köt-parancsoló mód.

nekem legyen tollam	nekem ne legyen tollam]	nekem se legyen
neked — tollad	neked — — tollad	neked — —
neki — tolla	neki — — tolla	neki — —
nekem legyenek tollaim	nekem n. legyenek tollaim	nekem se legyenek
neked — tollaid	neked — — tollaid	neked — —
neki — tollai	neki — — tollai	neki — —
nekünk legyen tollunk	nekünk ne legyen tollunk	nekünk se legyenek
'stb.	'stb.	'stb.

Ohajtó mód.

Jelen idő.

nekem tollam volna	nekem nem volna tollam	nekem sem volna
neked tollad —	neked — — tollad	neked — —
neki tolla —	neki — — tolla	neki — —
nekem tollaim volnának	nekem n. volnának tollaim	nekem sem volnának
neked tollaid —	neked — — tollaid	neked — —
neki tollai —	neki — — tollai	neki — —
nekünk tollunk volna	nekünk nem volna tollunk	nekünk — —
'stb.	'stb.	'stb.

Mult idő.

nekem tollam volt volna	nekem nem volt volna tollam
neked tollad — —	neked — — — tollad
neki tolla — —	neki — — — tolla
nekem tollaim voltak —	nekem — voltak — tollaim
neked tollaid — —	neked — — — tollaid
neki tollai — —	neki — — — tollai
nekünk tollunk volt —	nekünk — volt — tollunk

nekem sem volt volna
neked — — —
neki — — —
nekem — voltak —
neked — — —
neki — — —
nekünk — — —

Jövő idő.

nekem leendene	tollam	nekem nem leendene	tollam
neked —	tollad	neked — —	tollad
neki —	tolla	neki — —	tolla
nekem leendenének	tollaim	nekem — leendenének	tollaim
neked —	tollaid	neked — —	tollaid
neki —	tollai	neki — —	tollai
nekünk leendene	tollunk	nekünk — leendene	tollunk
'stb.		'stb.	

nekem sem leendene
neked — —
neki — —
nekem — leendennének
neked — —
neki — —
nekünk sem leendene 'stb.

Miként használtatik a' fáj személyetlen ige?

A' *fáj* személyetlen ige úgy használtatik mint a' *van*; a' név vagy névmás tulajdonító esetben, a' tárgy pedig, mire a' *fáj* ige vitetik, birtokba tétetik, 's az ige egyes vagy többes számban használtatik, p. o.

nekem fejem fáj,	neked fejed fáj,	neki feje fáj;
nekünk fejünk fáj,	nektek fejetek fáj,	nekik fejök fáj.
nekem fejem fájt,	nekem nem fájand fejem;	
nekünk fejünk fájt,	nekünk nem fájand fejünk.	
'stb.	'stb.	

Én nem akartam, hogy *fájjon*; ha neked úgy *fájna*; ha nektek úgy *fájt volna* a' fejetek; ha nekik úgy *fájt volna* foguk (kezük vagy lábuk) mint nekem 'stb.

HATODIK FEJEZET.

Igehatározók.

Mik az igehatározók 's hányfélék?

Az igehatározók olly szók, mellyek a' cselekedet' módját, milyenségét és idejét határozzák meg.

Eredetükre nézve vagy gyökszavak, mint: *ma*, *már*, *itt*, *ott*, *még*, *nem*, *rég* 'stb, vagy származékok, mint: *sokszor*, *magyarul*, *oldalvást*, *örömet* 'stb.

Értelmükre nézve többfélék, minthogy a' cselekvésnek sokféle körülményét jelentik. — Az igehatározók tehát 1. Módot, 2. Időt, 3. Helyet, 4. Más körülményt jelentők.

*Hogyan származtathatni igehatározókat 's milly beszédre-
szekből?*

1-ör) *Főnevekből a' következő képzőkkel:*

*kor, mint: tavasz-kor, ősz-kor, husvét-kor, karácson-kor,
pünkösöd-kor 'stb.*

*anként, enként: p. o. ház-anként, fej-enként, falu-nként,
csöp-enként 'stb.*

ast, est: oldal-ast, öröm-est, kép-est 'stb.

astul, estül: fi-astul, feleség-estül, gyermek-estül.

ül: ember-ül; — int: rész-int.

2-or) *Melleknevekből ezen képzők által:*

n an on en ön: csupá-n, vig-an, nagy-on, szép-en.

*lag, leg: futó-lag, kedvező-leg, szenvedő-leg, cselekvő-leg,
számító-lag.*

ul, ül: latán-ul, német-ül, tót-ul, görög-ül, cseh-ül.

*szor, szer: sok-szor, elég-szer, két-szer, öt-szor, harmad-
szor, tíz-szer.*

kor: jó-kor (névmásból: ak-kor, ek-kor, más-kor, mi-kor) 'stb.

3-or) *Igéből e' következő képzőkkel:*

vást, vést, mint: foly-vást, lép-vést, fut-vást.

va, ve: fut-va, üget-ve, áll-va, ül-ve, fed-ve 'stb.

Melleyek a' módjellentő igehatározók?

A' módjellentő igehatározókat nagy számuk miatt ide
nem sorozzuk, melleyek magukban véve többnyire főnevek;
hanem némelleyeket említünk meg például, mint: erővel,
hiában, szóval, okkal móddal, szántszándékkal, átaljában,
igazán, méltán, alattomban 'stb.

Melleyek az időt jelentők?

A' következők: ma, most, tüstént, minap, tegnap,
holnap, régen, multkor, egykor, idővel, sohasem, majd,
ritkán, olykor, nappal, estve, reggel, délben, későn, ko-
rán, éjjel, mindig, gyakran, néha, taval, ez idén, jókor 'stb.

Melleyek a' helyjellentők?

Következők: itt, ott, közel, messze, alul, felül, hátul,
elül, ben, kin, kívül, mindenütt, sehol, sehová, hová,

merre, honnét, valahová, meddig, jobbrul, balrul, innét, fölfelé, lefelé, másutt, lent, fent 'stb.

Melleyek a' többi különféle körülményt jelentő határozók?

E' következők: a) *Igenlők*: igen, bizony, valóban, igazán, igenis, úgy, így 'stb. b) *Tagadók*: nem, nem úgy, semmikép, nehezen, talán, ne 'stb. c) *Sürgetők*: hamar, szaporán, rajta, nocsak 'stb. d) *Kérdők*: hol, hová, miért, mint, hogyan, mikép, hány, hányszor 'stb.

Vannak még némelly igehatározók, melleyek az igékkel elül összetételnek, de hátul elválasztva állnak; illyeknek: *át, be, el, fel föl, le, meg, ki, össze, szét, vissza*, p. o. *átadom, add át; beteszem, ne tedd be; elviszi, vidd el; fölemelem, emeld föl; szétküldözzük, küldözzük szét* 'stb.

H E T E D I K F E J E Z E T.

Kötszó.

Mi a' kötszó's hányféle?

A' kötszó olly része a' beszédnek, melly által két mondást összekötünk; a' kötszó többféle:

1-ör) *Összekötők*: és, is, meg, ismét.

2-or) *Feltételűek*: ha, hogyha, hanem, hacsak, hapedig.

3-or) *Különválasztók*: vagy — vagy, akár — akár, sem — sem.

4-er) *Ellenvetők*: de, ugyde, pedig, holott, mindazáltal, hanem, különben.

5-ör) *Megengedők*: bár, ámbár, noha, jóllehet, csakugyan, mégis.

6-or) *Okadók*: mivel, minthogy, azért, tehát.

7-er) *Kizárók*: se — se, sem — sem.

8-or) *Következtetők*: miután, azután, azonközben, tovább.

9-er) *Világosítók*: tudniillik, például, példának okáért.

10-er) *Kérdők*: hát, tehát, hátha, hogyhogy.

A' különválasztó's megengedő kötszók olly tulajdon, ságuak, hogy ha egyik tétet, a' másiknak is tétetnie kell

mint: ámbár — mégis; a' merre — arra; a' mint — úgy; mihelyt — azonnal; minél — annál; sem — sem; akár — akár, p. o. *ámbár* nem volt szándékom, *mégis* elmentem; *a' merre* hajtják, *arra* megy; *alig* fogott hozzá, *már* elvégezte; *minél* nagyobb a' szorgalom, *annál* bizonyosabb a' haszon.

NYOLCZADIK FEJEZET.

Indulatszó.

Mi az indulatszó 's hányféle?

Az indulatszó olly része a' beszédnek, mellyel csudálkozásunkat, kívánságunkat, 's más indulatinkat szoktuk kijelenteni. Az indulatszó természeti indulataink szerint többféle szokott lenni; ugyanis vannak:

1-ör) *Örömjelentők*, mint: haja! huja! ju! uju! huj! utszu!

2-or) *Ohajtók*: vajha! bár! bárcsak! ahha!

3-or) *Szánakodók*: boldogisten! ejej! kár! bekár! ugyan ugy-e?

4-er) *Boszonkodók*: aha! ah! oh! ejnye! ohoh!

5-ör) *Gunyolók*: hiszen! bezzeg! ugy-e! lám!

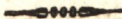
6-or) *Csudálkozók*: beh! rendes! juj! soha bizony! ejnye!

7-er) *Tudakozók*: hogyan! hogyan!

8-or) *Kétkedők*: vajjon! ugyan!

9-er) *Biztatók*: nosza! rajta! nocsak!

10-er) *Némitők*: hallga! ha! csit! pszt! a!

MÁSODIK RÉSZ.

HELYESÍRÁS.

Mi a' helyesírás?

A' helyesírás azon része a' nyelvtannak, mely tanítja a' szavakat megkivántató betűkkel helyesen írni, elválasztani, a' jeleket jól alkalmazni, — 's így a' származtatott, képezett, ragasztott 's egyéb beszédrészeket úgy írni, hogy azok valamely homályt vagy botránkoztató hibát, értetlenséget ne okozzanak, p. o. mondja, szárazság, tanítson, váll, adtam 'stb, és nem iratik jól: *mongya* vagy *mondgya*, szá-rasság, tanicson, vál, *attam*, *igasság* 'stb.

Hol használunk nagy kezdő betűket?

Nagy kezdő betűvel élünk a' következő esetekben:

1-ör) Mindennemű tulajdonnevekben, p. o. A' *Duna*' kiáradása 1838-ban igen nagy kárt okozott *Magyarország*-ban, főkép *Budapest*en és *Visegrád*on. — De ha e' tulajdonnevekből mellékneveket alkotunk, azok *kis* betűkkel kezdetnek, p. o. A' *dunai* halak nem olly híresek, mint a' *balatoni* halak, azonban a' *magyarországi* halak mindig nélkülözethetnék a' *budapestiek*' számára sok pénzen szerzendett idegenhoni halakat.

2-or) Minden családi vagy vezeté- és keresztnév-ekben, p. o. Ha *Széchenyi István* olly vizsga szemmel nem utazott volna külföldön, még sokkal nagyobb tespedésben volnánk.

3-or) A' világrészek' neveiben, p. o. Nekünk teljességgel nincs okunk *Amerikába* vágyakodni, csak eszünknek tudjuk hasznát venni; mert ha akarni tudnánk, sem *Europában*, sem *Azsiában* nem igen lenne szebb 's boldogabb haza a' mienknél.

4-er) Minden beszédnek kezdetén, mint: Sokan ohajtanak tudóssá, mívelté 's gazdaggá lenni, de tanulás és szorgalom nélkül hasztalanul.

5-ör) Minden verssornak elején, p. o. Néma borongással megy az őskor' lelke fölötted, Cserhalom, és nem kér emlékül oszlopot érczbül.

6-or) Végpont után, p. o. Tíz hold földem van eladó. Most jobb ára lesz a' telkeknek. Bárcsak mindenki vehetne örökös joggal földet.

7-er) A' kettős pont után, sőt felhozójel után is, midőn idegen mondás vagy beszéd következik, p. o. Valamelly könyvben ezeket olvastam: Ismerd meg magadat, 's tanuld mindenek előtt a' társaság iránti kötelességeidet.

8-or) A' címeket, és méltóságot jelentő nevek' kezdetén, de csak a' megszólításban tisztelet-adás végett, p. o. Nagyságos, Méltóságos, Tekintetes, Főtisztelendő Ur!

9-er) Elosztások' neveiben, mint: Rész, Szakasz, Fejezet, Cikkely 'stb.

10-er) Az öszszetett betűknél csak az első iratik öreg betűvel, p. o. Csongrád, Szentes, Czegléd, nem pedig: CSongrád, SZentes, CZegléd *).

Mit kell tudnunk a' szótagok' és szavak' elválasztásáról?

A' szótagok' és szavak' elválasztásáról ismételjük azokat, mik már fölebb a' szavak' származásánál mondattak, mert a' helyesírás' szabályai közé is számíthatók, t. i. hogy:

a) Ha két magánhangzó között van egy mássalhangzó, ez az utóbbi szótaghoz ragasztatik, p. o. *e-gér*, *ve-réb*, *kő-vér* 'stb. ha két vagy több mássalhangzó fordul elő két magánhangzó között, az utóbbi szótaghoz mindig csak egy foglaltatik, p. o. *szól-lő*, *szil-va*, *Aud-rás*. Azonban e' sza-

*) Némellyek a' nemzetek' neveit is nagy betűvel írják, mint: Francia, Angol, Német, Magyar 'stb. Igaz, azon joggal e' neveket is írhatni nagy betűvel, mellyel az országokéit, mint: Franciaország, a' Francziák, Magyarország, a' Magyarok 'stb.

bály alól kivétnék az öszszetett szók, mert nem jól írnök: me-gé-rik, e-lugr-ott, na-gyúj, e-lad 'stb, hanem így iratnak: meg-é-rik, el-ug-rott, nagy-új, el-ad 'stb.

b) Ha az öszszetett szavak' első része nevező esetben van, minden elválasztó jel nélkül öszszeiratnak, mint: láb-szár, mód-fölött, vámház, fuvágó 'stb: de ha az öszszetett névnek első része szenvedő esetben van, kötjel által elválasztandó, p. o. fát-vágó, boszut-forraló, istent-tagadó, bünt-követő 'stb.

c) Ha az öszszetett igének egyik része igehatározó, 's az öszszetett igéhez másik ige járul, ez, az ige és határozó közé szokott tétetni, p. o. fölébred, föl tudott ébredni; ki-eszközöl, ki tudta eszközölni 'stb, ámbár a' legújabb időben nyelvünk' természete ellen így is szokják írni: kieszközölni tudta 'stb.

Mit kell tudnunk némelly egyes betűkre nézve?

Némelly betűk elcseréltetnek, mások pedig megrövidítetnek; hogy írásunk helyes és következetes legyen, e' következőket szükséges megjegyeznünk:

1. Az *e* *è*-t egymástól jól meg kell különböztetnünk, annál inkább, minthogy az utósót nem szokták így vonattal megjegyezni, holott e' két betű egymástól éppen úgy különbözik, mint *e* *é*-től; mert egészen más fogalom: *ők végeztek*, mint: *ti végezték*. Nyelvünkben a' személyes névmások (*én, te, ő, mi, ti, ők*) rendesen elhallgattatván, nem lehet írásunk egészen értelmes, ha az *e* *è*-t egymástól meg nem különböztetjük, p. o. *értem*, név, okadó esetben; *értèm* ige, jelen időben; *verték*, harmadik személy, mult időben; *verték*, második személy, jelen időben 'stb.

2. Miután e' következő betűk *cz, cs, gy, ly, ny, sz, ty, zs*, csak *egy* hangot jelentenek, egymástól el nem lehet választani, azaz: megrövidíteni; tehát nem jól iratik ez: lánczal, köveccsel, gyönggyel, vadással 'stb, hanem így: láncz-czal, kövecs-csel, gyöngy-gyel, vadász-szal; mert ha

majd e' kettős betűk helyett egyes betűink lesznek, azokat sem vághatjuk kétfelé.

3. Némelly betűk, vagy a' hozzájuk hasonlító hangú betűkké, vagy egészen más betűkké változnak át, mi részint könnyebb kimondásbul, részint szebb hangzásbul történik; vagy néha minden ok nélkül. Ugyan is:

a) A' *h*, *g*-re változik e' szavakban: *akaszt*, *aggat*; *fakad*, *faggat*; *szakaszt*, *szaggat*; *kunyhó*, *gunyhó*.

b) E' mutató névmások: *az*, *ez*, *amaz*, *emez*, *z* betűje a' hozzá teendő ragnak mássalhangzójává változik, mint: *az*, *annak*; *ez*, *ennek*; *amaz*, *amattól*; *emez*, *emennek*; *arra*, *amarra*; *ettől*, *emettől*.

c) A' segítő és átváltoztató ragok' (*val*, *vel*, *vá*, *vé*) *v* betűje azon szónak mássalhangzójára változik, mellyhöz tetetik, p. o. *késsel* (*késvel*) *lábbal* (*lábval*); *házza* (*házvá*), *vérre* (*vérvé*).

d) Az *ó* *ő* igen gyakran *ú* *ű*-re cseréltetik, mi főkép akkor történik meg, midőn a' szóban már e' betűk a' nélkül is egyszer vagy többször előfordultak, hol azonban mindig a' jobb hangzásra kell ügyelni, p. o. *dolog-t* *úl*, *öröm-t* *ül*, *tótok-t* *ul*, *görögök-t* *ül* 'stb. ezek helyett: *dolog-tól*, *öröm-től*, *tótok-tól*, *görögöktől*, *győzőtől*.

e) E' hosszú betűk: *í* *ú* *ű* *ő* *ó*, igen gyakran rövidekkel cseréltetnek föl, mint: *ír*, *írok*; *víz*, *vizes*; *úr*, *urak*; *törőtől*, *törőtül*; *szolgától*, *szolgátul*; *gyönyörű*, *gyönyörűek*; *tótól*, *tótól* 'stb.

f) A' *h* betű következő szavak' végén nem hangzik, még akkor sem, ha mássalhangzón kezdődő rag tetetik hozzájuk, mint: *cseh*, *doh*, *düh*, *eh*, *ih*, *juh*, *keh*, *köh*, *méh*, *moh*, *oláh*, *potroh*, *terh*, *röh*, *rüh*, p. o. *csehek*, *juhval*, *rühtől*; egyébiránt ha magánhangzó következik rá, akkor hangzik, mint: *rühes*, *juhok*, *csehek*, *köhög*, *röhög* 'stb.

g) Némellykor a' *p* *b*-re, az *m* *n*-re változik, mint: *káposzta*, *káboszta*; *lapda*, *labda*; *rom*, *rongál*, *romgál* helyett.

Mire kell ügyelnünk az idegen szavakban?

Az idegen szavaknál, melyeket nyelvünkben még most használni kénytelenítetünk, 's melyek mig literatura létezend, egyik vagy másik nyelvből részint említésképen, részint azokra hivatkozólag előfordulnak, éppen úgy kell írunk, mint azok eredetükben iratnak, p. o. *Cicero*, *Young*, *Quintus*, *Chersonesos*, *Schiller* 'stb. nem pedig: *Cziczero*, *Jung*, *Kvintus*, *Kherszoneszosz*, *Siller*. — Mi részint nevetjük, részint boszorkodunk, midőn a' külföldiek roszul írják magyar neveinket, miért írók tehát mi is neveiket másképp mint ők? Itt azonban következőket kell észrevennünk.

Az olly nevek, melyek már nyelvünkhöz módosulva magyarosodtak, úgy iratnak mint szokásban vannak, p. o. *plébános*, *templom*, *József*, *herczeg*, *püspök*, *Nápoly* 'stb. Ha pedig némelly külnemzeti, vagy külföldi nevek, főképp dolognevek, akár tulajdon akár pedig köznevek legyenek azok (mert a' személyi tulajdonneveket nem módosíthatni), magyarosítottak 's magyarosíthatnak, magyarosan iratnak, mint: *Lipcse*, *Bécs*, *Ujjork*, *Velencze* 'stb.

Hogyan kell azon jeleket elrakni, melyek a' helyesírásban megkívántatnak?

A' jeleknek elrakatása, melyek az általános írásban *értelmesítő*-nek nevezethetnének, nem olly csekélység, mint talán némellyek gondolják; sőt igen is nehéz: mert a' ki nyomtatott könyvekben sem egyeznek meg az emberek a' felrakott jelekre nézve; egyik két pontot tesz, hol a' másik csak pontos vonást használ; egyik oda is tesz vonást vagy vesszőt, hol a' másik szükségtelennek tartja tenni. A' pótjelt legtöbbször fölrakják, mások elmaradhatónak vélik. Mindazáltal e' következőket szabály gyanánt vehetjük, mint a' hosszas szokás megalapította:

Hiány-jel vagy *pót-jel* (') tétetik, ha valamelly betű vagy szótag kimarad, p. o. a', ház', 's, fiam', erkölcs' 'stb, ezek helyett: az, háznak, és, fiamnak, erkölcsnek. Hogy e' pótjel a' névmutató *a*-nál és az *s*-nél minden ho-

mály nélkül kimaradhat, igaz, de már nem úgy a' birtok-neveknél, mert a' kihagyás gyakran értelmetlenséget okoz.

Köt-jel (-) akkor tétetik, ha az összszerített szókat bizonyos okbul különöztetve akarjuk használni, vagy pedig a' sor' végén, midőn valamelly szó nem fér ki 's azt elválasztani kénytelenek vagyunk, p. o. A' gyalog-út rövidebb mint a' szekér-út; soká tanakodtak, vas-hidat építsenek è, vagy kő-hidat; a' gyorsan-tanulást hamar-feledés követi.

Zár-jel () olly mondás' rekesztésére szolgál, melly szorosán véve nem tartozik a' főbb mondáshoz, de mégis annak felvilágosítására szolgál; p. o. Tegnap elmentem volna hozzá (tudnillik megigérttem neki hogy meglátogatom) de közbe 's váratlanul jött sürgetős dolgom miatt nem lehetett.

Felhozó-jel vagy *Idéz-jel* („“) idegen mondás' közbe iktatásának jelentésére használtatik, mint: Nemzeti magyar nyelvünket sok kincscsel gazdagíthatná, ki különösen e' célbul hazánknak minden részét 's olly nemzetek' földét beutazná, mellyeknek nyelve a' mienkkel rokon, mint a' magyar tudós társaság is alapszabályaiban mondja: „Tagadhatatlan, hogy a' honi nyelv' csinosítására több segéd-eszköz vétethetik ... a' napkeleti rokon nyelvekből 'stb.

Nyugvó, v. *Gondolat-jel* (—), ezt akkor használjuk, midőn az olvasót meglepni vagy figyelmeztetni akarjuk; vagy midőn a' mondások nem következnek szoros és rendszer folyamban egymás után; vagy végre midőn semmi sem jut eszünkbe, p. o. A' magyar nyelv — ha kimiveltetik — sokkal szebb lesz a' mostani nyelvek' akármellyikénél.

Hézag-jelt (— — —) teszünk, midőn valami elhallgatatik, kihagyatik, vagy kitöröltetik.

Vessző (,) az értelmet kifejező rövidebb mondások után, vagy valamelly hosszabb kerékbeszéd' részei közé tétetik, mint: Csak a' nép mozditja elő sükeresen az ipart, egyesek nem, azaz: egyes birtokosak és bérlők nem. A'

mint az ifju gyöngé korában tanul, és a' mint igyekezett tehetségeit kifejteni stb.

Pontos - vessző (;) olly kettős mondás közé tétetik, mellynek második azaz utolsó része mintegy magyarázata az elsőnek; p. o. E' mi időnkben sok férfiú nem éri el azon időt, mi neki a' természet' urától ki van tűzve; mert ifjuságában kifogyasztja erejét; pedig erő nélkül nem élhetni.

Kettős-pont (:) akkor használtatik, midőn valamelly idegen mondásra hivatkozunk, vagy midőn az általános mondás' részei magyaráztatnak, p. o. Valaki azt állítja a' minap egyik hírlapban: a' rabság' ideje elmúlt Magyarországbán, de én kételkedem. Az ember' boldogságát teszik: testi épség, jó lelkismeret, kifejlett értelem és szabadság.

Pontot (.) teszünk minden teljes és egymástól független mondás után, valamint a' ki-nem-irt szavak után is, mint: A' tudományok' lelkes előmozdítója volt. A' szegényeket gyámolította. 'S az illy férfiúnak végre éhséggel küszködve kelle kimulnia. p. o. v. t. i. u. m.

Kérdő-jel (?) tétetik valamelly nyomozó, tudakozó 's kérdő mondás után, p. o. ki földözte föl Amerikát? Columbus Kristóf. Ki volt a' magyaroknak legjelesb királya?

Felkiáltó-jel (!) használtatik olly beszéd' vagy mondás' végén, mellyben nagy indulat mutatkozik, p. o.

Oh vándor ülj le bükköm' enyhelyében,

Kedvesnek sirja ez!

(Kölcsey.)

Kezdő-jelet (§) használunk kisebb felosztások' jelesére, p. o.

1. §. A' betűkről általában.

2. §. A' magánhangzókrul különösen.

Nyomadek-jel (‘) tétetik valamelly nagyobb fontosságú közbetett mondás' elején, p. o. hazánkban földmívelési szorgalmat igyekeznek ébresztetni, mit sükeresen csak úgy eszközölhetni, ha 'minden ember-lénynek tökéletes joga van elidegeníthetlen sajátot szerezhetni.

HARMADIK RÉSZ.

S Z Ó K Ö T É S.

Mi a' szókötés?

A' szókötés olly része a' nyelvtudománynak, melly ama' rendszabásokat tanítja, mellyek szerint a' szóknak úgy kell összfűggesztetniök 's egymás után következniök, hogy azokbul értelmes mondás alakuljon.

Hány főrésze van a' szókötésnek?

A' szókötésnek e' következő két főrésze van:

1. A' *megegyeztetés*, melly abban áll, hogy a' szók bizonyos tekintetben egymással megegyezzenek 's hogy bizonyos és némileg meghatározott renddel tétessenek egymás után; azaz, úgy köttessenek össze, hogy tökéletesen érteni lehessen.

2. *Vonzás*, mellynek tulajdonsága az: hogy egyik szó a' másikat bizonyos esetbe tétetni kívánja, azaz: a' névragasztásban használt ragoknak egyikét vagy másikat különösen felvétetni kívánja.

ELSŐ FEJEZET.

Megegyeztetés.

Mit értünk itt a' megegyeztetés alatt?

Megegyeztetés alatt értjük a' különféle szavaknak, jelesen pedig a' *neveknek*, *névmasoknak* és *igéknek* számban és személyben való összeillesztését, 's egymásra következői rendét, hogy azokbul értelmes mondás váljék.

Mi a' mondás és hányféle?

Mondásnak nevezünk minden kimondott egyes ítéletet. Midőn például mondom: *a' nap hosszú*; vagy, *az éj*

rövid; vagy, *Magyarország termékeny*; ezen példának akármellyike, mon dás.

Hány és minő részekből áll minden mondás?

Minden mondás *három* részből áll, mellyek: a' *tárgy* (alapszó), az *ige*, és a' *tulajdonítmány*. Minden mondásnak főrésze a' *tárgy* vagy *alapszó*; a' tulajdonítmány csak a' tárgynak *minőségét*, *tulajdonságát* jelenti; az *ige* pedig a' kettőt összeköti, azaz: a' *tulajdonítmányt* az *alapszóhoz* csatolja, 's erősíti, hogy a' tulajdonítmány által kifejezett minőség illeti é vagy nem illeti a' tárgyat. A' beszédnek minden egyéb részei csak a' mondás' kiegészítői gyanánt tekintetnek. Ezen mondásban: *az isten mindenható*, isten a' tárgy, mindenható a' tulajdonítmány, van az ige, melly azonban többnyire kimarad.

Minő beszédre sz teszi az alapszót?

Az alapszó lehet: *név*, *névmás*, és határozatlan mód-beli *ige*; a' tulajdonítmány rendesen *melléknév*, péld. e' mondásokban: Az élet rövid, én józan vagyok, tanulni szükséges; *élet*, *én*, *tanulni* alapszók; *rövid*, *józan*, *szükséges* tulajdonítmányok; az elhallgatott *van* és *vagyok*, igék vagy kapcsolók. — Az összekötő ígéről azt kell itt megjegyeznünk, hogy csak a' jelentő mód' jelen idejének egyes számu harmadik személyében marad ki, de a' többi időekben kitétetik, p. o. az ember mindig gyarló volt 's gyarló is lesz en.

Hányféleképpen mondathatik a' mondás?

A' mondás többféle lehet, ugyan is:

1-ör) *Egyszerű*, midőn nincsenek részei; p. o. az ember meglegedetlen.

2-or) *Összetett*, midőn több kisebb, egy nagyobb egészsze alakul. 'S ekkor az, mellytől a' másik függ, *főmondásnak* mondatik, azok pedig mellyek ettől függnék, *mellékmondásoknak* neveztetnek, p. o. „Azt állítom, hogy a' tiszta lelkisméret minden kincseknél többet ér; 's azon ember, ki ezt nem érzi, igazán boldog sohasem lehet.“ Itt

négyszó van, 's ezek közt kettő fő: Azt állítom, *főmondás*; hogy a' tiszta lelkisméret minden kincseknél többet ér, *mellekmondás*; 's azon ember, ki ezt nem érzi, *második főmondás*; igazán boldog nem lehet, *másik mellekmondás*.

3-or) *Teljesnek* mondatik, midőn alkató részei mind kitétetnek, p. o. a' tiszta lelkismeretű ember nyugottan várja a' halált.

4-er) *Hiányosnak* neveztetik, mikor valamellyik alkató rész ki van hagyva 's csak alattomban értetik; p. o. *romban a' ház*; *hová mégy?* *Pestre*; itt az öszszekötő igék: *van*, *megyek*, *kimaradtak*. — Úgy szinte hiányos, sőt tökéletlen, midőn két alkató rész kimarad, p. o. *tanulok*; e' mondásban a' névmást *én*, és részesülőt *tanuló*, kell értenünk, t. i. így: én tanuló vagyok.

5-ör) *Tökéletlen*, midőn alatta értetik az alapszó, ige 's tulajdonítmány; p. o. *Hajh! Igen! Nem*; ide tartoznak az indulatnak egyéb hangjai is. — A' *hajh* alatt értem: *fájlalom*, mellyben van: *én fájlaló vagyok*. *Igen* alatt: *akarok*, azaz: *én akaró vagyok*.

Hányféle az alapszó, 's tulajdonítmány?

Az alapszó lehet:

1. *Egyszerű*, midőn csupán egy magányos lényt (személyt vagy dolgot) jelent, p. o. az ember halandó.

2. *Öszszetett*, mikor több 's különmemű lényt fejez ki, mint: A' nap, a' hold, a' csillagok égi testek. A' víz, a' kenyér, az alvás szükségesei.

A' tulajdonítmány is lehet:

a) *Egyszerű*, midőn az alapszónak csak egy tulajdonságát fejezi ki, p. o. Az éj sötét; vagy: a' kenyér szükséges.

b) *Öszszetett*, midőn az alapszónak egynél több tulajdonságát fejezi ki, mint: az ember okos, bölcs, előrelátó.

ELSŐ CZIKKELY.

A' nevek' megegyeztetése 's helyzete.

Mit kell tudnunk a' nevek' megegyeztetéséről és elhelyeztetéséről?

A' nevek' megegyeztetéséről 's elhelyeztetéséről a' következőket szükséges tudni:

1-ör) A' név, akár tulajdon akár köznév, sőt a' melléknév is, ha főnév helyett áll, az igével számban és személyben megegyez, 's a' mondanak rendszerint elejét foglalja el, p. o. A' gyermek csintalankodik; az emberek szomorkodnak; a' vétkesek néha lakolnak, de sokszor az ártatlanok is szenvednek.

2-or) Ha két, három, sőt több, egy fogalmat jelentő név jó is elő a' mondanban, mégis csak az utósó név ragad, p. o. Szent István első magyar királytól nyerték a' papok jövedelmeiket.

3-or) Ha két vagy több, egyes számú név fordul elő a' mondanban kötszóval, az ige többes számba tétetik, p. o. Révai Miklós és Versegli Ferencz egymással ellenkeztek.

4-er) Ha első, második és harmadik személyi név van a' mondanban, — minthogy az első személy előbb való a' másodiknál, ez ismét a' harmadiknál, a' következőkre kell vigyáznunk:

a) ha első és második személy jó elő, az ige az első személyi többes számba tétetik, mint: *te és én olvasunk.*

b) ha első és harmadik személy fordul együtt elő, az ige akkor az első személyi többesbe tétetik, p. o. *én és János tanulunk.*

c) ha pedig második és harmadik személy fordul elő, az ige a' második személyi többesbe jó, p. o. *Lajos és te sétáltok.*

5-ör) A' vezeté- vagy családnév mindig a' keresztnév előtt áll, p. o. Hunyadi János, Ujlaki Emma, Deák Ferencz, Kisfaludy Károly 'stb.

6-or) A' méltóságot, hivatal, tisztséget, művészetet 's mesterséget jelentő nevek a' keresztnév után, vagy ha ez nincs a' mondásban, a' vezetéknév után tételnek, p. o. Korvinus Mátyás király, Széchenyi István gróf, Gergely pápa, Klauzál követ, Ferenczy szobrász, Szilágyi gombkötő 'stb.

Mit kell tudni a' melléknevek' megegyeztetéséről?

A' melléknevek' megegyeztetéséről a' főnevekkel a' következőkre szükséges figyelmeznünk:

1-ör) A' tulajdonságot jelentő melléknév, ide értvén a' részesülőt is, szabály szerint a' főnév előtt áll; még pedig sohasem változva, 's a' főnévvel sem számra, sem más módosulásra nézve meg nem egyez, p. o. Szorgalmas ifju; szorgalmas ifjak, szorgalmas ifjunak, szorgalmas ifjaktól, az érző szív, az érző szivek, az érző sziveket; halandó embereket 'stb. Ugyan is semmiképen nem volna jól monbva: szorgalmas o k t u l ifjak t u l.

2-or) Ha a' melléknév után, azaz a' főnév és az el ül- álló melléknév között *névmutató* van, számra nézve megegyez a' melléknév az utána következő főnévvel, de egyéb esetekre nézve nem, p. o. nem szorgalmas o k az ifjak, haland ó k az emberek, hideg e k az éjszakák.

3-or) Ha a' melléknév a' főnév után jó elő, az ezzel minden ragi módosulásban megegyez; mint: pénzt keveset kapott, de jószágot eleget; fia n a k jó k n a k kell lenniök, mert jól nevelte őket, de a' lányok könnyelmű e k, hiúk 's dologtalan o k.

4-er) A' többséget jelentő, következő melléknevek: sok, kevés, temérdek, legtöbb, több, kevesebb, legkevesebb, tenger, a' főnevet egy' es számba kívánják, p. o. tenger nép gyűlt az utczára össze; kevés ifju fordítja haszonra tanulási éveit; sok jó szándék, sok jó terv enyészett már el. — Ide tartoznak

5-ör) A' mennyiséget jelentő melléknevek, vagyis számnevek is; ezek s e m tűrnek maguk után többes szá-

mot, p. o. *tíz év* múlva jó vissza; *két hónap* alatt könnyen elvégzi; *hisz mértföld*; — *két-száz* darab kőrmöczi arany.

6-or) Ha a' melléknév nem csak egy alapszónak, hanem többnek tulajdonítmányaul szolgál, a' többesbe tétetik; p. o. az oroszán, farkas és tigris kegyetlenek; a' juh és galamb legszelidebbek.

MÁSODIK CZIKKELY.

Névmások.

Mit kell megjegyeznünk a' névmásokról?

A' névmásokról a' következőket szükséges megjegyeznünk:

1-ör) A' személyes névmások: *én, te, ő, mi, ti, ők*, az igék előtt rendszerint kimaradnak a' mondásban, mivel az igéknek ragvégzetei névmásokbul módosultak; következőleg minden ige jelenti a' névmásoknak egyikét vagy másikat, p. o. *írok, iratok, olvasa, olvasunk, mit dolgoztatok?* stb.; ezen igéknek ragvégzetei e' névmásokbul eredtek: *én, ti, ti, ő, mi, mi, mi*, mi eredetileg így volt: *ir én, irtik, olvasó, olvasmink, dolgoztik*.

2-or) Ha a' nyomadék, vagyis a' mondás' ereje a' személyes névmáson nyugszik, akkor ez kitétetik; mi főkép akkor történik, midőn a' mondásban e' kérdés: *ki?* vagy *kicsoda?* vagy alattomban értethetik, vagy nyilván kitétetik, p. o. *te* akartad azt a' zavarodást; nem *én* beszéltem vele, *mi* elvégeztük dolgunkat. *Ki* volt nálam? *én* voltam.

3-or) Ha a' személyes névmás alapszó gyanánt áll a' mondásban, mindig a' mondás' elejére tétetik; p. o. *én* beteges vagyok; *ti* gazdagokká lettetek; *ő* senkinek sem hiszelkedik.

4-er) A' kérdező mondásban a' személyes névmás igen gyakran hátul tétetik, p. o. Hol voltál *te*? Hová mentek *ti*? Azonban elöl is állhat, mint: *mi* hová mentünk? *én* hol voltam? De ha a' mondás' nyomadéka a'

személyes névmásra esik, ez akár magánosan, akár a' hozzá tartozó melléknévvel elül áll; p. o. *Ti* volnátok képesek arra? *Te* merészelsz nekem ellenmondani?

Mit kell észrevennünk a' személyes névmás te ti második személyről?

A' *te ti* második személyről kell tudnunk, hogy helyettük néha tiszteletből más kitétel használtatik, 's akkor az ige harmadik személybe tételik, ugyanis:

1-ör) *Ked* vagy *kend*, a' többes számban *ketek* vagy *kendtek*; p. o. hová megy *ked*? hol volt *kend*? Mikor jöttek meg *ketek*? Honnét kapták *kendtek*?

2-or) Némelly vidéken, mint nevezetesen Dunán tul, Fehér-, Győr-, Veszprém megyékben a' *te ti* helyett *ő ök* vagy *ü ük* használtatik, p. o. *ü* is ott volt? *ük* is elmennek? — mit a' hazának egyéb vidékein, vagy inkább általában ekkép tesznek ki: *maga* is ott volt? *maguk* is elmennek?

3-or) A' csinosbultak e' szólást ekkép változtatták; *kegyed*, *ön*; *kegyetek*, *önök*, p. o. *kegyed* igen jól játszik: *ön* kiabált tegnap a' kávéházban? *kegyetek* mondták? *önök* itt maradnak.

4-er) A' reformáta vallásu hivek pedig: *kegyelmed*-et 's *kegyelmetek*-et használnak, p. o. Jöjön *kegyelmed* hozzám; *kegyelmetek* nem voltak a' szentegyházban, kár! a' pap igen jól papolt.

Mire kell ügyelni a' birtokos névmásoknál?

A' birtokos névmásoknál következőkre kell ügyelnünk:

1-ör) Az önálló birtokos névmás (*enyém*, *teed*, *övé*, *mienk*, *tietek*, *övék*) mindig előre bocsátott birtoknév után tételik csak, magánosan sohasem használtatik, p. o. *teedet* látták, *enyémet* meghozták 'stb. E' mondást természetesen senki sem érti, ha csak valami már előbb nem említettik, mihöz e' névmások tartozhatnak p. o. A' cselédek megérkeztek, a' *teedet* látták a' piacon; a' ruhák elkészültek, *enyémet* már tegnap meghozták.

2-or) A' névmással ragasztott birtokos név ekkép helyeztetik: Azon név, mellyhöz valamelly birtok tartozik, elűl, ama dolog pedig (néha személy is lehet) melly hozzá tartozik, hátul tétetik; p. o. A' *Dunának mélysége*, a' *nápnak hosszúsága*; a' *tűznek melegsége*. A' birtokos esetnek *nak nek* raga ki is maradhat; p. o. a' *Duna'* szélessége; a' *város'* kerülete; a' *tűz'* melegsége 'stb.

3-or) Az *é* birtok-névmásos nevek éppen úgy, mint fölebb 1-ső pont alatt mondatott, csak valamelly előre bocsátott mondas után használthatnak, magánosan sohasem. Valamint ezeket: *enyém*, *teed*, *őé* vagy *övé*, *mienk*, *tietek*, *őek* vagy *öék*, így magánosan senkisésem érti, úgy ezeket sem: *Jánosé*, *gyermeké*, *városee*; mert nem tudhatni, mi az *enyém*, *teed*, vagy mi *Jánosé*, *gyermeké*; hanem az előre bocsátott név értelmesíti, p. o. ez a' *könyv* *enyém*; ez a' *ház* *Jánosé*; ez a' *toll* a' *gyermeké*; ez az *óra* *teed*; ez a' *ló* *őé* vagy *övé*. *)

HARMADIK CZIKKELY.

Az igék' megegyeztetése 's helyezete.

A.) Cselekvő igék.

Mit kell tudnunk az igék' helyzetéről 's megegyeztetéséről?

Az igék' helyzetéről 's megegyeztetéséről a' következőket szükséges tudnunk:

1-ör) A' rendes vagy közönséges beszédfolyamu mondasban az *ige*, akár szabályos akár rendhagyó legyen, végrül szokott állni; p. o. Dél előtt *írok*, délután pedig *olvasok*. Könyveit mind *eladta*, de képeit 's földabroszait *megtartotta*.

*) Hogy az *é* nem csupa rag, mint egyéb eseti ragok, p. o. *nak*, *at*, *tól* 'stb, hanem birtok, kitetszik e' többi birtokos névmásokbul; én *em*-re, te *ed*-re, ő *e*-re, *é*-re és *i*-re módosult; a' mély hangnakban pedig *om*, *od*, *a*-ra; p. o. enén — *enem* — *enyém*, tete — *teed*, őó — *őé* vagy — *Jánosé*; nekén — *nekem*, nekte — *neked*, nekő — *neke* — *neki*.

2-or) Minden személyes igének a' három módban kell alapszavának lenni, melly azonban néha csak alattomban értetik; p. o. Az, ki kötelességének eleget nem tesz, boldogtalanná teszi magát. Ez kettős mondás, két alapszó: *az*, *ki*, 's két személyes módbeli ige: *tesz*, *teszi*, van benne. *Dolgozol ma?* az alapszó *te* alattomban értetik.

3-or) Minden ige, személyre és számra nézve, meg egyez az alapszóval; p. o. *Én* keveset dolgozom, de *te* még kevesebbet (t. i. dolgozol). Az aratók már kimentek; a' kaszások haza jöttek.

4-er) Ha az alapszóbeli nevek hasonértelműek, az ige *egyes* számba tételhetik; p. o. esze, elméje magas polczra emelé.

5-ör) Ha az alapszóbeli nevek *vagy* kötszóval kapcsoltnak egybe, az ige *egyesben* marad, p. o. Esze vagy pénze nem jó kérdésbe. — De ha a' *vagy* kötszóval egybefoglalt alapszók különböző személyűek, az ige *többes* számba tételik a' nemesebb személylyel egyeztetvén meg, mint: ők vagy ti elmentek. Te vagy én itt maradunk.

6-or) Ha az alapszók között egy olyan találtnak, melly a' többbit magában foglalja, millyenek: *senki*, *semmi*, *minden* 'stb. az ige *egyes* számba tételik; p. o. A' szemek, a' hangok, a' lélek, *minden* bájol rajtad. De e' szó: *mind*, inkább többesbe kívánja az igét, p. o. A' szem, a' hang, a' mozdulat *mind* bájolnak rajta.

7-er) Midőn két alapszó köttetik ezen kötszók által öszsze: *mint*, *valamint*; akkor az ige az első alapszóval egyez meg, a' második alattomban értett igének levén alapszava; p. o. Ő is, *mint* mi, a' közjót igyekszik előmozdítani.

8-or) A' következő igehatározók: *sokan*, *kevesen*, *elegen*, *nehányan*, *többen*, *legtöbben*, *számosan*, az igét többes számba kívánják, p. o. Sokan voltak, de végig kevesen maradtak.

Mikor áll mégis az ige inkább a' mondás' elején?

Az ige a' mondás' elején áll inkább, midőn

1-ör) Különös hangnyomaték nyugszik rajta, azaz midőn a' mondás' ereje az igében fekszik 's azt kitüntetni akarjuk, p. o. Dolgozik ő, de süketlenül.

2-or) Parancsolást jelentő mondásokban, p. o. Ird le ezt a' lapot. Vidd a' postára ezt a' levelet. Menjetek haza. Kérdezzétek meg tőle.

3-or) Midőn a' mondás kérdést jelent, p. c. Hoztál papirost? Voltatok a' színházban? Ebédeltetek már? Megmondtad neki? — Azonban ha illy kérdező mondásokban a' nyomaték nem az igen, hanem az alapszóra vagy annak valamely kiegészítőjére esik, az ige nem áll elül, p. o. Neki mondtad meg? A' színházban voltak kegyetek? Már régen meghalt atyád?

B.) A' kell és van igék' használata 's helyzete?

Miként helyezettik a' kell ige?

A' kell ige következőleg használtatik: Azon igehatározó, melly az igével elül összszeiratni szokott, tőle elválasztatik 's a' *kell* személyetlen ige közé tétetik, p. o. *át kell* mennem Budára. Nem hittem volna, hogy nekem *be kelljen* mennem. Meg *kellene* már egyszer adnod. Nekünk nem sokára *el kellend* válnunk. — Egyébiránt vannak emberek, kik az időkben így használják írásaikban: Átmennem kell; megírnom kellene, 'stb. de ezen mód nyelvünk' természete ellen van.

Mit kell tudnunk a' van ígéről?

A' van ígéről azt kell tudnunk (melly *kötő* vagy *kapcsoló* igének is nevezethetik, mivel az alapszót és tulajdonítmányt egy értelmes mondássá köti össze), hogy midőn a' jelentő mód' *jelen* idejében, mind az egyes mind a' többes szám' harmadik személyében — akár igenlegesen akár nemlegesen — a' tárgy' vagy alapszó' tulajdonságát állítjuk vele, *kihagyatik*, p. o. Én beteg vagyok, te beteg vagy, ő beteg(nem tétetik ki a' *van*), mi boldogok vagyunk, ti boldo-

gok vagytok, ők boldogok (és nem: ők boldogok *vannak*); én nem vagyok gazdag, te nem vagy gazdag, ő nem (—) gazdag. Ez a' toll rosz. — A' te kalapod fehér (nem: fehér *van*). Azok a' kertek szépek (nem: szépek *vannak*) 'stb.

Azonban, mint a' főlebb mondott szabályból is érthető, a' többi módokban és időkben kitétetik, p. o. Én szorgalmas *valék*, te gazdag *valál*, ő gazdag *vala*. Ha én fiatal *volnék*, ha ő fiatal *volna*, ha ők fiatalok *volnának*.

NEGYEDIK CZIKKELY.

A' kötszók' 's igehatározók' helyzetéről.

Miként kell az igehatározókat, kötszókat 's más kisebb jelentésű beszédrészeket elhelyezni?

Egészen 's pontosan meghatározni: hol foglaljon helyet a' mondásban a' kötszó, hová helyeztessék az igehatározó, igen nehéz volna, de szükségtelen is; mert szókötésünk sokkal szabadabb, mint hogy szabályokat állíthattunk föl, hogy p. o. az igehatározó csak itt meg itt álljon, a' mondat' kezdetén, vagy közepén vagy végén; azonban általánosan véve annyit megjegyezhetünk, hogy azon szavak, mellyeket különös hangnyomattal nagyobb hatás végett ejtünk, elül tétetnek, p. o. senki sem volt otthon. Falura akartam menni. Hé t esztendeig raboskodott.

Mellyek mégis a' megtartandó szabályok?

A' következő igehatározók: *át, be, el, ki, meg, le, fel, föl, össze, vissza, szét*, legnagyobb figyelmet érdemelnek, mellyek' helyzetéről a' következő szabályok alakultak:

1-ör) Ha a' mondásnak *tiltó, parancsoló és tagadó* értelme van, ezen igehatározók nem elébe, hanem utána tétetnek az igének, 's nem összeírva — mint elül szabály szerint történik — hanem elválasztva, p. o.

Tiltólag: *átmegy, átvisz, átenged, behi, elkölt, kifizet* 'stb. Ne menj *át*, ne vidd *át*, ne engedd *át*, ne híjátok *be*, ne fizessék *ki* 'stb. — Vagy pedig a' tiltást jelentő *ne*

igehatározó az említett *át*, *be*, *ki*, *le* 'stb. igehatározók és ige közé tétetik, mindegyik külön választva, 's akkor az igehatározó elül marad; p. o. *át ne menj*; *át ne vidd*; *át ne engedd*; *be ne híjátok*; *ki ne fizessétek*; *szét ne szórjátok* azt a' magot 'stb.

Parancsolólag: *átad*, *összszehi*, *megizen*, *leir*, *viszszakiván*, *elvisz* 'stb. Add *át* neki e' leveleket; *híd össze* az embereket; *izenjétek meg* nekik; *irják le* kegyetek e' számadásokat; *fizesd ki* a' szabót 'stb. — Ide a' parancsoló módhoz tartozik a' *kapcsoló mód* is, mellyek közel rokonok, vagyis inkább a' kapcsoló mód csak szelidült neve a' parancsoló módnak, p. o. *kérlek vidd el* neki ezt a' könyvet; azt mondta *hogy írj le*; *ugyan add vissza* neki; *nem mennél el* hozzá 'stb.

Tagadólág: *Beszámol*, *levon*, *meghal*, *felgyógyul*, *elutaz* 'stb. Nem számol *be*; semmit sem *von le*; én azt hiszem, nem hal *meg*; nem gyógyul *fel*, 'stb. — De ha a' mondat két részből áll, vagyis inkább kettős, és a' másodikat *hogy* kötszó előzi meg, az érdeklött igehatározók elül *összszehi*rva használtatnak, p. o. Nem hiszem, *hogy felgyógyul*; nem kívánom, *hogy meghaljon*; nem gondolom *hogy visszajő* 'stb. *)

2-or) Ha a' mondásnak kérdező értelme van, 's vagy névmáson vagy igehatározón kezdődik, p. o. Mikor *adtad el* a' gyapjút? Hány forinton *kelt el* mázsája? Miért nem *jötetek vissza*? Kinek *mondtad meg*? Kik *osztották szét*? 'stb. — Egyébiránt az ige 's tőle elválasztott igehatározók közé más igehatározó is tétetik, p. o. Miért nem *jöttél mingyárt be*? *Hogyan tűnhettek oly hirtelen el*? 'stb.

*) Vannak azonban esetek, hogy e' szabályok' ellenére is az igehatározó elül tétetik, midőn tudnillik a' mondás' ereje az igehatározóra esik, p. o. *ne át vidd* hanem *be vidd*; nem *meghal*, hanem *meghalt*; ez igehatározók itt: *át*, *be*, inkább névhatározót jelentenek, p. o. *által*, *be vidd* 'stb.

3-ör) Ha az igét *két* igehatározó előzi meg 's a' másodikra nyomadék esik, szinte hátul tétetik az igével elöl özszeiratni szokott igehatározó, p. o. ma két órakor jövők *el*; holnap *kétszer* írom *le*; azt semmi esetre nem adom *el* neki; máskor nem viszem *ki*, 'stb. *)

4-er) Ha az ige határozatlan módban van 's más ige előzi meg, a' határozó elül az igével özszeiratik, p. o. Mikor fogod *megfizetni*? Hol akartok *megszállni*? Mért igyekszel benünket *elhagyni*? Hányszor akartatok vele *fölhagyni*? 'stb.

5-ör) Ha a' mondásban az igét számnév előzi, melyre nyomadék esik, az igehatározó hátul elválasztva tétetik, p. o. Háromszáz forinton adta *el*; kétszáz forinton vette *meg*; ezer forintért vállalta *fel*. **)

MÁSODIK FEJEZET.

Vonzás.

Mit értünk a' vonzás alatt?

Vonzás alatt értjük a' beszédrészeknek azon sajátosságos tulajdonságát, mellynél fogva egyik szó egy, másik

*) E' szabályok azonban még igen hiányosak, mert nyelvünkben nem is igen lehet szorosan meghatározni, melyik beszédrész tétessék elül, melyik kövesse az elsőt, melyik a' másodikat; ugyanis egy mondat többféleképp tétetik, p. o. 1. Tegnap megfürdöttem a' Dunában; 2. Tegnap a' Dunában fürdöttem meg; 3. Tegnap fürdöttem meg a' Dunában; 4. A' Dunában tegnap megfürdöttem; 5. A' Dunában tegnap fürdöttem meg. — Tehát úgy leszen a' rend, mint az értelem kívánja.

**) Mind ezeket másképp is mondhatni, ha a' beszéd' értelmessége úgy kívánja, p. o. *kétszáz* forinton vette meg; e' mondásban a' *kétszáz* szón fekszik az erő; — *kétszáz* forinton *megvette*. e' mondásban pedig, *meg* határozóra esik a' nyomadék, 's azt jelenti, hogy nem hagyta ott, vagy másnak, hanem valósággal a' vevés megtörtént.

más módosulási ragot kíván; p. o. Nem tetszik atyjá-
nak; már reggelre Pesthez közelítettem; a' kegyed
neje éppen egyidős hugom' férjével; alkalmatlan-
nak gondolom arra a' hivatalra 'stb. Itt látható, hogy ez
ige *tetszik* nak ragot kíván; a' *közelít* hez, az *egyidős*
melléknév, vel, az *alkalmatlan* ra felható ragot ohajt. —

Azon szókat, mellyek kívánják hogy az utánuk kö-
vetkező szók ilyen vagy olyan ragot vegyenek föl, *vonzó*-
zóknak, azokat pedig, mellyek a' ragokat fölveszik, *vonzottaknak* nevezzük.

ELSŐ CZIKKELY.

Melléknevek.

Mit kell a' melléknevek' vonzásáról tudni?

A' melléknevek' vonzásáról e' következőket szüksé-
ges megjegyezni:

1-ör) *ba be* (beható) ragot kívánnak e' következők:
fáradt, okult, szerelmes, unt, tanult, gyakorlott; p. o.
bele *fáradt* a' munkába; *szerelmes* a' hugába; bele
unt a' munkába; bele *tanult* már sorsába. — Mint lát-
ni való: *fáradt, okult, unt, gyakorlott, tanult*,
részesülők vagy igenevek, 's mint igék, éppen e' rago-
kat kívánják; alább látandjuk.

2-ör) *ban ben* (marasztaló) ragot ohajtanak: *akaratos,*
állhatatos, bűnös, biztos, bizó, bizonyos, fáradhatlan, gya-
korlott, gyakorlatlan, gyanús, foglalatlan, jártas, járatlan,
munkás, lassu, részes, tehetlen telhetlen, veltkes; p. o. áll-
hatatos a' jóban; nem vagyok bizonyos abban; legjárat-
lanabb a' hön történetekben.

3-ör) *bol böl* vagy *bul bül* (kiható) ragot kívánnak,
okos, tudós, oktalán, tudatlan, p. o. könyvből igen tudós:
de fejből szörnyű tudatlan.

4-er) *ért* (okadó) ragot ohajt: *kezes, becses, kezeske-*
dő, háládatos, háládatlan 'stb. p. o. én *kezes* leszek ér-
ted; ő *háládatlan* az iránta bizonyított jószágomért.

5-ör) *hoz hez höz* (közelítő) ragot kívánnak: *hasonló, illő, illendő, illetlen, hajlandó* (ra), *hajló* (ra), *jó* *), *rossz, kegyes, hasonlítható* 'stb, p. o. az unokák nem hasonló k az ősekhöz; hajlandó hozzám; illetlen hozzánk.

6-or) *on, en*, (alapító) ragot ohajt: *álló, csüngő*, p. o. barátomon álló dolognak nem egy hamar lesz vége; a' haj szálon csüngő életet az ügyes orvos gyakran megmenti.

7-er) *nak, nek* (tulajdonító) ragot ohajtanak: *adós* (val), *ártalmas, alkalmas* (ra), *illő, illetlen* (hoz), *káros, kedves, kétséges, szükséges, szükségtelen, szent, homályos, tulajdon, engedelmes, engedetlen, kedvező, szabad, kíváncs, unalmas, veszedelmes, világos* 'stb. p. o. ártalmas a' betegnek; a dós a' szabónak; mégis adós azzal a' néhány forinttal? Nekem ez alkalmas volna; senkinek sem szabad 'stb. — Ezek közül némelyek, *előtt* magánsan álló névhatározót is szeretnek, mint: *homályos előttem, kedves előtted; nekem kétséges, vagy előttem kétséges*, 'stb.

8-or) *nál, nél* (veszteglő) ragot kíván: *szébb, jobb, nagyobb, idősb, erősebb*, 's általában a' melléknevek mind, a' hasonlító fokozaton állván; p. o. nagyobb az atyjánál; kisebb az öccsénél; szébb a' rózsánál 'stb.

9-er) *ra, re* (felható) raggal állnak: *alkalmas, alkalmatlan, büszke, érdemes, érdemetlen, hajlandó, méltó, méltatlan, haragos, gyöngé, ügyes* (ban), *ügyetlen*, például: nem mindenik érdemes a' jutalomra, ki verseket írt; — szegény fiu ő méltatlan arra a' büntetésre; — hajlandó tanácsomra.

*) Némely melléknevek kétféle ragot is kívánnak, mint p. o. *jó, hoz* vagy *nak* ragot; hajlandó *hoz* vagy *ra*, mit rekesz közé tenni szükségesnek véltem, hogy a' tanuló azonnal eligazodhassék rajta.

10-er) *rol, röl, vagy rul, rül* (leható) ragot kívánnak: *híres, nevezetes, dicséretes* 'stb. p. o. Miskolcz kegyeréről híres; Tokaj boráról nevezetes.

11-er) *tol, töl* vagy *tul, tül* (távolító) raggal állnak *független, függő (on), beteg, édes, bűdös, gyöngé, erős, mocskos, szennyos, piszkos, sovány, kövér, tiszta* 'stb. p. o. a' munkától erős; a' szennytől bűdös; a' czukortul édes 'stb. — Ezen melléknevek miatt névhatározóval is állhatnak, mint: a' rossz élet miatt olly sovány; a' sok gyógyszer miatt olly gyöngé.

12-er) *ul, ül* (mutató) ragot kíván: *szánt, adott, kért, ígért, kitűzött, ajánlott, 's a' mult részesülőknek nagyobb része, mint: a' kitűzött jutalmul küldöm; fogadd az ígért emlékül* 'stb.

13-or) *val, vel* (segítő) ragos neveket kívánnak: *elfoglalt, egyidős, egyenlő, egyáru, egykoru, határos, teljes, teli; p. o. hugával egyidős; malasztal teljes; Magyarország délről Serviával határos.*

14-er) *vá, vé* (fordító) ragot ohajtnak némelly részesülők, mint: *bájolt, ígézett, bűvölt, varázsolt, változott, lett; p. a' kegyetlenbül szeliddé varázsolt ember.*

15-ör) *íránt* névhatározót ohajtanak: *hű, idegen, hideg, meleg, érzékeny, hajlandó, kegyes, jó, szelid, kegyetlen, p. o. légy hű hazád íránt; nagyon hideg volt írántam.*

16-or) *nélkül* névhatározót kívánnak: *szűkölködő, ellehető, megélhető, p. o. a' pénz nélkül szűkölködő mai időben nem igen boldogul.*

17-er) *at, ot, et* (szenvető) ragot kívánnak nagyobb részint minden részesülők, mint: *rontó, aratott, látott, halott, keresett, gyűjtött* 'stb. p. o. a' hazáját rontó nem méltó hogy annak kebelén lakják; sokat látott v. tapasztalt ember.

18-or) Némelly *u, ü* végzetű melléknevek más melléknevet kívánnak magok előtt, p. o. *tiszta* keblű ifju; *gyönyörű* természetű lány; *rossz* természetű ember 'stb.

M Á S O D I K C Z I K K E L Y.

I g é k.

Mit kell tudni az igék vonzásáról?

Azon kívül, hogy minden cselekvő ige és a' közép-igéknek is nagy száma szenvedő esetet kíván, vagy legalább fölvehet, mint: *levelet írok, sokat jártam, keveset gondolkozik* 'stb. következőket kell tudnunk:

1-ör) *tol, töl* vagy *tul, tül* (távolító) ragot kíván minden szenvedő ige; p. o. embertársaitul szerettetik; ők mindenkitől dicsértetnek.

2-or) *ban, ben* (marasztaló) ragot kívánnak: *büszkélkedik, csalatkozik, foglalatoskodik* (val), *gyönyörködik, kétkedik* (rol) 'stb. p. o. tudományában büszkélkedik; ő leginkább a' lovakban gyönyörködik; rosszban törí fejét; szörnyen megcsalatkoztam benne.

3-or) *ba, be, bele* (beható) ragot ohajtanak: *keveredik, ereszkedik, elegyedik, avat, vág, ígtat, bocsátkozik* 'stb. p. o. nem merek bele vágni; rossz társaságba keveredett; igtasd a' jegyzőkönyvbe; szóba ereszkedtek.

4-er) *hoz, hex, höz* (közelítő) raggal használtatnak: *beszáll, beszélődik, dörgölődzik, folyamodik, hajlik, hasonlít, illik* (nak), *járul, közelít, közeledik, kívánczik, száll, szól, mér, betér, szegődik, vonzódik, vágyakodik* 'stb. példák: nem illik hozzád, v. neked nem illik; a' főbíróhoz folyamodott; ha erre jő, térjen be hozzám; a' falhoz dörgölődött; kihez szállt be?

5-ör) *ig* (határvető) ragot ohajt: *küzd, hat*; p. o. halálig küzdött; lélekig hatott.

6-or) *nak, nek* (tulajdonító) raggal tételnek: *kinálkozik, hiszlik, izlik, javasol, beszámít, ajánlkozik, ellenmond, örül, illik, hazudozik, születik, tartozik, látszik, tetszik, remlik, hisz, vél, ad, tanácsol, ígér, ízen* 'stb. tudniillik a' cselekvő igéknek nagy része; p. o. neked hoztam; kinek ígérted? beszámítom neki: kinek adtad? ő költőnek született; nagyon örültem neki; megizentem az atyjának; én jót tanácsoltam nekik; inasnak ajánlkozik.

7-er) *on, en* (állapító) ragot kívánnak : *álmélkodik, átbuvik, eligazodik, eliszonyodik* (től), *áthat, csügg, kegyetlenkedik, fenakad, koczkáz, uralkodik, megnyugszik* 'stb. p. o. nem igazodhatik el *azon* badar beszéden; átbuvik a' kerítésen; szörnyen kegyetlenkedik a' cselédeken; *azon* leszek, hogy 'stb.

8-or) *ra, re* (felható) raggal tétetnek : *aggyarkodik, alkuszik, árulkodik, gyanakodik, hívatkozik, hallgat, figyelmez, emlékezik, int, ösztönöz, magyaráz, ügyel* 'stb. p. o. ő mindig jóra intette; nem hallgat intéseire; haragszik valakire.

9-er) *ért* (okadó) ragot vétet föl : *kezeskedik, jótáll, bűnhődik, lakol, meglakol* 'stb. p. o. azért meglakolsz; nem állhatok jót érte; mi kezeskedünk barátunkért.

10-er) *rol, röl* vagy *rul, rül* (leható) ragot kívánnak : *gondoskodik, kérdezősködik* (felőle), *aggódik, tudakozódik, gondolkodik, emlékezik* 'stb. p. o. ne aggódjál arról; nem gondoskodik gyermekei' neveléséről; eleget kérdezősködtem róla vagy felőle.

11-er) *tol, töl, vagy tul, túl* (távolító) raggal használatnak : *fel, foszt, irtózik, iszonyodik, elijed, megijed, elfordul, elbucsuzik, elszökik, megszökik, elfujzik, megbetegszik, megbolondul* 'stb. p. o. a' gombátul bolondult meg; nagyon félek a' hidegtől; tegnap bucsuzott el tőlünk.

12-er) *val, vel* (segítő) ragot ohajtnak : *bajlódik, alku- dozik, boldogul, gondol, kérkedik, egyezkedik, meglegszik, beéri, czivódik, koczódik, rendelkezik, bibelődik, mulat, vesződik* 'stb. p. o. meglegszem vele; mindig semmiségekkel bibelődik; a' gyerekekkel vesződik; ő még nem rendelkezhetik jószágaival, v. jószágairól.

13-or) *vá, vé* (fordító) ragot kívánnak : *lesz, változik, átváltozik, törik, varázsol, bájol, változtat, válik* 'stb. p. o. ez a' fa, ha soká vízben áll kővé válik v. lesz; ő pappá akart lenni, de jobban meggondolta magát; azt mondta, ha megkerítheti, porrá töri; szoborrá varázsolt; a' hernyó pillévé lett vagy változott.

NEG YEDIK RÉSZ.

HANGMÉRTÉK.

Mi a' hangmérték (Prosodia)?

Hangmértéknek mondatik a' szótagoknak (azaz a' magánhangzóknak) hosszúságát vagy rövidségét tanító tudomány; mert minden szótagnak vagy *hosszúnak* vagy *rövidnek* kell lennie. Ha vannak is szótagok, mellyek *kéteseknek* neveztetnek 's néha hosszúknak, másszor pedig rövideknek vétetnek, tulajdonképen mégis csak kétfélék a' szótagok: *hosszúk* és *rövidék*; mivel az olly szótag, melly *kétesnek* mondatik, egy időben, hosszú és rövid nem lehet, hanem vagy rövid vagy hosszú. Nincs talán nyelv, mellyben a' hangmérték olly kevés, de mégis olly tökéletes, világos és egyszerű szabályokon alapulna, mint magyar nyelvünkben. — Ámbár a' hangmérték a' kötetlen és közönséges beszédben is szorosan megtartatik: itt azonban inkább csak a' versekben megkívántató hangmértékről leszen szó.

ELSŐ CZIKKELY.

A' szótagok' mértéke.

Honnet' ítélni meg a' szótagok' hosszúságát és rövidségét?

A' szótagok' hosszúságát vagy rövidségét a' kimondatásukra megkívántató idő' mennyiségéből ítélni meg. Hosszú szótag az, mellynek kimondatására hosszabb idő' kívántatik; rövid szótag ellenben az, mellynek kimondatása rövidebb idő' alatt történik.

Vannak-e az idő' hosszúságán vagy rövidségén kívül a' szótagok' mértékét ismertető jelek?

Igen, a' *vonás* vagy *ék*: e' jel teszi olly igen könnyűvé a' magyar hangmértéket: ugyan is

1. Mind hosszú szótagok azok, melyekben: *á é í ó ö ú* vonással vagy ékkel megjegyzett magánhangzók találhatók; példák: *ág, ég, ír, sír, szél, kő, őz, hű, méz, hó, fáj, fi* 'stb. a' többi magánhangzók *a e è o ü u ü* mind rövid szótagot képeznek; példák: *ad, ez, egy, nem, nem, ki, mi, ok, olasz, öl, ökör, dugasz, utal, ür, ül, üres* 'stb.

2. A' rövid magánhangzókbul álló szótagok is hosszúk, ha a' magánhangzó után két mássalhangzó következik, akár ugyan azon, akár pedig más rákövetkező szóban; példák: *adnak, ezren, elmegy, egység, kikkel, int, oktat, ölnyi, ömlik, durva, üdv, sürgel.*

Meghosszabbítják è a' következő kettős vagy összetett mássalhangzók: cz, cs, gy, ly, ny, sz, ty, zs a' különben rövid hangzón szótagot?

E' következő nyolcz összetett mássalhangzó: *cz, cs, gy, ly, ny, sz, ty, zs* csupán egy jel gyanánt vétetik mint akár-melly más egyszerű mássalhangzó, következőleg a' rövid hangzón szótagot a' hangmértékben meg nem hosszabbíthatják; p. o. *aczel, kövecs, agy, fogoly, rekesz, anyag, atya, pözsög*; ezen példákban találtató rövid magánhangzók a' rájuk következő összetett mássalhangzók miatt meg nem hosszabbulnak, ha csak az összetett betűk megkettőzve nincsenek, mint: *kövecscsel, össze, fogolylyá* 'stb.

Ezen két szabálybul áll az egész hangmérték; példa:

Régi dicsőségünk hol késel az éji homályban?

Századok ültenek el 's te alattuk mélyen enyésző

Fénnyel jársz egyedül.

Vörösmarty.

Magyarázat:

Régi; az első szótag hosszú, mivel vonás van a' hangzón, a' második szótag rövid, mert nincs fölötte vonás és nincs utána két mássalhangzó.

dicsőségünk: az első szótag rövid, mivel nincs a' magánhangzón vonás és csak *egy* összetett mássalhangzó követi; a' második szótag hosszú, a' harmadik is, az

említett 1. szabály szerint; a' negyedik szótag szinte hosszú, a' 2. szabály szerint két mássalhangzó követvén a' rövid hangzót; és így tovább.

Milyen mértékűek a' mássalhangzók?

A' mássalhangzók között nincs különbség a' kimondási hosszúságban, mert valamennyi egyenlően mondatik ki, de ha magát a' mássalhangzó betű nevét akarnók mértékben használni, p. o. *bé, czé, dé, ká, vé, ef, em* 'stb. inkább hosszú szótagot képez, legalább az, melly vonásos hangzó' segedelmével mondatik ki.

Miként egyeztetik meg a' nyelvbeli hangmérték az énekbeli vagy muzsikai hangmértékkel?

Tulajdonképen e' kettő nem különbözik egymástól; mert a' melly szótag hosszú a' versben vagy költeményben, az hosszú a' hangászatban, vagy énekben is; a' mi pedig rövid, azt az énekben sem szabad hosszúnak venni. *) Tehát a' nyelvbeli vagy költői hangmérték tökéletesen megegyez a' muzsikai hangmértékkel. Ugyan is ha a' versben a' szótag hosszú, azt szinte hosszú hangjellel vagy kótával szükség jegyezni, vagy megfordítva, p. o.

♫ ♫

♫ ♫

♫ ♫

áldozat, vagy: remény, vagy költész.

Ebből világosan következik, hogy egy hosszú hang két röviddel, vagy a' mi mindegy, két rövid egy hosszuval ér föl.

Mit kell a' fölebbi két általános szabályon kívül még tudni?

A' fölebbi két általános szabályon kívül még e' következőkre szükséges figyelmezni:

1-ször) Némelly szótagok közöseknek mondatnak, azaz, ha a' hangmérték úgy kívánja, vonásukat elvetik 's így a'

*) Szabály szerint úgy kellene lenni, de mivel még magyar hangászati műveinket idegenek készítik nagyobb részint, nem igen ügyelve hangmértékünkre, gyakran ellenkezőleg alkalmaztatik a' muzsikai hangjel a' versbeli hangmértékkel.

hosszú rövidre változik; ellenben a' rövid néha, midőn az értelem nem veszt, vonást kapván hosszuvá leszen; példák: *úr, út, mérész, néhány, hová, tej, sohajt, ad, szol, nekem, hágy*; ezek helyett: *ur, ut, merész, néhány, hova, tej, sohajt, szol, nekem, ad, hagy*.

2-or) Az *ú ű ül ül* tagok gyakran rövideknek vétetnek, ha midőn a' versirónak éppen illy rövid szótagra van szüksége; ilyenek: *lapú, gyűszű, vadul, szépül, kezű, egyedül*; mint: *lapu, hamu, nyaku, gyönyörű, örül* 'stb.

3-or) Az *í* (mint alakábul látható) hosszú, 's különösen ezen egy tagu szókban fordul elő: *szív, híd, sír, hív, ír, gyík, kín, ín, víz, úny, íz, csíp, hí, ví, ri, szí, szíj íj, év* 'stb. azonban rövidnek is vétethetik e' szókban szükség' esetében. Ha midőn pedig ez egy tagu szó bármintemű ragasztással jönnek elő, az *í* röviden használtatik, (lásd főlebb a' Nyelvtudomány' első részében 19. lap.

4-er) Az igeképző *ít*, melly természetileg hosszú szokott lenni, röviden irathatik, mint: *nagyít* vagy *nagyít-épt* v. *épt*, *boldogít* v. *boldogít*, *tudósít* v. *tudósít* 'stb.

5-ör) A' névmutató *a'* és mutató névmás *e'* majd hosszúnak, majd meg rövidnek vétethetik.

6-or) A' vers' végén a' rövid hangzó szótag is vétethetik hosszúnak, főkép ha mássalhangzó követi; mint: *vad, had, az, ez, ember, gyermek, fegyver* 'sat.

7-er) A' *tól, től* vagy *túl, túl* távolító, *ról, ről, rül, rül* lehető, és *ból, ből, bul, bül* kiható ragok közösek, azaz röviden is használtathatnak, így: *tol, töl, tul, túl; rol, röl, rul, rül; bol, böl, bul, bül*.

6-or) Az *an, on, en, in, ön* szótagok, ha a' szó' végén állanak, hosszúnak vétethetnek, ha nem következik is rájuk mássalhangzó.

Mi a' költői szabadság?

Költői szabadságnak mondjuk, midőn valamelly szót vagy megtoldunk vagy megkurtítunk a' közönséges szokás ellen; p. o. *forogó* forgó helyett, vagy: *mondni, fejdelem*

forg, mondani, fejedelem, forog helyett. — Illyenek még: *ba, be* mosolyg, stb. *ban, ben* mosolyog helyett. — A' hasonlító lépcsű' képzőjének hangzója 's a' birtokos ragok' első hangzója is kihagyatik néha, mint: *kedvesb, csinosb, barátim, szenvedelmim, kedvesebb, csinosabb, barátaim, szenvedelmeim* helyett; de ez nem mondatik költői szabadságnak, mert a' közbeszédben is szélteben történik.

Minő hangmértékük van a' mythologiai neveknek?

Nyelvünkben a' mythologiai nevek mind inkább kevesednek, 's hihető hogy kevés idő múlva végkép kimaradnak, de ha mégis taláztatik, ki alkalmazni kívánja, egyetlen szabálya lehet, hogy: a' két mássalhangzó előtti magánhangzót hosszszunak vegye.

Mellyek a' hangmértéki jegyek?

A' hangmértéki jegyek e' következők: — fekvő vonás a' hosszú szótagok' jelentésére, 's \cup a' rövidnek jelentésére; p. o.

Hősvértül pirosult gyásztér sóhajtvá köszöntlek.

Mellyek a' szokottabb hangmértéki lábok?

A' szokottabb hangmértéki lábok e' következők:

1. *Kicsi-Pyrrhichius*: $\cup \cup$ vala, vele, bele, tele, haza.
2. *Lépő-Spondeus*: — — irtunk, mentünk, szépség.
3. *Vető-Jambus*: \cup — regény, ezüst, vitéz, kedély.
4. *Lejtü-Trochaeus*: — \cup drága, üldöz, ünnep, béke.
5. *Szaladu-Tribrachys*: $\cup \cup \cup$ levele, födele, kegyelem.
6. *Hengergő-Molossus*: — — — hengergő, méltóság.
7. *Szaladó-Anapaestus*: $\cup \cup$ — remegő, ragyogás.
8. *Ugratu-Dactylus*: — $\cup \cup$ rontani, ugratu, kezdete.
9. *Nehézlő-Bacchius*: \cup — — kevélység, örültünk.
10. *Hosszszúka-Antibachius*: — — \cup képzelni, félelme.

Vannak-e még más verslábok?

Ezekon kívül nincs több külön nemű 's nevű versláb, hanem öszszetétel által alakulnak a' fölebbiekből, mint:

1. $\cup \cup \cup \cup$ *Kettős kicsi*; kicsi-kicsi, valakire.
2. $\cup \cup$ — — *Kicsi-lépő*; valamennyen, hazaföldért.

3. ∪ ∪ — ∪ *Kicsi-lejtü*; lepedőbe, szerelemmel.
4. ∪ ∪ ∪ — *Kicsi-vető*; hazafiság, veszedelem.
5. — — — — *Kettős-lépő*; emberségből, márványszobrát.
6. — — ∪ ∪ *Lépő-kicsi*; szentségtelen, eszméidet.
7. — — — ∪ *Lépő-lejtü*; gazdagsága, föltámasztja.
8. — — ∪ — *Lépő-vető*; lépővető; társalkodó.
9. — ∪ — ∪ *Kettős-lejtü*; elkerülni, szívszakadva.
10. — ∪ ∪ ∪ *Lejtü-kicsi*; embereim, honfiai.
11. — ∪ — — *Lejtü-lépő*; szenvedésünk, lejtülépő.
12. — ∪ ∪ — *Lejtü-vető*; vízbe merült, félbeszakadt.
13. ∪ — ∪ — *Kettős-vető*; szelídülés, iparkodék.
14. ∪ — ∪ ∪ *Vető-kicsi*; veszélytelen, szomorkodik.
15. ∪ — — — *Vető-lépő*; keresményünk, kemény bánás.
16. ∪ — — ∪ *Vető-lejtü*; szorongatna, szerénysége.

MÁSODIK CZIKKELY.

Versnemek.

I. Hatmértékű (hexameter), hősköltemény.

Milly szerkezetű a' versnem 's mire használtatik főképe?

A' hatmértékű vers hat lábbul áll, honnét nevezetét is veszi 's leginkább hősi vagy vitézi tettek' magasztalására használtatik. Szerkezete vagy alakja ez: az első, második, harmadik és negyedik láb lehet *lépő* vagy *ugratu*, de az ötödik csak *ugratu*, a' hatodik pedig *lépő*. A' hatmértékű vers megkivánja

1. hogy a' szónak utolsó tagja az ujjnak hegyére esék, azaz hogy *caesura* legyen.

2. hogy az ötödik és hatodik ujjon az ugratut és lépőt, ha csak lehet, ne egy szó tegye.

3. hogy az ugratut mindig lépő kövesse; alakja:

— ∪ ∪ | — ∪ ∪ | — ∪ ∪ | — ∪ ∪ | — ∪ ∪ | — — vagy

Példák:

Néma borongással megy az őskor' lelke fölötted
Cserhalom! és nem kér emlékül oszlopot érczből:
Oszlop vagy magad, oh diadalnak' halma, meződdel.

Vörösmarty.

Érzi mi szép a' harcz, melly érted 's szép javadért küzd
Oh haza! érzi mi szent a' kar, melly a' daczos önkény'
Véres lánczait eltépven fölmenti hazáját.

Garay.

II. Alagya.

Minő lábokbul alakul az alagya?

Az alagya, melly legfőkép bús gondolatok és tárgyah
festésére szolgál, két két sorbul áll, 's az első sor hat-
mértékű, következőleg éppen azon verslábok teszik valáját
mellyek főlebb előadattak, a' másik sor öt lábbul áll, olly
formán, hogy az első és második lábot teheti lépő és ugratu,
a' harmadikra pedig csak egy hosszú szótag, 's ennél
fogva csak fél láb; a' negyedik és ötödik láb mindig ugratu,
a' hatodikra megint csak egy hosszú szótag esik; követ-
kezőleg a' harmadik fél és hatodik fél egy egész lábot tesz,
's így az ötmértékű (pentameter) versnek 5 lába van, 's
alakja következő:

— — — | — — — | — | — — — | — — — | —

A' Duna' szőke vizén hány rabok usztak alá

Kisfaludi K.

Mindnyáját egy sír halma alá temeté,

Székács.

Az alagyt alkotó hatmértékű 's ötmértékű két két sor
vers római nyelven distichonnak mondatik; példa:

— — — | — — — | — — — | — — — | — — — | — — — vagy
— — — | — — — | — — — | — — — | — — — | — — —

Holló szárnyaival lebegett a' zordon enyészet
'S pusztító erejét rád viharozta dühe.

Nagygyá lett Solimán' gögét Buda' ormai nyögték
'S kénye vadon dultán annyi viszályra jutánk.

Tomori! büszke vezér! mért hagytad el érseki széked
Nem halt volna hazánk' disze virága veled.

Kisfaludi K.

Mit kell még az alagyárol észrevenni?

E' következőket:

1. Az alagyát rímekben is írhatni, úgy hogy a' harmadik láb' hegyép végződő rim megfeleljen a' hatodik láb' végére eső szótagnak p. o.

Már eleget sirt a' zivatarba az árva pacsirta,
Koldulván eledelt, annak örüle ha lelt.

2. Az ötméterkü vagy pentameterben, a' harmadik lábón a' hosszú tag vágás vagy is caesura legyen.

III. Vetős versek (Jambus.)

Hányféle a' vetős vagy jambus?

A' jambusnak több faja, vagy ága van, tudniillik van négyes, ötös, hatodfeles és hatos. Benne leginkább a' vető láb jambus uralkodik, honnét neveztetik is, de azért fölvesz spondeust, dactylust, anapaestust, sőt tribrachyst is, de bacchiust sohasem. Az átmetszés vagy caesura leginkább a' második láb után szükséges. — A' jambus legfőképp drámákban használtatik, 's legszebb a' hatos mellynek alkattja imez:

1.	2.	3.	4.	5.	6.
— — — —	— — — —	— — — —	— — — —	— — — —	— — — —
— — — —	— — — —	— — — —	— — — —	— — — —	— — — —
— — — —	— — — —	— — — —	— — — —	— — — —	— — — —
— — — —	— — — —	— — — —	— — — —	— — — —	— — — —

Az ó világban is volt sok jó, sok gonosz,
Az új világban is van jó elég 's gonosz.
De hogy magasban áll a' nap most délszakon,
Mint kelten állhatott, józan tagadja ezt?

Azonban legszokottabb a' négyes ötössel váltogatva, vagy is az ugy nevezett szabad jambus, mellyben mind az öt ága vegyítve előfordul; példák.

Készek valánk a' Kárpát' bérceit,
Egymásra rakni, hogy te égbe kelj. *Vörösmarty.*
Hallatlan, átkos kort élünk; maholnap
Felesleges lesz a' bajnok' szive,
'S mellyel csatára szálljon, hősi kardja. *Garaj.*

IV. Alcaicus.

Milly mértékű 's alaku az alcaicus vers?

Az alcaicus vers, melly Alkaeosztul, ki divatba hozá, neveztetik így, négy rendbül áll. Az első két sor egymással megegyez; az első 's második láb *vető*, a' harmadik *lejtüvető*, a' negyedik ismét *vető*. Formája ez:

1.	2.	3.	4.	5.
— — — —	— — — —	— — — —	— — — —	— — — —
— — — —	— — — —	— — — —	— — — —	— — — —
— — — —	— — — —	— — — —	— — — —	— — — —
— — — —	— — — —	— — — —	— — — —	— — — —

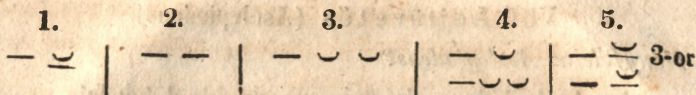
Habzik borunk a' tág kehely' öble közt,
Tolongva zúgunk tánczpaloták felé,
Fertőztetett lány' karja közé
Szórja vadúl erejét az ifju.

Romlasz magyar nép, romladozol hazám,
És titkon őrlő féreg emészt belül,
Ha fog kigyúlni magzatidnak
Szűk kebelükben az égi szikra? *Kölcsey.*

V. Saphói vers (saphicus).

Hány lábbul áll e' vers?

A' saphói vers, melly Sappho görög lányrul neveztetik így, ki e' nemben irt, négy sorbul, 's a' három első sor öt, a' negyedik két lábbul áll. Az első láb *lejtü*, a' második *lépő*, a' harmadik *ugratu*, a' negyedik *lejtü*, az ötödik is *lejtü* vagy *lépő*. Jelzete a' következő:

Van kies szőlőm, van arany kalászsza!

Biztató földem: szeretett szabadság

Lakja hajlékom, kegyes istenimtől

Kérjek-e többet? *Berzsenyi.*

A' szerencsével ne pörölj barátom!

Hogy reád nem néz 's mosolyog szünetlen

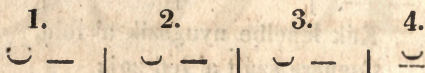
Nem hagy el senkit, noha meszsze lenni.

Látszatik olykor, *Virág.*

VI. Anakreoni vers.

Hány lábbul áll az anakreoni vers?

Az anakreoni vers is alkotójától vette nevezetét 's négy vagy negyedfeles lábbul áll; az első láb lehet *lépő* és *sza-*
ladó is, de rendszeren vető szokott lenni a' többi lábokkal együtt; alakja ez:

Viríts böcsös ligetke

Viríts ezer virággal,

A' rózsa szép virágszál,

De túske szurdal ágán,

Ha mézet ad is a' méh,

Fulánkja néha megcsip. *Csokonai.*

VII. Adonicus.

Hány lábbul áll az adonicus?

Az adonicus két lábbul áll, 's nem egyéb mint a' hat-
mértékűnek utósó két lába, tehát *ugratu* és *lépő* alakja:

Érzi hogy édes

Élete néki, 'stb. *Virág.*

VIII. Lejtüvetős (Asclepiadeus).

Hányféle az Asclepiadeus?

Az Asclepiadeusnak még magán kívül két faja van, *Pherecraticus* és *Gliconicus*. Ötödfél, négy 's három lábbul állnak, formája:

1.	2.	3.	4.	5.	
— —	— — —	—	— — —	— — —	példa:

Sok szélvészéd után tégedet oh hajó }
 A' tenger' közepén járni föl és alá } Asclep.
 Látlak, büszke vitorlád (*Pherecraticus*).
 Bátran nézi dagályait (*Gliconicus*). *Virág.*

IX. Trochaicus vers.

Milyen alakú a' trochaicus vers?

A' trochaicus vers négy negyedfél *trochaeus* lábbul áll, honnét neveztetik is, de lehet jambus lába is, mint:

1.	2.	3.	4.	
— —	— —	— —	— —	példa:

Kék lepelbe nyugszik a' föld,
 Csendre szált a' léti zaj;
 És az estnek langy öléből,
 Mint az álmok' szép világa,
 A' hold rezgő fénye tűn-fel
 A' felhők' ezüstje közt. *Kisfaludy K.*

X. Rímek.

A) Szorosan vett rímek.

Milyen verset mondunk rímnek?

Az olly verseket, melyeknek végső szótagjai, vagy gyakran a' végső előtti is egyformán végződnek, rímnek nevezzük. A' rimes vers kétféle: *mértékes* és *mértéketlen* példák:

Mértékes:

Hő szivemben él a' nagy kíváнат
 Boldogulva látni Hunniát,

'S tudni, hogy miatta lassu bánat
Nem zavarja senki nyugatát,
Tudni, hogy fölébred szenderéből
És kigyógyult százados sebéből.

Kunoss.

Mértéketlen:

Adja Isten hogy ember légy,
Ép és erős, bölcs és jó,
Józan, okos, jámbor, igaz,
Jó's bal sorsban állandó.
Adja Isten! hogy magyar légy
Lelkes magva Árpádnak,
Szent örje, hív védője
Erős gyámja hazádnak.

Kisfaludy S.

B) *Sonet vagy hangzatka.*

Milly szerkezetű a' sonet?

Kazinczy a' sonetról illy szabályokat ada:

A' sonet 14 sorbul áll, 's e' sorok két részre oszlanak: az első 8 sorbul, az 1-ső, 4-ik, 5-ik 's 8-ik, aztán a' 2-ik, 3-ik, 5-ik, és 7-ik egyenlő rimben álljon. — Az utolsó hat sorban pedig kettő kettő, vagy három három, vagy kettő és négy álljon egy rimben.

2. A' vers egymást váltogatva ötös vagy hatodfeles, azaz jambus vagy trocheus legyen, lehet spondeus láb is.

3. A' rím ne álljon egy tagu szóbul; alakja ez:

1.	2.	3.	4.	5.	5½
— —	— —	— —	— —	— —	—

Szökdelve mint hullám közt a' halak

Víg lejtéssel mint őzek a' berekben,

Ugy éltem én boldog még örömeiben,

Mig téged lányka nem imádtalak.

Nem így most, lángban érted szép alak,
Nem így utánad könnyel a' szemekben,
Nincs nyugtom ; és völgyekben és hegyekben,
És mindenütt téged sohajtalak.

'S egek ! talán míg itt kell sinlenem,
Az oltárnál más boldog füz karokra,
'S mosolygva duljátok fel mindenem !

Ah ! diszeid vágyhatnak thronusokra,
Lelhetsz imádóid között nagyokra.
De mint e' láng szív, ilyen hívre nem.'

Szemere.

Összedulva , roncsolt sajkaképen
Mellyet örvény 's szikla megzuzott,
'S melly kikötni partra nem tudott, —
Zajlik e' szív kinja tengerében.

Nincs vezéri fény nagy éjében ;
Lángsugáru napja elbukott,
És a' pálya, melyet megfutott,
Új keservet ébreszt bús melyében.

Kél e' majd még csillag e' homályban ?
Melly az ádáz érzelemdagályban
Sülyedéstűt ovjon engemet,

'S a' kinoknak harczait kiálltan,
Egykor ismét békepartra szálltan,
Üdvöztse hű szerelmemet.

Kunoss.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

OSZK

Nemzeti Széchényi Könyvtár

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár